

Tərtibçilər : Mətanət Əliyeva
Nailə Əsgərova

Redaktor : Yeganə Əhmədova,
Əməkdar Mədəniyyət işçisi

Məmməd Səid Ordubadi

(Məmməd Səid Hacı Fəqir oğlu Ordubadi)

Biblioqrafik göstərici

Məmməd Səid Ordubadi (Məmməd Səid Hacı Fəqir oğlu Ordubadi): biblioqrafik göstərici / Tərt. ed.: M. Əliyeva, N.Əsgərova; red. Y.Əhmədova.- Sumqayıt: 2022.- 130 s.

Sumqayıt şəhər S.Vurğun adına Mərkəzi Kitabxana tərəfindən tərtib olunmuş “Məmməd Səid Ordubadi” adlı biblioqrafik göstəricisi görkəmli nasir, şair, dramaturq, jurnalist, tərcüməçi, Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi Məmməd Səid Hacı Fəqir oğlu Ordubadinin 150 illik yubileyi münasibətilə tərtib edilmişdir. Göstəricidə yazıçının kitabları, məcmuələrdə və dövri mətbuatda dərc olunmuş əsərləri, eyni zamanda həyat və yaradıcılığı haqqında məlumatlar, həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri, görkəmli şəxslərin onun haqqında söylədiyi fikirlər, o cümlədən yazıçının ədəbi düşüncələri və yazıçı dostları haqqında fikirləri öz əksini tapmışdır.

Vəsait haqqında

2022-ci il Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi romanın banisi, cənub mövzusunda ən parlaq əsərlərin müəllifi, Azərbaycan mətbuatının və eyni zamanda milli radiomuzda ədəbi-bədii verilişlərin qurucularından biri, görkəmli nasir, şair, dramaturq, tərcüməçi, Əməkdar incəsənət xadimi Məmməd Səid Ordubadinin 150 illik yubileyi qeyd edilir.

Yubiley münasibətilə S.Vurğun adına Mərkəzi Kitabxana tərəfindən “Məmməd Səid Ordubadi” adlı bibliografik göstərici tərtib olunmuşdur. Göstəricidə görkəmli şəxslərin ədib haqqında söylədikləri fikirlər, M.S.Ordubadinin ədəbi qeydləri və qələm dostları haqqında düşüncələri, həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri, onun kitabları və dövrü mətbuatda çap olunmuş əsərləri, publisistik yazıları, “Molla Nəsrəddin” jurnalında dərc edilən satirik şeirləri, felyetonları, sözlərinə bəstələnmiş musiqi əsərləri, onun haqqında kitablarda və dövrü mətbuatda yer almış məqalələr toplanmışdır.

Bibliografik göstəricidə 1930-2021-ci illəri əhatə edən materiallar toplanmışdır. Materiallar Azərbaycan və rus dilləri üzrə verilmişdir.

Göstəricidə materiallar xronoloji qaydada, daxildə isə əlifba sırası ilə qruplaşdırılmışdır. Bibliografik göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə sonda yazıçının əsərlərinin, onun haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəriciləri də tərtib olunmuşdur.

Bibliografik göstərici mütəxəssislər, tədqiqatçılar, müəllimlər, tələbələr və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Məmməd Səid Ordubadinin 140 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2012-ci ildə görkəmli Azərbaycan yazıçısı, şair, dramaturq, publisist və ictimai xadim Məmməd Səid Ordubadinin anadan olmasının 140 ili tamam olur.

Məmməd Səid Ordubadi Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrının banisidir. Çoxşaxəli ədəbi fəaliyyət göstərən və bir çox məşhur operaların librettosunun müəllifi olan sənətkar həmçinin dövrün mühüm ictimai-siyasi hadisələrini zəngin faktlar, sənədlər əsasında dolğun əks etdirən əsərləri ilə tanınır.

Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında təqdirəlayiq xidmətlər göstərmiş Məmməd Səid Ordubadinin 140 illik yubileyinin keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə almaqla, Məmməd Səid Ordubadinin 140 illiyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 10 aprel 2012-ci il.

Məmməd Səid Ordubadinin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri

Görkəmli nasir, şair, dramaturq, jurnalist, tərcüməçi, Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi *Məmməd Səid Ordubadi 24 mart 1872-ci ildə Ordubad şəhərində dünyaya göz açıb. Şair Fəqir Ordubadinin oğludur.*

- 1901** - On dörd yaşından ipək fabrikində çalışıb.
- 1903** - Cəhalət və nadanlıq əleyhinə yazdığı "Ədəbiyyat" adlı ilk mətbu şeiri Tiflisdə çıxan "Şərqi-Rus" qəzetinin 13 iyul tarixli 31-ci sayında dərc olunub.
- 1905** - İnqalabından sonra mətbuat səhifələrində M.S.Ordubadi imzasına tez-tez rast gəlmək olur.
- 1906** - Tiflisdə "Qəflət" adlı ilk kitabı işıq üzü görüb. - Ordubadinin "Politika aləmindən" adlı felyetonu "Molla Nəsrəddin" jurnalının 9-cu sayında çap edilib, beləliklə, o, jurnalın əsas əməkdaşlarından biri olmuşdur.
- 1907** - M.S.Ordubadi Culfaya köçür. Culfaya köçməsinə onun ədəbi fəaliyyəti səbəb olur. - "Vətən və hürriyyət" adlı şeir kitabı çap edilib.
- 1908** - "İki çocuğun Avropaya səyahəti" adlı romanı çap olunub.
- 1910** - "Baği-şah, yaxud Tehran faciəsi", "Əndəlisin son günləri, yaxud Qrenadanın təslimi" pyeslərini də çap etdirib.
- 1911** - Bakıda milyonçu Murtuza Muxtarovun maddi köməkliyi ilə "Səda" mətbəəsində "Qanlı sənələr, 1908" adlı kitabı nəşr edilir.
- 1914** - Ədib həbsə alınaraq, Saritsin şəhərinə sürgün edilir.
- 1914** - "Bədbəxt milyonçu, yaxud Rzaquluxan firəngiməab" romanını çap etdirib.

- 1914** - Bakıda ədibin "Bədbəxt milyonçu" və "Əndəlisin son günləri, yaxud Qrenadanın təslimi" əsərləri çapdan çıxır, daha sonra "Babayi-Əmir", "Tuti", "Qardaş köməyi" və s. jurnal və qəzetlərin səhifələrində şeir və felyetonları dərc olunur.
- 1917** - Ordubadi fevral inqilabı nəticəsində sürgündən azad olur.
- 1918** - Kommunist partiyası sıralarına daxil olan yazıçı Həştərxanda çalışan Azərbaycan bolşeviklərinin dəvəti ilə Həştərxana gələrək, orada "Hümmət" qəzetində əməkdaşlıq edir.
- 1920** - Ordubadi XI ordunun sırasında Dağıstana gəlir, orada mətbəələrin milliləşdirilməsində, poliqrafiya bazasının yaradılmasında fəal iştirak edir, "Qırmızı Dağıstan" qəzetini nəşr etdirir, sonra isə Azərbaycana gəlir. - Bakıya gələrək, "Əxbar" qəzeti redaktorunun müavini, bir qədər sonra isə redaktoru olub. - "Sabotajniklər", "Dinçilər", "Oktyabr inqilabı" və başqa pyesləri müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur.
- 1925** - "Analıq" (qadınların həyatından bəhs edən şeirlər) kitabı çap olunub.
- 1925–1928** - "Yeni yol" qəzetinin redaktoru, bir müddət "Molla Nəsrəddin" jurnalının müdiri vəzifələrində işləyib.
- 1929** - "Mollanın yuxusu", "Kənd alverçisi", "Şeirlər" şeirlər kitabı çap olunub.
- 1930** - "Mənim şeirlərim", "Köhnə adamlar" adlı şeirlər və iki pərdəli pyes olan "Bu da bir möcüzə" adlı kitabları nəşr olunub.
- 1933-1948** - Dörd cildlik "Dumanlı Təbriz" roman-epopeyası ilə Azərbaycan ədəbiyyatında bu janrın əsasını qoyub.

- 1934 - Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü seçilib.
- 1935 - "Nərgiz" operasının librettosunu yazıb.
- 1937 - "Din əleyhinə şeirlər" adlı kitabı çap olunub.
- "Koroğlu" operasının librettosunu yazıb.
- "Döyüşən şəhər" romanı işıq üzü görüb.
- 1938 - Azərbaycan SSR Əməkdar İncəsənət xadimi adını alıb və Ali Sovetin sədri seçilib.
- 1939 - "Beş manatlıq gəlin" musiqili komediyanın librettosunu yazıb.
- 1940 - "Gizli Bakı" tarixi romanı çap olunub.
- 1943 - "Ürəkçalanlar" musiqili komediyanın librettosunu yazıb.
- 1946-1948 - "Qılınc və qələm" romanını yazıb.
- 1947 - "Nizami" operasının librettosunu yazıb.
- 1950 - Bakıda vəfat etmiş, Fəxri Xiyabanda dəfn olunub.
- 1972 - Ədibin 100 illiyi münasibəti ilə əlaqədar Naxçıvanda anadan olduğu mənzildə ev muzeyi açılıb.
- 1979 - M.S.Ordubadinin Bakıda yaşadığı mənzil ev muzeyi kimi fəaliyyət göstərir.
- 2012 - Məmməd Səid Ordubadinin 140 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidenti Sərəncam imzalayıb.

Azərbaycan ədəbiyyatında Məmməd Səid Ordubadi imzası

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, nasir, şair, dramaturq, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, böyük ictimai Məmməd Səid Ordubadi çoxşaxəli fəaliyyəti, zəhmətkeşliyi və novatorluğu ilə tək cə ədəbiyyat deyil, ümummədəniyyət tariximizə öz imzasını qızıl hərflərlə yazmış sənətkarlardandır.

Qədim tarixə, köklü ənənələrə malik Azərbaycan ədəbiyyatının müəyyən dövrünü M.S.Ordubadi adı olmadan düşünmək mümkün deyil. O, istər şeirlərilə şair kimi, istər romanları (xüsusən, tarixi romanları) ilə nasir kimi, istərsə də publisistik yazıları ilə jurnalist kimi XX əsr ədəbiyyatımızın inkişafında bilavasitə rol oynamışdır.

Ordubadi "mollanəsrəddinçi şair" kimi

M.S.Ordubadi ədəbi yaradıcılığa 14-15 yaşlarında başlamışdır. Müəllimləri Mirzə Baxış və Sidqi onda şeirə, yaradıcılığa olan meyl və həvəsi daha da artırmışdılar. Bu barədə o, öz xatirələrində belə deyirdi: "Mən şeir demək və yazıçı olmağa heç də həvəslənmirdim. Atamın yazdığı şeirlərin palçıq içərisinə atılması heç də yadımdan çıxmırdı. Bir çox zamanlar anam da buna mane olurdu. Çünki atamın şeir sənətindən nə kimi fəlakətlər çəkdiyi onun gözünün qabağında idi.

Lakin məktəb və şeirləşmə işi özüm də hiss etmədiyim bir surətdə məni şeir yazmağa öyrətdi".

Ordubadi aşiqanə parçalardan ibarət olan ilk şeirlərini Azərbaycan və fars dillərində yazmışdır. Bu ilk şeirlərə nümunə kimi aşağıdakı misraları göstərmək olar:

Əzizim, hicri-qəmin aşiqə müsibət olur,
O sərv qamətini görməsəm qiyamət olur.
Səfayi-gülşənə çıxma, xəzanə görsənmə,
O gül camalı qızıl gül görüb xəcalət olur.

Akademik İsa Həbibbəyli özünün "Böyük ədəbiyyat nəhəngi Məmməd Səid Ordubadi" adlı monoqrafiyasında onun şeir yaradıcılığı haqqında yazır: "Böyük ədib XIX əsrin sonlarından etibarən ömrünün axırına qədər şeir yaradıcılığı ilə məşğul olmuş, çoxsaylı ictimai məzmunə malik lirik şeirlər və satirik şeir nümunələri yaratmışdır. Lakin çox təəssüf ki, Məmməd Səid

Ordubadinin publisistikası kimi, şeirləri də yazığının vəfatından sonra toplanaraq ayrıca kitablarda nəşr olunmamışdır. 1964-cü ildə çıxan "Əsərlər"inin birinci cildində verilmiş şeirlər isə Məmməd Səid Ordubadinin zəngin şeir yaradıcılığını tam əhatə etmir".

M.S.Ordubadinin cəhalət və nadanlıq əleyhinə yazdığı "Ədəbiyyat" adlı ilk mətbu şeiri Tiflisdə çıxan "Şərqi-rus" qəzetinin 13 iyul 1903-cü il tarixli 31-ci sayında dərc olunur. 1906-cı il Tiflisdə "Qəflət", 1907-ci ildə isə "Vətən və hürriyyət" adlı şeir kitabları çap edilir. 1906-cı ilin aprel ayından nəşrə başlayan "Molla Nəsrəddin" jurnalı gələcək ədibin yaradıcılıq inkişafına böyük təsir göstərmişdi. Ordubadinin "Politika aləmindən" adlı felyetonu jurnalın 2 iyun 1906-cı il tarixli 9-cu sayında çap edilir və beləliklə, o, jurnalın əsas əməkdaşlarından biri olur.

O, ana dilində yazdığı şeirləri "Səid Ordubadi", yəni "xoşbəxt ordubadlı" təxəllüsü ilə yazırdı.Şairin ilk şeirlərindən maarifçi, vətənpərvər ruhu özünü göstərməyə başlamışdı. 32 səhifəlik "Qəflət" kitabına müqəddiməni məşhur publisist Ömər Faiq Nemanzadə yazmışdı. Həmin müqəddimə də şairin molla-nəsrəddinçilərlə səsləşdiyini təsdiq edir. Kitaba daxil edilmiş nümunələrin sadə dili, yığcamlığı, tərbiyəvi motivlər, milli ruh molla-nəsrəddinçilərin ədəbi platformasına yaxın idi.

"Qəflət" kitabı bütün orta əsr boyu da nəzərə çarpan, fəqət XIX əsrdən başlanıb, XX əsrin əvvəllərində bir qədər də qüvvətlənən, "dadi-qəflət" motivinin yeni ədəbi-ictimai mərhələyə keçid səviyyəsində təqdimatı idi. Ordubadi bu kitabında geniş mənada artıq qəflət fəlakətindən qurtuluşun açarının hürriyyətdə olduğu barədəki düşüncələrini də gündəmə gətirir. Bu cəhətdən "Qəflət" XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbiyyatında qəflət əleyhinə yönəlmiş cəsarətli kitablardan biridir:

Gəl, qardaş, ataq qəfləti bilmərrə kənarə,
Bir az da qəflət qala, olmaz dəxi çarə...
Hər bir işimiz getdi, qalıb qəlbə həsrət,
Avarə qoyan bizləri qəflətdi, bu qəflət.

Ədəbiyyatşünas İslam Ağayev yazır ki, "1906-cı ildə M.S.Ordubadinin "Molla Nəsrəddin" jurnalında yeddi satirası çap olunub. Ordubadi yaradıcılığında Sabirlə yanaşı, C.Məmmədquluzadənin də təsiri böyük idi".

Şairin ilk kitabları hesab olunan "Qəflət", "Vətən və hürriyyət"də o, maarifçi kimi diqqət cəlb edir. "Molla Nəsrəddin" jurnalının təsiri ilə getdikcə Ordubadi yaradıcılığında inkişaf və dəyişmək müşahidə olunurdu. Artıq o, klassik şeir ənənələrindən imtina edərək satirik poeziyaya üz tutur, xalqı narahat edən, cəmiyyəti korlayan bir sıra mətləbləri satirik gülüş vasitəsilə qələmə alırdı. Getdikcə onun poeziyasında tənqidi motivlər güclənir, feodal üsul-idarəsi, nadanlıq, cəhalət, Şərq despotizmi başlıca ifşa obyektinə çevrilir.

O, şeirlərini bir sıra fərqli imzalarla yazmağa başlayır. Bəzən açıq, bəzən isə "Hərdəmxəyal", "Bəhayı", "Məsa", "Divanə", "Ruhireyhan" və s. kimi gizli imzalar jurnal və qəzetlərin səhifələrində görünməyə başlayır.

M.S.Ordubadinin "Molla Nəsrəddin" jurnalı ilə ünsiyyəti, sonralar isə sıx bağlılığının bir səbəbi də onun hələ keçən əsrin sonlarında böyük yazıçı, dramaturq C.Məmmədquluzadə ilə şəxsi tanışlığı idi. Yazıçı bu haqda özünün "Böyük ədiblə görüşlərim" adlı xatirəsində yazır: "Mən böyük ədibimiz Mirzə Cəlil Məmmədquluzadə ilə birinci kərə Şürbi Mirzə Cəlilin vasitəsilə tanış oldum. Gənc olduğum zaman Naxçıvana getmişdim. Naxçıvan şairlərindən Bala Əşrəf məni Şürbi Mirzə Cəlil ilə tanış etdi. Bu tanışlıq mənim Mirzə Cəlil Məmmədquluzadə ilə birinci kərə görüşməyim üçün zəmin yaratdı..."

Daha sonra kitablarının çapı ilə əlaqədar Tiflisə - "Qeyrət" mətbəəsinə gedib-gələn Ordubadinin Mirzə Cəlillə həm yaradıcılıq, həm də şəxsi dostluq əlaqələri möhkəmlənməyə başlayır. Onun "Molla Nəsrəddin" jurnalının əməkdaşları ilə yaxınlığı təkcə Mirzə Cəlillə yekunlaşmırdı. O, Ömər Faiq Nemanzadə ilə dostluq edir, Mirzə Ələkbər Sabirin satiralarından bəhrələnirdi.

O dövr satirik yazarlarının, xüsusən, molla-nəsrəddinçilərin qələminə xas qadın hüquqsuzluğu mövzusunun Ordubadi də yan keçmirdi. Cəmiyyətdə tez-tez qarşılaşdıqları, çoxlarının adı, onların isə ürək ağrısı ilə qarşıladıqları Şərq qadınının hüquqsuz, kölə vəziyyətinə, Azərbaycan qadının acı həyatına qarşı mübarizə aparan ədib bu halların bilavasitə şahidi idi. Şair cahil, nadan kütlənin azyaşlı qızları vaxtından əvvəl özlərindən dəfələrlə böyük qocalarla evləndirməsinə, elmdən, təhsildən uzaq tutmasına özünün kəskin etirazını bildirir, bunun gələcəkdəki acı nəticələrindən söz açırdı. O,

bəzən bu və bu kimi problemləri dilə gətirərkən müxtəlif sənətkarlıq priyomları işlədir, oxucuda gülüş yaradaraq onu düşünməyə vadar edirdi. Məsələn, "Qızı qocalmış övrət ərinə deyir" satirası da bu səpkidə qələmə alınıb. On bir yaşlı qızının ərə getməməsini özünə böyük dərd sayan ana bu barədə ərinə gileylənir. Bu, cahillik, nadanlıq, cəmiyyətin tutulduğu xəstəlik deyilmi?!

Ordubadinin poeziyasında qəzəllər və mənzum hekayələr də yer tutur. Qəzəllər sayca çox azdır və heç bir orijinallığı ilə seçilmir. Mənzum hekayələr isə onun şeirləri ilə ideya-məzmun baxımından səsleşir. Bunlardan "Karvan" alleqorik şəkildə, qalan mənzumələrin bir qismi isə satirik planda yazılıb. Nisbətən ciddi mövzulu mənzumələri də az deyil. "Yurdsuz çocuk", "Vaiz və kəndçi", "Molla və rəssam", "Kəndə traktor gəlir", "Tamahkar doktor" kimi mənzum hekayələrində yaşadığı cəmiyyətin müxtəlif problemləri özünəməxsus dildə qələmə alınıb.

O, həm də lirik şeirlər müəllifidir. "Bahar çiçəkləri", "Şeir və məhəbbət", "Borjom", "Bahar", "Ararat dağı", "Dilican yolunda" kimi poeziya nümunələri təbiət təsvirləri ilə, pak duyğuların sadə ifadəsi ilə diqqəti cəlb etsə də, o qədər də orijinal və yenilikçi deyil.

Dediyimiz kimi, Ordubadi yaradıcılığının ilk illərindən ömrünün sonuna qədər həmişə şeir yazmış, poeziya ilə məşğul olmuşdur. Onun müxtəlif vaxtlarda "Mollanın yuxusu" (1927), "Kənd alverçisi" (1929), "Şeirlər" (1929), "Köhnə adamlar" (1930), "Mənim şeirlərim" (1930), "Din əleyhinə şeirlər" (1937), "Seçilmiş əsərlər və hekayələr" (1950) adlı kitablarında satirik şeirləri və mənzum hekayələri toplanıb.

Bütün müxtəlif səpkili, fərqli mövzulu və janrlı şeirləri ilə yanaşı, M.S.Ordubadi Azərbaycan poeziya tarixində həm də bir şair kimi yaşayır, özü də molla-nəsrəddinçi şair kimi, "Molla Nəsrəddin" satirik jurnalı ətrafında formalaşan Sabir üslublu bir şair kimi.

Roman janrının böyük ustadı

Bütün bunlarla yanaşı, M.S.Ordubadinin adı Azərbaycan ədəbiyyatına roman janrının, xüsusən, tarixi romanın ustası kimi daxil olub. O, özünün vətənpərvərlik ideyalarını, milli düşüncələrini yaradıcılığının sonrakı mərhələsində, nəsr əsərlərində də davam etdirib.

Ədib "İki çocuğun Avropaya səyahəti" adlı ilk romanını 1907-ci ildə yazıb, 1908-ci ilin ilk aylarında "Tazə həyat" qəzetində çap etdirib. Romanda maarifçilik ideyaları təbliğ edilir. Burada o zamankı qabaqcıl Azərbaycan ziyalılarının vətənin geriliyini xalqa başa salmaq, maarif və mədəniyyətə rəğbət oyatmaq arzuları ifadə olunub. Roman məktublar şəklindədir. On məktubda biri müəllifin özü olmaqla, üç gənc iştirak edir. Bu roman Ordubadi yaradıcılığında demokratik ideyaların və realizmin ilk illərdən mühüm yer tutduğunu sübut edir.

1907-1909-cu illərdə qələmə aldığı "Bədbəxt milyonçu, yaxud Rzaqulu firəngiməab" adlı ikinci romanı çox kədərli və təsirli faciə üzərində qurulub. İsa Həbibbəyli həmin roman haqqında yazır: "Bədbəxt milyonçu, yaxud Rzaquluxan firəngiməab" keçən əsrin əvvəllərində meydana çıxmış "kiçik roman" formatındakı Azərbaycan romanının böyük nümunəsidir. Bu əsər Azərbaycan ədəbiyyatında artıq Şərq tipli gedişatın mümkünsüzlüyünü, qarışma meyillərinin çətinliklərini, bütövlükdə yeniləşmə proseslərinin zəruriliyini meydana qoyan ilk romandır. Fikrimizcə, romandakı Rzaquluxan-Balacaxanın xətti əsərə real həyat materialının gətirilməsi ilə yanaşı, müəllifin izlədiyi əsas siyasi qayənin məişət motivi fonunda zahirən arxa plana keçirilməsi məqsədinə də xidmət edir. "Bədbəxt milyonçu" əsərində yazıçının mövqeyi heç də firəngiməablığın birmənalı şəkildə müdafiə olunmasından və ya tənqid edilməsindən ibarət olmayıb, Azərbaycan mühitinin Qərb meyli inkişafının real gerçəkliyi, milli psixologiyayı, təkamül proseslərini nəzərə almadan mümkün olmamasını önə çəkməsi ilə bağlıdır. Bu isə öz növbəsində həm milli ədəbiyyatda, bundan qabaq isə həm də bütövlükdə Azərbaycan ictimai mühitində yeni inkişaf mərhələsinin başlanmasının ifadəsi demək idi".

"Bədbəxt milyonçu" dil, üslub baxımından da maraqlı bir nəsr nümunəsidir. Əsərin dili o qədər də qəliz deyil, sadədir. Bu əsəri gələcək böyük romanların ilk carçısı da hesab etmək olar. Seyid Hüseyn roman haqqında belə bir qənaətə gəlir: "Bədbəxt milyonçu"... bütün həqiqəti ilə bir romandır". 30-cu illərin əvvəllərindən etibarən M.S.Ordubadi musiqili dram sahəsinə xüsusi diqqət yetirir. "Bu da bir möcüzə", "Sədəf", "Neft-pambıq", "Pambıq

uğrunda" və s. əsərlər bunlardandır. Elə həmin illərdə M.S.Ordubadi operamız üçün "Dəmirçi Gavə", "Səfa", "Nərgiz", "Koroğlu", "Nizami" və s. kimi bir sıra librettolar yazır.

Deyərlər, ədəbiyyat tarixi öyrənmək baxımından tarix elmindən daha çox iş görür. Doğru, düzgün, tarixi faktlara və tarixi sənədlərə dayanan, yazıçı təhkiyəsinin şirinliyi ilə qələmə alınan tarixi əsər oxucunun yaddaşında daha dərin izlər buraxır.

Tariximizin ədəbi-bədii salnaməsi

Bu baxımdan, M.S.Ordubadinin Azərbaycan tarixi və ədəbiyyatı üçün gördüyü işlər əvəzsizdir. Ədəbiyyatımızda tarixi roman janrının ilk rüşeymləri məhz onun qələmindən cücərməyə başlayıb. Onun yaradıcılığının böyük hissəsi bu janrla sıx bağlıdır. "Dumanlı Təbriz", "Gizli Bakı", "Döyüşən şəhər", "Qılınc və Qələm" və s. kimi romanlar Azərbaycanın çoxəsrlik zəngin tarixinin müxtəlif dövrləri haqqında oxucuda dolğun və dəqiq təəssürat yaratmaq iqtidarına malikdir.

Yavuz Axundlu M.S.Ordubadi haqqında yazdığı tədqiqat işində onun tarixə və tarixi romana yanaşma tərzindən söz açarkən yazır: "Tarixi mövzuda əsər yazan hər bir sənətkar üçün əsas qiymətli mənbə tarix elmidir. M.S.Ordubadi öz tarixi romanlarını yazmağa başlayanda bu, mümkün deyildi. Çünki onun özünün dediyi kimi, "Bizim nöqsanımızın böyüyü orasıdadır ki, indiyə qədər Şərq haqqında sistem üzərində bir tarix yazılmamışdır. Tariximiz bəzən Herodot və Esterabonların buraxdığı irslər, bəzən də səyyahların xatirat dəftərlərinə əsasən yazılmışdır".

Professor Mir Cəlal "Qocaman ədibin yaradıcılıq yolu" adlı məqaləsində yazır ki, M.S.Ordubadi öz tarixi romanlarını qələmə aldığı vaxt Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrı yaranmamışdı və izlənməli bir nümunə yox idi.

M.S.Ordubadi bütün ömrü və yaradıcılığı boyunca mənsub olduğu xalqın milli ruhunu, mənafeyini həm ürəyində, həm də qələmində daşımış sənətkarlardandır. O, milli kimliyini çox yaxşı dərk edir, bəzən açıq, bəzən qapalı şəkildə bunu öz əsərlərində dilləndirməkdən də çəkinmirdi. Məhz buna görədir ki, illər keçməsinə baxmayaraq, o, indi də müasir yazıçı kimi oxunur və sevilir.

Akademik İ.Həbibbəyli özünün "Böyük Ədəbiyyat nəhəngi Məmməd Səid Ordubadi" monoqrafiyasında yazıçını böyük rus ədibi Lev Nikolayeviç Tolstoyla müqayisə edir. Daha doğrusu, onu Azərbaycan ədəbiyyatının Tolstoyu adlandırır. Akademikin fikrincə, M.S.Ordubadinin məşhur tarixi romanları, xüsusən, "Dumanlı Təbriz", "Qılınc və qələm" özünün monumentallığına, əzəmətinə görə, epoxanın eposunu yaratmaq xüsusiyyətlərinə görə Lev Tolstoyun "Hərb və sülh" romanı ilə müqayisə oluna bilər.

Ədibin tarixi romanlarında həm tarixi, həm də müəllif təxəyyülündən yaranmış surətlər var. Lakin bu uydurma surətlər də qələmə alınan dövrün səciyyəvi cəhətlərini özündə əks etdirir. Onlar da özünün fərdiliyi və tarixi səciyyəsi ilə seçildiklərindən heç də qondarma təsir bağışlamır, həqiqi tarixi şəxsiyyətlərin obrazlarının kölgəsində qalmırlar.

Fikrimcə, roman yazmaq nə qədər çətin və ağır prosesdirsə, tarixi roman yazmaq ondan dəfələrlə ağır və böyük zəhmət tələb edən işdir. Çünki birinci növbədə müəllif müraciət etdiyi dövrü mükəmməl bilməli, həmin dövrdə yaşayan xalqın əxlaqını, adət-ənənələrini, məişətini dərinləndirən öyrənməli, canlandırdığı tarixi şəxsiyyətləri araşdırmalıdır.

Vətəni sevmək kifayət deyil, onu layiqincə tanımaq lazımdır. Xalqı sevmək azdır. Onun əxlaq və adətlərini layiqincə öyrənməlisən... və əsərində tərənnüm etməlisən... Biz isə... xalqı layiqi ilə tanıya bilməmiş, əsərlərimizdə onun qəhrəmanlıq tarixini əks etdirə bilməmişik.

Bir şair və bir ədib öz əsərlərini elmi əsaslar üzərində qura bilmədiyi, onda bir süjet xətti yaratmağı bacarmadığı və əsərinə nəzəri fikir cəlb edə biləcək qiymətli libaslar geydirməyi bacarmadığı üçün öz təbinin məhsuluna cahən ədəbiyyatı sərgisində müştəri tapa bilməyəcəkdir".

XX əsrin birinci yarısında M.S.Ordubadi ədəbiyyatımızda tarixi roman janrı istiqamətində böyük nailiyyətlər əldə edir. O, 1933-cü ildə yazdığı dörd kitabdan ibarət "Dumanlı Təbriz" əsəri ilə Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrının əsasını qoyur. Ədib xüsusən, "Dumanlı Təbriz", "Qılınc və qələm" kimi irihəcmli əsərlərində Azərbaycan xalqının milli mübarizə, milli düşüncə,

dövlətçilik məsələlərini geniş planda təsvir edir. O, bir sıra tarixi romanlarını yaratmaqla xalqın mübarizə qüdrəti və mücadilə əzminin tarixini yazdı.

1933-1938-ci illərdə qələmə alınan "Dumanlı Təbriz" əsərində 1906-1911-ci illər Cənubi Azərbaycan inqilabı mövzuya alınıb. Amma Təbrizin bir inqilab, mücadilə beşiyi, milli dəyərləri, bütün keyfiyyət və xüsusiyyətlərlə təsvir olunmasını, uzun müddət Azərbaycan dövlətinin paytaxtı olan bir şəhərin simvolizə edilməsini nəzərə almaqla demək olar ki, romanın qəhrəmanı Təbriz özüdür. Ədib şəhəri bütün etnoqrafik, siyasi, ictimai halı ilə təsvir edərək bir ölkənin və xalqın taleyini əks etdirir. Əsərdəki hadisələr Azərbaycan xalqının dövlətçilik təfəkkürünün bədii əksi kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin, milli azadlıq və tarixi bütövlük ideali daşıyan bu əsər yazıldığı dövrdə Sovet İmperiyasının repressiya tüğyanına qarşı da bir cavabdır. Əsər müəllifin böyük cəsarətinin nümunəsi kimi də qiymətləndirilə bilər.

Məmməd Səid Ordubadinin "Döyüşən şəhər" (1938) və "Gizli Bakı" (1940) əsərləri də Azərbaycan tarixi romanının yaddaqalan nümunələridir. O, "Gizli Bakı" romanında tariximizin çox mürəkkəb bir dövrünə müraciət edir. Burada 1905-ci ilədək olan dövrün tarixi hadisələri təsvir olunub, kortəbii fəhlə çıxışlarının get-gedə mütəşəkkil proses alması əks etdirilib. "Döyüşən şəhər" romanı bir növ "Gizli Bakı"nın davamıdır.

Tarixi romandan danışmaq, əsərin əvvəldən sona tarixə sadıq qaldığı demək deyil. Ordubadi bu üç, eləcə də "Qılınc və Qələm" romanlarında macərə xarakterli hadisələrə də yer ayırır. Bu, tarixə köklənmiş oxucunu bir anda real həyatdan qoparıb sentimental, romantik axına çəkərək marağını əsərə artırmaq məqsədi daşıyır.

Ədibin son tarixi romanı "Qılınc və qələm"dir. Özünün yazdığına görə, bu əsər üzərində 1939-cu ildən işləməyə başlayıb. 1946-cı ildə tamamlanan roman Azərbaycan tarixinin Nizami dövrünün ədəbi salnaməsi hesab olunur. Lakin bu əsər Nizami Gəncəvinin mühiti, müasirləri ilə bağlı əsər idisə də, özündə Azərbaycan milli dövlət çiliyinin nailiyyətləri ifadəsini tapırdı. Bolşevik ideologiyası Azərbaycan xalqına elm, maarif öyrətdiyi haqqında fikir yürütmək istər-kən XII əsrdə dünya ədəbiyyatı korifeyinin Azərbaycanda yazıb-yaratmasının təsvir olunması layiqli bir cavab idi.

Ordubadi dövrün ən çətin zamanlarında, ədəbiyyatın sıxışdırıldığı, hakimiyyətin uşaqdan-böyüyə hər kəsi nəzarətdə saxladığı, tarixin saxtalaşdırıldığı bir vaxtda nəhəng yazıçılıq qüdrətilə Azərbaycan xalqının tarixi taleyi, dövlətçilik tarixi, mübarizə əzmi barəsində sanballı əsərlər yaradırdı.

"Qılınc və qələm" tarixi romanı XII əsr tarixinin də misilsiz zəngin mənbəyi sayılmağa layiqdir. Əlbəttə, bu baxımdan roman təkcə ədəbiyyatşünaslar üçün deyil, tarixçilərdən üçün də əhəmiyyətli qaynaqdır.

Gələcəyə Ordubadi mirası

Göründüyü kimi, M.S.Ordubadi ta gənc yaşlarından başlamış bütün yaradıcılığı boyunca istər nəzm, istər nəsr, istərsə də publisistik əsərlərində hər zaman azərbaycançılıq ideyalarını təbliğ edib, xalqın maariflənməsinə çalışıb, milli düşüncənin, milli məfkurənin təbliği ilə məşğul olub. Heç bir repressiya, heç bir sıxıntı, heç bir təqib onu tutduğu bu şərəfli yoldan döndərə bilməyib. O, qələmi ilə yalnız Şimali və ya Cənubi Azərbaycanın deyil, bütöv və vahid Azərbaycanın uğrunda savaşıb, öz ideyalarını əsərləri vasitəsilə gələcək nəsillərə miras qoyub.

İ.Həbibbəylinin diliylə desək, M.S.Ordubadinin əsərləri mənsub olduğu xalqın milli-mənəvi bütövlüyünün, birliyinin, mübarizə ruhunun, oyanış və azadlığının böyük ədəbiyyat səviyyəsində dolğun əks-sədasıdır: "Onun tarixi romanları da, ümumiyyətlə, müxtəlif janrlarda yazılmış qiymətli əsərləri də Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixinin və keşməkeşli taleyinin ədəbiyyatı olaraq ümummillə mənafelərin ədəbi yaddaşda həkk olunması ilə yanaşı, həm də gələcəyə işıq salmaq missiyasına xidmətin ifadəsidir.

Yəni Lev Nikolayeviç Tolstoyun öz xalqı üçün gördüyü işi Azərbaycanda XX əsrdə bir neçə görkəmli sənətkarlarla birlikdə həm də Məmməd Səid Ordubadi gerçəkləşdirməyi bacarmışdır.

Görüntüdə keçmiş sovet rejiminin Azərbaycandakı rəhbərləri ilə münasibətləri haqqında əfsanələr yaşayan Məmməd Səid Ordubadi idealının ədəbiyyatdakı ifadəsi milli-mənəvi bütövlüyə, tarixi yaddaşın yaşadılmasına xidmətin nümunəsi kimi ədəbiyyatı tarixi əhəmiyyətli işə çevirməyin gerçəkliyini canlı və real şəkildə

əks etdirir. Bu gün böyük ədəbiyyat nəhəngi Məmməd Səid Ordubadını öyrənməyin və öyrətməyin zəruriliyi həmişə olduğundan daha aktualdır".

Təəssüf ki, üstündən bir əsr zaman keçməsinə baxmayaraq, Məmməd Səid Ordubadının elmi və bədii irsi hələ də tam şəkildə toplanıb nəşr edilməyib. Eyni zamanda, böyük ədib yalnız bədii yaradıcılıqla deyil, həmçinin, elmi-tədqiqatla da məşğul olub. Onun bu sahədəki fəaliyyəti gələcək ədəbiyyatşünasların diqqət mərkəzindəki mövzuların sırasına rahatlıqla daxil edilə bilər. Ədibin zəngin və çoxşaxəli ədəbi irsinin gələcəkdə gənc tədqiqatçılar tərəfindən daha ətraflı və ixtisaslaşmış şəkildə öyrənilməsi ədəbiyyatımıza bənzərsiz töhfə olacaq.

Şahanə Müşfiq.

525-ci qəzet.- 2019.- 7 avqust.- S.6.

Ordubadi haqqında söz

Azərbaycanın tanınmış yazıçısı, ədəbiyyatımızda tarixi roman janrının banisi Məmməd Səid Ordubadi haqqında bu yazını qələmə alarkən bir daha onun həyat və yaradıcılığı, keçdiyi ömür və sənət yolu barədə yazılan monoqrafiya və məqalələrlə tanış oldum. Bizim Milli Kitabxanamızda ədibin əsərlərinin səkkiz cildliyini yenidən nəzərdən keçirdim. Yazıçının anadan olmasının 140 illiyilə əlaqədar yazacağım məqalə üçün bir sıra qeydlər götürdüm. Fikirləşdim ki, böyük yazıçımızın yaradıcılığı barədə sovet dövrü ədəbiyyatşünaslığında olduğu kimi "kommunist yazıçı" təyinindən yaxa qurtarmaq lazımdır. Amma bu deyilənlərdə yüzə yüz həqiqət olduğunu gördüm. Çünki M.S.Ordubadi təkcə yazıçı deyil, həm də sosial-demokrat, inqilabçı və kommunist olmuşdur, özü də ömrünün axırınacan tutduğu mövqedən və kommunist əqidəsindən bir addım da geri çəkilməmişdir, yazdığı əsərlərin bir çoxunda da sadıq qaldığı idealların tərənnümçüsü olmuşdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərindən biridir.

Yazıçıları illər keçəndən sonra təkcə ictimai və siyasi fəaliyyətinə görə deyil, ədəbi mövqeyinə, yazdığı əsərlərdə yaşadığı dövrü və yaxud tarixi həqiqətləri necə əks etdirdiyinə görə qiymətləndirmək lazımdır. Böyük türk şairi Nazim Hikmət də kommunist idi, amma onun əsərləri təkcə siyasi əqidəsininmi ifadəsiydi? Ordubadi haqqında da eyni fikri söyləmək olar.

O, mollanəsrəddinçi şair kimi Sabir və Mirzə Cəlil realist ədəbi məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri olmuşdur.

O, "Qanlı sənələr" publisistik əsəri ilə ermənilərin əsrin əvvəllərində Azərbaycan türklərinin başına gətirdikləri faciələri ürək yanğısı ilə təsvir etmişdir.

O, ədəbiyyatımızda ilk tarixi romanın təməlini qoymuş və bu təməl üzərində sonralar böyük bir binanın əsası hörülmüşdür.

O, Azərbaycan ədəbiyyatında Cənub mövzusunun ən parlaq nümunələrini ərsəyə gətirmişdir.

O, Azərbaycan mətbuatının qurucularından biridir və keçən əsrin iyirminci illərində bu sahədə mühüm xidmətləri olmuşdur.

Deməli, "kommunist yazıçı" Ordubadiyə istər tarixə qovuşmuş və heç də birmənalı qarşılanmayan sosializm realizmi "epoxası",

istərsə də müstəqillik dövrünün prizmasından yanaşılınsın, o, yenə möhtəşəmliyini və klassikliyini itirmir. Lakin onu hansı meyarlarla qiymətləndirməyin də öz mənası var.

Bu böyük yazıçının həyatı da, yaradıcılığı da çox zəngindir, eyni zamanda, təzadlı hadisələrlə doludur.

Həyatı, ədəbi mühiti

Məmməd Səid Ordubadi Naxçıvanda doğulub (1872). Onun atası Hacıağa Fəqir (1838-1885) bütün ömrü boyu kasıb yaşamışdır. O, Təbriz və Şirazın tanınmış alimlərinin yanında dərslər almış, Ordubada qayıtdıqdan sonra müəllimlik etmiş, şeir yazmağa da elə o illərdə başlamışdır. Görkəmli tənqidçi M. Arif yazırdı ki: "Ordubadın atası Hacıağa "Fəqir" təxəllüsü ilə məşhur idi. Bu şair "Fəqir" ləqəbini nahaq yerə seçməmişdi, o, doğrudan da fəqir idi. Onun şeirləri zəmanədən və zülmədən şikayətlə dolu olduğu üçün Ordubad varlılarının xoşuna gəlmirdi". Aşağıdakı şeir parçası Fəqirin "Şikayətnamə" mənzuməsindəndir:

Əzəl şikayətim mənə ol çərxi-bivəfadəndir,
İkincisi-ikiüz yarü aşınadəndir.

Verilə varlıya, həm qeyri-müstəhəqqə təam,
Fəqirlər qalır ac, yəni bu səxadəndir?

Sözündə yoxdu əsər vaizin, deyil amil,
Axundların bu hamı etdiyi həvadəndir.

Ömrünün son illərində onun gözləri də tutulmuşdu, şeirlərini yaxın dostu Məmmədağa Sidqiyyə diqtə edib yazdırırdı. 1885-ci ildə, 49 yaşında vəfat edən Hacıağa Fəqir bununla da oğlu Məmməd Səidi taleyin ixtiyarına buraxır. Atası kimi fəqir və kasıb həyat tərzi keçirən Ordubadi 14 yaşından başlayaraq Ordubad ipək fabrikində fəhləlik edir. Amma o, fəhlə olsa da, təhsilini davam etdirir, Naxçıvan ziyalılarının arasında öz sərbəst düşüncə tərzi ilə seçilir. Təbii ki, ağır zəhmət, gün-güzəran çətinliyi onda zəmanəyə, zülm və istismar dünyasına qarşı dərin bir etiraz oyatmışdı. Atasının şair olmasının ona da təsiri keçmişdi və Məmməd Səidin ədəbi aləmə gəlməsində atasından başqa bir adamın da böyük rolu oldu. Bu, o dövrün tanınmış ziyalılarının biri-"Şərqi -Rus" qəzetinin redaktoru Məhəmməd Ağa Şahtaxtinski idi. Xatırladım ki, böyük Mirzə Cəlilin ədəbiyyata gəlməsində Şahtaxtinskiyə təsiri mühüm rol oynamışdır.

Ordubadının Şura inqilabına qədərki həyatı, yaradıcılığı maarifçi bir yazıçının tədricən bolşevik ideyalarına yiyələnməsinə qədər olan bir dövrdür. Keçən əsrin əvvəllərində o, Cəlil Məmmədquluzadənin "Qeyrət" mətbəəsində iki şeir məcmuəsini çap etdirir ("Qəflət", "Vətən və hürriyyət"). Bu kitabda toplanan şeirlərində Ordubadi maarifçilik mövqeyindən çıxış edir, cəhaləti, nadanlığı, xurafatı tənqid atəşinə tutur, eyni zamanda, üzünü Vətən övladlarına tutaraq onları mübarizəyə səsləyir. Təkcə şeirlərində deyil, əməllərində də o, mübariz idi, tədqiqatçıların yazdığına görə yaşadığı Ordubadda gizli bir cəmiyyət təşkil etmişdi. Siyasi intibahnamələr yaydığına görə Ordubadi qısa müddət ərzində həbs edilir. Ordubadda yaşamağın namümkünlüyünü görən Məmməd Səid Culfaya köçür. O, tez-tez Təbrizə gedir, demək olar ki, Cənubda baş verən inqilabi hərəkatın iştirakçılarından birinə çevrilir.

1920-ci ilə qədər Ordubadi həm ədəbi yaradıcılıqla məşğul olur, həm də inqilabi fəaliyyətini davam etdirir. Ədəbi yaradıcılığı barədə söhbətimizi bir az sonraya saxlayaq, inqilabçı-demokrat Ordubadi isə tez-tez təqib olunurdu. 1913-cü ildə gizli təşkilatda fəaliyyətinə görə onu həbs edirlər (Naxçıvan, Tiflis, Novoçerkask, Saritsın həbsxanalarında yatır), sürgündə də yaradıcılığını davam etdirir. Həbs müddəti başa çatdıqdan sonra Həştərxana gəlir, "Hümmət" qəzetində çalışır. O zaman Nəriman Nərimanov da bu şəhərdə idi və onların dostluğu da elə buradan başlanır, hətta ağır xəstələndiyi zaman Nərimanov onu müalicə edir. Nəhayət, Ordubadın da arzuladığı Şura inqilabı baş verir və o, XI Ordunun hissələri ilə birgə Bakıya dönür.

1920-ci ildən ömrünün axırına qədər Ordubadi Bakıda yaşayır, uzun müddət bir sıra qəzet və jurnallarda məsul redaktor, Azərbaycan Radio Verilişləri komitəsində ədəbi-bədii verilişlər üzrə redaktor vəzifələrində çalışır, "Koroğlu", "Nərgiz" və s. operaların librettosunu qələmə alır, elmi, publisistik və əlbəttə, bədii yaradıcılıqla məşğul olur, tarixi romanlarını yazır. Və bu ədəbi, ictimai fəaliyyəti də Sovet hökuməti tərəfindən yüksək qiymətləndirilir, üç dəfə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı, bir dəfə isə (1938) Ali Sovetin sədri seçilir. Orden və medalları da öz yerində- Lenin, Qırmızı Əmək Bayrağı, "Şərəf nişanı" və s.

1950-ci il mayın 1-də, 78 yaşında vəfat edir.

Şair Ordubadi

M.S.Ordubadinin ədəbi yaradıcılığa şeirlə başladığını qeyd etdik. O, "Molla Nəsrəddin" məfkurəsinin və ədəbi mövqeyinin qızğın tərəfdarı idi. Söhbət ondan getmir ki, Ordubadi "Molla Nəsrəddin" jurnalında öz ictimai ruhlu satirik şeirlərini çap etdirirdi, Mirzə Cəlillə, Sabirlə, Qəmküsarla, Haqverdiyevlə, Əli Nəzmi ilə, Ömər Faiqlə dost idi. Söhbət ondan gedir ki, Ordubadi molla-nəsrəddinçilərin platformasını ürəkdən müdafiə edirdi. Xalqı maarifləndirmək, onun gözünü açmaq, nadanlığa, xurafata, ictimai bərabərsizliyə qarşı mübarizə aparmaq, Azərbaycan dilinin saflığını, təmizliyini qorumaq, millətin sabahını düşünmək, İranda, Türkiyədə, ümumən Şərq dünyasında baş verən hadisələri inqilabi mövqedən işıqlandırmaq onların əsas məqsədi idi. Ordubadi də öz şeirlərində məhz molla-nəsrəddinçilərin bu yolunu davam etdirirdi. Doğrudur, onun "Molla Nəsrəddin"dəki ilk şeirləri öz bədii səviyyəsinə görə Sabirin satiraları ilə müqayisə edilə bilməz. Ancaq o dövrdə bütün molla-nəsrəddinçi şairlər Sabirin təsiri altında idilər. Əgər belə demək mümkünsə, Sabir-müəllim, digər molla-nəsrəddinçi şairlər şagird idilər və onlar Sabirdən öyrənirdilər.

Ordubadinin şeirləri "Hərdəxəyal" imzası ilə çap olunurdu. Başqa imzaları da vardı: "Felyetonçu", "Tat", "Bəhayı", "Musi", "Məhəmməd Səid". Ədəbiyyatşünas İslam Ağayev yazır ki "1906-cı ildə M.S.Ordubadinin "Molla Nəsrəddin" jurnalında yeddi satirası çap olunub. Ordubadi yaradıcılığında Sabirlə yanaşı, C.Məmmədquluzadənin də təsiri böyük idi. Amma getdikcə Ordubadinin şeirləri büllurlaşır və onun satirik istedadı parlayırdı".

Ordubadinin "Molla Nəsrəddin" jurnalında çap olunan bir çox şeirlərinə diqqət yetirdim və doğrudan da, onun get-gedə bəzi satirik şair kimi parladığının şahidi oldum. Təfərrüata varmayıb, onun 1911-ci ildə "Molla Nəsrəddin"də dərc olunmuş ("Hərdəmxəyal" imzası ilə) bir şeirini misal gətirmək istəyirəm:

Ya Rəbb, sənə min şükr ki, insan yaradıbsan,
İnsanları rəbba, əcəb əlvan yaradıbsan,
Məxluqunu hər qabili-ürfan yaradıbsan,
Heyfa ki, müsəlmanı yalandan yaradıbsan,
Qırxıqbaşı xilqətdə pərişan yaradıbsan.

İnsan kimi hər millət edir kəsbi-məişət,
Əğyarə tamaşaçı yaranmışla bu millət,
Səhrayı-zələlətdə çəkən bari-mələlət,
Həqqə ki, bizi quli-biyaban yaradıbsan,
Surətdə bəşər, mənində heyvan yaradıbsan.

İlk Azərbaycan romanlarından biri - "Bədbəxt milyonçu"

Bizim ədəbiyyatşünaslar haqlı olaraq qeyd edirlər ki, roman Azərbaycan ədəbiyyatında ən gənc janrlardandır. Onun yaranması XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Daha doğrusu, 1887-ci ildə yazıçı-publisist Marağalı Zeynalabdin "İbrahimbəyin səyahətnaməsi" adlı roman yazır. Avtobiografik səciyyəli bu əsərlə realist Azərbaycan romanının əsası qoyulur. Bu əsərdən sonra 1930-cu ilə , yəni ilk sovet romanları yaranana qədər iyirmidən artıq roman yazılır və bunların əksəriyyətini indiki meyarlarla roman adlandırmaq mümkün deyilsə də, hər halda, ədəbiyyatımızda bu sahədə bir canlanma hiss edilir. Azərbaycan oxucuları dərk edirlər ki, roman adlı bir cəmr də varmış (hələ XIX əsrdə M.F.Axundov romanın millətə faydalı bir cəmr olduğunu qeyd etsə də-V.Y.). Təbii ki, ilk Azərbaycan romanlarının əksəriyyəti hələ bu janrın tələblərinə cavab vermirdi. O romanların içində xalq dastanlarının süjeti əsasında yaradılan nümunələr də vardı, türk və Avropa romanlarından təbdil olunanları da diqqəti cəlb edirdi, amma bu "kiçik" romanların əhəmiyyəti onda idi ki, oxucular tədricən belə bir janrın varlığına alışmışdılar. "Bahadır və Sona" (N.Nərimanov), "Şeyda bəy Şirvaninin məktubları" (S.M.Qənizadə), "Məsəlül-məhsinin", "Kitab yüklü eşşək", "Əhmədin kitabı" (Ə.Talıbov), "Əsrimizin qəhrəmanları" (A.Şaiq), "Solğun çiçək" (Əli Səbri), "Can yanğısı" (A.Divanbəyoğlu), "Yusif və Züleyxa" H.Ə.Müznib), "Bir yetimin naləsi" və yaxud qardaş qardaşa etdiyi xəyanət" (B.Cabbarzadə), "Gözəllərin vəfası", "Xoşbəxtlər", "Neft və milyonlar səltənətində" (İ.Musabəyov), "İki nakam" (N.Bəsir) və s. romanlar keçən əsrin əvvəllərində, bu mənada çox faydalı bir missiyanı yerinə yetirdilər. Bu sırada M.S.Ordubadinin "Bədbəxt milyonçu" romanını da qeyd edirik. Deməli, Ordubadinin bir xidməti də ilk Azərbaycan romanlarından birini qələmə alması idi. O dövrün məşhur tənqidçisi Seyid Hüseyn yazırdı ki: "Romançılıq ədəbiyyat aləmində bir sənətdir... Bizim ədəbiyyatımız sair müsəlman olan millətlər ilə

bərabər şeir babında çox irəliləmişdir. Nəsr babında qeyrilərə nisbət geridə qaldığından romançılıq sənəti bizdə bir halətdədir. Halbuki, romanın təhzizi-əxlaq üçün əhəmiyyəti çoxdur. Bu gün fikri söyləmək üçün romandan gözəl bir alət olmaz. Roman vasitəsilə bir millətin həqiqət kimi qəbul etdiyi nöqsanlarını elə tənqid etmək olar ki, oxucu onu şirin oxumaqla, öz nöqsanlarını düşünə bilər".

"Bədbəxt milyonçu" da məhz bu həqiqətin dərkindən yaranmışdı. Öncə qeyd etdik ki, bir yazıçı kimi Ordubadi M.F.Axundov və Z.Marağalidan sonra ədəbiyyatımızda Cənub mövzusunun ən parlaq nümunələrini yaratmışdır və "Bədbəxt milyonçu" romanının mövzusu da İran həyatından götürülmüşdür. Əsərin süjet xətti çox da mürəkkəb deyil. Fransada təhsil alıb Təbrizə qayıdan Rzaqulu xan böyük arzularla yaşayır. O, Təbrizdən Tehrana dəmir yolu çəkdirmək, mütərəqqi ruhlu qəzet nəşr etdirmək, məktəblər və müalicəxanalar açmaq, xalqın rifah halını yaxşılaşdırmaq istəyir. Onun övladları da atası kimi maarifçidirlər, onlar da Avropa təhsili görmüşlər. Lakin nə Rzaqulu xanı, nə də onun maarifçi övladlarını bir kimsə başa düşür və bundan sonra bu xoşbəxt ailə nadanlığın, xurafatın qurbanı olur. Faciənin əsas səbəbkarlarından biri də Rzaqulu xanın arvadı Böyükxanım olur. O, zorla təhsilli qızı Münəvvəri gözünü nadanlıq pərdəsi örtmüş, varlı-dövlətli, həm də xeyli yaşlı Qulam xana ərə verdirmək istəyir. Nəticədə Qulam xan Rzaqulu xanın iki oğlunu və onun özünü öldürür. Beləliklə, "zülmət səltənətində parlayan nurlar" tez də sönüb külə dönürlər.

Əlbəttə, bu, Ordubadinin roman sahəsində ilk addımı idi. Onun təsvir etdiyi qəhrəmanlar işıqlı insanlar idi, lakin qətiyyətlə mübariz deyildilər. Mütərəqqi arzularını həyata keçirmək yolunda elə ilk təzyiqdən və təcavüzdən sarsıldılar, günlərini ah-uflla keçirdilər. Amansız İran despotizmi onların həyatına son qoydu.

Tarixi romanın ilk nümunələri – "Dumanlı təbriz", "Gizli Bakı", "Döyüşən şəhər"

M.S.Ordubadi milli ədəbiyyatımızda tarixi roman janrının banisi sayılır. Onu tarixi roman yazmağa səfərbər edən bir neçə amili açıqlaya bilərik. 1. Ordubadi Azərbaycan və həmçinin Şərqi Azərbaycanı çox gözəl bilirdi. Ərəb və fars dillərini bilməsi Ordubadinin tarixi mənbələrə çəkib aparırdı. Lakin tarixi bilmək azdır, hətta qədim

mənbələrlə tanışlıq da elə bir önəm kəsb eləmir, əsası o idi ki, Ordubadi bu tarixi bədii şəkildə oxuculara çatdırmaq istəyirdi. 2.Ordubadi 1905-ci ildən 1920-ci ilədək həm İranda, həm də Azərbaycanda baş verən bir çox tarixi hadisələrin canlı şahidi və iştirakçısı olmuşdu və bu hadisələri illər keçəndən sonra bədii əsərlərində əks etdirməyi qərara almışdı. Ümumiyyətlə, onun tarixə marağı güclü idi və bir sıra dramlarını da tarixi mövzuda qələmə almışdı.

"Dumanlı Təbriz", "Gizli Bakı", "Döyüşən şəhər" və ömrünün son illərində qələmə aldığı "Qılınc və qələm" romanları da məhz bu zərurətdən yaranmışdı.

Adlarını çəkdiyim bu romanlar uzun illər Azərbaycan oxucularının sevdiyi, dönə-dönə mütləq etdiyi əsərlər olmuşdur. Və həmin əsərlər haqqında ədibin sağlığında da, ölümündən sonra da xeyli məqalələr qələmə alınmışdır. Təbii ki, sovet dövrü ədəbiyyatşünaslığında "Gizli Bakı" və "Döyüşən şəhər" romanları daha yüksək qiymətləndirilmişdir. Çünki bu əsərlərdə gəlşevik partiyasının 1897-1919-cu illərdə Bakıdakı fəaliyyəti əks olunmuşdur. Bu romanlarda vaxtilə qızgın təbliğ edilən bir sıra bolşeviklərin- L.Ketsxovelinin, P.Montinin, S.Şaumyanın və digərlərinin obrazları yaradılmışdır. Əvəzində isə Hacı Zeynalabdin Tağıyev mənfi boyalarla rəsm edilmişdir. Sadəcə olaraq bolşevik ideologiyasının təsiri ilə yazılan "Gizli Bakı" və "Döyüşən şəhər"də o dövrün həqiqi mənzərəsi bir növ, gizli qalmışdır. Tarixi roman tədqiqatçısı professor Yavuz Axundlu çox doğru olaraq qeyd edir ki: "Romanda ("Döyüşən şəhər"də) Bakı komissarlarının fəaliyyəti geniş təsvir olunmamışdır. Bunun bir səbəbi bəlkə də, müəllifin özünün yaradıcılıq sirridir. Çox güman ki, Bakı komissarlarının əsl simasına yaxından bələd olan ədib o zaman onlar haqqında susmağı daha münasib bilmişdir". "Dumanlı Təbriz" romanına gəldikdə isə, deyə bilərik ki, bu əsərdə İranda, Cənubi Azərbaycanda baş verən hadisələr obyektivliklə, tarixi həqiqətlərə heç bir müdaxilə etmədən, yamaq vurulmadan canlandırılmışdır. Doğrudur, dörd hissəlik bu romanda personajların sayı həddindən artıqdır, amma müəllif onların heç birinin taleyinə biganə qalmamışdır, hətta epizodik səciyyə daşıyan obrazların da taleyi məlumdur.

Mövzu Ordubadiyə çox tanış idi. O, İrani, Cənubi Azərbaycanı qarış-qarış görmüşdü, İran inqilabçıları yaxından tanışlığı vardı. Səttarxanı, Bağırxanı görmüşdü, onların hansı amallar uğrunda mübarizə apardığını yaxşı bilirdi. O zaman (1905-1910) İran, Cənubi Azərbaycan bütün Avropanı lərzəyə gətirmişdi.

Romanda çox məsələlərdən danışılır: Amerika, Almaniya, İngiltərə, Fransa, Rusiya dövlətlərinin İranda apardığı açıq və gizli siyasət, İran monorxiyasının zəifliyi və çürüklüyü, dini mövhumatın baş alıb getməsi, əhalinin ağır vəziyyəti, inqilabi mübarizənin təsviri..bütün bunlar tarixi dəqiqliklə əks etdirilmişdir. Romanın qəhrəmanı Əbülhəsən bəy (sonradan məlum olur ki, o, Bakıdan göndərilən bolşevikdir) bütün bu hadisələrin içindədir və müəllif ideyasının daşıyıcısıdır.

İranda baş verən birinci inqilab məğlub oldu. Müəllif inqilabın xarakterindən, mahiyyətindən çıxış edib bu məğlubiyətin səbəblərini də açıqlayır.

Ordubadinin bu üç romanında, eləcə də "Qılinc və qələm"də macərə səpgili hadisələr də az deyil. Bunu sonralar Ordubadiyə irad tutan tənqidçilər də olmuşdur. Qeyd edək ki, bu, Ordubadinin özünəməxsus bədii fəndi idi. Dünya ədəbiyyatında da bu səpgili tarixi romanlar az deyil. Oxucunu bir anlıq real hadisələr axarından ayırıb sevgi-məhəbbət macərələrinə, sentimental səhnələrə çəkib aparmaq məsələ bunda idi.

Nəhayət, "Qılinc və qələm" romanı haqqında. Deyə bilərik ki, bu roman Azərbaycanın dahi şairi Nizamiyə ədəbiyyatda qoyulan ən böyük abidədir və hələlik, bizim fikrimizcə, bunun alternativini yoxdur.

Müasir Azərbaycan yazıçısı üçün Ordubadi kimdir? İlk növbədə, böyük romançı..bu canrın təməlini qoyanlardan biri tarix və müasirlik problemini böyük sənətkarlıqla əks etdirən, əsərlərində parlaq, dolğun və mükəmməl xarakterlər yaradan sənətkar. Azərbaycan ədəbi dilinin gözəlliklərini, incəliyi, duruluğunu, saflığını əsərlərində əyani şəkildə nümayiş etdirən yazıçı. Ordubadi bu mənada, bir məktəbdir və biz illər keçdikcə, bu məktəbdən öyrənməliyik.

Vaqif Yusifli,

Ədalət.-2012.-28 aprel.- S.19.

Məmməd Səid Ordubadinin publisistikası

Tarixi romanlar müəllifinin ədəbiyyat və incəsənət məsələlərinə həsr olunmuş məqalələri bu gün də aktuallığını saxlayır

Görkəmli yazıçı Məmməd Səid Ordubadi (1872-1950) Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrının banisi sayılır. "Dumanlı Təbriz", "Qılinc və qələm", "Döyüşən şəhər", "Gizli Bakı" romanlarının müəllifi, eyni zamanda, məhsuldar publisist kimi fəaliyyət göstərmişdir. Qeyd edək ki, Ordubadinin məqalələri indiyədək toplu halında çap olunmayıb, onların dəqiq sayı da hələlik müəyyənləşməyib.

Ordubadi 1903-cü ildən başlayaraq müxtəlif imzalarla (Məhəmməd Səid, M.S., M.O., Səid, Hacıağazadə Səid, Şərqli, Qıraqdanbaxan və s.) "Şərqi-Rus", "İrşad", "Tazə həyat", "Tuti", "Məzəli", "Molla Nəsrəddin", "Tərəqqi", "İttifaq", "Sadə", "İqbal", "Sədayi-həqq" kimi mətbuat orqanlarında, 1917-ci ildən sonra isə əsasən "Hümmət" qəzetində publisistik yazılar, felyetonlarla çıxış edib.

Ordubadinin publisistik fəaliyyəti Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra daha da genişləniş. Yazıçının məqalələri "Əxbər", "Kommunist", "Maarif işçisi", "Füqərə füyuzatı", "Azərbaycan xəbərləri", "Qızıl qələm", "Şərqi qadını", "Yeni fikir", "Yeni yol" və başqa qəzet jurnallarda dərc olunub. Məqalələrin mövzusu çox rəngarəng və əhatə dairəsi geniş idi. Onların içərisində dünya hadisələrinə, sosializm quruculuğuna həsr olunmuş məqalələr çox olsa da, böyük qismi ədəbiyyat, incəsənət, mətbuat və mədəniyyətin müxtəlif məsələlərinə həsr olunmuşdu və bu gün də öz əhəmiyyətini saxlamaqdadır. Onun ədəbi-ənqidi məqalələrində ədəbiyyat və incəsənətin ideallığı, xəlqiliyi məsələsi mühüm yer tutur. Yazıçı ədəbiyyatın ictimai həyatdakı roluna realistsinə yanaşaraq, onun xalqın tərəqqisi yolunda bir silah olduğunu qeyd edirdi. 1920-ci ildə nəşrə başlayan "Füqərə füyuzatı" jurnalının təşkilatçılarından biri Ordubadi idi. Ədəbiyyat və mətbuat problemlərini önə çəkən jurnalda dərc olunan məqalələrin çoxunu o özü yazırdı.

Ordubadinin ədəbiyyat və incəsənətin problemlərinə dair fikirləri onun Böyük Vətən müharibəsi illərində (1935-1941) yazdığı məqalələrdə də mühüm yer tutur. "Şərəf işimiz" (1941) məqaləsində

o, müharibə dövrünün yazıçılar qarşısında qoyduğu yeni vəzifələrdə n bəhs edir. 1942-ci ildə yazılmış “İncəsənət və müharibə” məqaləsində isə ədəbiyyat və incəsənətin vətənpərvərlik ruhunun təbliğinə, xüsusilə poeziyanın, şeirin bu sahədəki önəmli roluna diqqət çəkilir.

Həmin dövrdə Azərbaycan tarixindən ibrətamiz səhifələrinə, böyük sərkərdələrə, vətən yolunda canından keçən xalq qəhrəmanlarına həsr olunmuş məqalələri xüsusilə maraqlıdır.

Yazıcının “Qara Məlik” (1941), “Camal” (1941), “Səttarxan” (1942), “Tarix və qələbə” (1942), “Vaqif bir dövlət adamı kimi” (1943), “Farsca yazılmış klassik Azərbaycan ədəbiyyatında azadlıq ideyaları” (1943) kimi məqalələri böyük təbliğati əhəmiyyətə malik olub, yüksək vətənpərvərlik hissləri aşılayırdı. Bu məqalələrində Ordubadi keçmiş tariximizi yada salmaqla qəhrəmanların, xalq içərisindən çıxmış igidlərin surətlərini canlandırır.

Ordubadi məqalələrində bədii ədəbiyyatda sənətkarlıq məsələlərinə də geniş yer ayırır. Bu baxımdan onun dövrün ədəbi proseslərinə, gənc yazıçı və şairlərin yaradıcılığına həsr olunmuş məqalələri diqqəti cəlb edir. Qocaman ədib ədəbiyyatımızın inkişafını diqqətlə izləyərək onun müvəffəqiyyət və qüsurlu cəhətlərini qeyd edir.

Şeirdə sənətkarlıq, orijinallıq, bədiilik, yığcamlıq, şeir texnikası haqqında Ordubadinin maraqlı mülahizələri var. Yazıçı “Şeirimiz haqqında bir neçə söz” adlı məqaləsində (1946) yazırdı: “Ən birincisi şeir və ədəbiyyat oxucularının mədəni səviyyəsini öyrənmək və bu səviyyənin tələblərinə cavab verə biləcək əsərlər yazmaqdır... Buna görə də hər bir şair hər şeydən əvvəl özünün ədəbi və bədii səviyyəsi ilə oxucu səviyyəsi arasında bir fərq olub-olmamasını öyrənməlidir, oxucuya görə çox yüksək səviyyəyə qalxmağa çalışmalıdır”.

Ordubadi şeiri “ali sənət” adlandırır, onun ictimai vəzifəsini doğru izah edir və yazırdı ki, şeir adlandırdığımız ali sənət cəmiyyətin əxlaqını, onun ictimai düşüncəsini, onun fikir etibarilə nə qədər tərəqqi etdiyini təyin edən bir amildir. O, poeziyanı insanların əxlaqına tərbiyəvi təsir göstərən, onları yüksək və təmiz vicdanlı, xalqına və millətinə layiq adamlar kimi yetişdirməyə kömək edən bir vasitə kimi izah edir, bunun əksinə olan şeirləri isə tənqidə tutur.

Ordubadi sənətkar üçün elm və biliklərə yiyələnməyin, geniş məlumata, dərin savada malik olmağın, bəşər tarixini yaxşı bilməyin əhəmiyyətini də öz məqalələrində göstərmişdir.

Bu barədə o yazır: “Biz son zamanlar yazılan şeirlərdə ilham kəlməsini tez-tez təkrar edildiyini görməkdəyik.

Əcəba, şairlərimiz ilham sözünü nə mənada tez-tez işlədirlər?!

Əvvəla, bunu bilmək lazımdır ki, fitri qabiliyyət şeir sənətində hakim bir rol oynaya bilməz, çünki insan sövq təbii qanunlarının şəraiti altında fəaliyyət göstərən canlılardan deyildir. İlham deyilən söz, şairin əqlindən, vicdanından, şəxsi əxlaq və mədəniyyətindən, onun əxlaqca başqalarından irəlidə getdiyindən, fikir və düşüncə etibarilə yüksəkdə dura bilməsindən, onun daimi mütaliəsindən, sənət və iqtidarından doğan bir cəvahiridir”.

Ordubadinin məqalələrinin böyük qismi klassik yazıçılara həsr edilib. O, klassik yazıçılarımızı dərinləndirən öyrənməyə və xalqa tanıtmğa çağırırdı.

Ordubadi müasirləri olan ədəbiyyat və incəsənət xadimləri barəsində də bir çox qiymətli məqalələr yazıb. Onun Üzeyir Hacıbəyli, Cəfər Cabbarlı, Cəlil Məmmədquluzadə haqqında xatirə məqalələri xüsusilə qiymətlidir.

Bu məqalələrdə ədəbiyyat və incəsənət tariximiz üçün əhəmiyyətli məsələlər, həmin sənətkarların yaradıcılığını öyrənmək, tədqiq etmək nöqtəyi-nəzərindən qiymətli fikirlər var.

Ədəbiyyat tariximizi, onun ayrı-ayrı nümayəndələrini, xalqımızın keçdiyi şanlı tarixi yolu öyrənməkdə Ordubadinin məqalələrinin əhəmiyyəti böyükdür. Ordubadi doğma xalqının maarifi, tərəqqisi uğrunda çalışmış, bu yolda mübarizə meydanına atılan sənətkar idi.

Mayın 1-də böyük yazıcının vəfatından 60 il ötdü. Onun adı, yaradıcılığı, əsərləri isə qədirbilən oxucuların qəlbində, xalqın xatirəsində yaşayır.

Laçın Mehdiyeva,

Məmməd Səid Ordubadinin

xatirə muzeyinin əməkdaşı

Mədəniyyət.- 2010.- 5 may.- S. 13.

Görkəmli şəxslərin Məmməd Səid Ordubadi haqqında fikirləri

“Məmməd Səid Ordubadinin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Onlar bu gün üçün, gələcək nəsillər üçün dərslik kitabıdır. Məmməd Səid Ordubadinin bütün yaradıcılığı, bütün fəaliyyəti Azərbaycan xalqının mədəniyyətini yüksəklərə qaldırmaqdan, xalqımızı azad, müstəqil xalq etməkdən ibarət olubdur. Onun bütün yaradıcılığı Azərbaycan xalqını milli azadlığa, müstəqilliyə çağırıbdır. O, həmişə millətini, xalqını həddindən artıq sevmiş və millətinə həddindən artıq xidmət edən bir insan olmuşdur”.

***

“Məmməd Səid Ordubadi əsərlərini alimlər təhlil edə bilirlər. Şübhəsiz ki, nə qədər təhlil etsələr, o qədər dərinliyə gedəcəklər. Bəlkə də böyük dərya kimi heç onun hamısını əhatə edə bilməyəcəklər. Ancaq bununla yanaşı, bizim hamımızın borcu, xüsusən müəllimlərin, məktəblərin, gənc nəsli tərbiyə edənlərin borcu ondan ibarətdir ki, Məmməd Səid Ordubadinin əsərlərini hamıya çatdırsınlar, xüsusən bizim gənclərə.”

Heydər Əliyev,
Ümummilli lider

M.S.Ordubadi öz tarixi romanlarını qələmə aldığı vaxt Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrı yaranmamışdı və izlənməli bir nümunə yox idi.

Mir Cəlal,
ədəbiyyatşünas, professor

Məmməd Səid Ordubadinin romanları xalqımızın qəhrəmanlıq keçmişinin, mübarizə və müsibətlər tarixinin canlı təəcəssümüdür. Onun hər bir romanı əngin tarixi lövhədir. Bu əngin lövhədə hadisələrin zamanı və məkanı, personajların xarakteri ustad sənətkara məxsus fırça ilə ən zərif cizgilərlə, ən ufaq təfərrüatlarla rəsm edilmişdir. Ordubadinin romanlarında əsas obraz xalqdır, xalqın qəhrəmanlığıdır.

Səməd Vurğun,
şair

M.S.Ordubadinin yaradıcılığından, onun həyatından danışmaq - yarım əsrdən artıq mürəkkəb bir dövrün mübarizələrlə dolu səhifələrini varaqılamaq deməkdir. Bu həyat, bu yaradıcılıqdan bəhs etmək - gurultusu saray divarlarını sarsıdan inqilab nəğmələrinin qüdrətindən danışmaq, tarixin alovlu yarpaqlarında nəcib əməllərinin ölməyən dastanını imzasız yazıb gedən insanları xatırlamaq deməkdir.

Rəsul Rza,
şair

Məmməd Səid Ordubadinin yaradıcılıq üfqləri son dərəcə əngindir. Müəyyən janr məhdudluğu Ordubadi yaradıcılığı üçün yaddır. Onun bədii yaradıcılığ marağı müxtəlif və rəngarəngdir.

***

Məmməd Səid Ordubadi Azərbaycan ədəbiyyatı və ictimai fikir xəzinəsini yarananların ölməz ailəsinə mənsub olan simalarından biridir.

Abbas Zamanov,
ədəbiyyatşünas

M.S.Ordubadinin tarixi romanları bütün ədəbiyyatımız üçün böyük ədəbi hadisədir.

***

M.S.Ordubadinin qiymətli romanları bizə göstərdi ki, o böyük ədib olduğu kimi, eyni zamanda yaxşı bir tarixçidir. M.S.Ordubadi Azərbaycan xalqının mədəniyyəti tarixini sevən, onu gələcək nəsə yaxşı tanıtdırmağa və sevdirməyə çalışan vətənpərvər bir ədibdir.

M. Arif,
ədəbiyyatşünas

M.S.Ordubadinin inqilabi-tarixi romanlarında mübarizə edən qüvvələrin tənəsübü, ictimai konflikt əsasən düzgün müəyyənləşdirilmişdir. Bu isə müəllifə təsvir etdiyi dövü, ictimai-siyasi şəraiti, inqilabi hərəkatın rolunu və əsas qüvvələrini düzgün əks etdirməyə imkan vermişdir.

Axundov Yavuz,
Filologiya elmləri namizədi

M.S.Ordubadinin zəngin bədii yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrının inkişafı sahəsində olduqca mühüm bir təşəbbüsdür.

Mehdi Hüseyn,
Yazıçı

M.S.Ordubadi böyük ədəbi irsə malik sənətkarlarımızdandır. Onun zəngin və mürəkkəb irsi vardır.

Zahid Əkbərov,
ədəbiyyatşünas

M.S.Ordubadi bizim ədəbiyyatımızın, mətbuatımızın, incəsənətimizin, ümumiyyətlə, mənəvi mədəniyyətimizin inkişafında xüsusi mövqeyi olan yazıçılarımızdan biridir. Bir şair, dramaturq, jurnalist, memuarist, siyasi publisist, musiqi mətnləri müəllifi, tərcüməçi, xüsusən qüdrətli nasir-romançı kimi, həm də bir alim-şərqsünas və azərbaycanşünas kimi Ordubadi çox zəngin bir irsə qoyub getmişdir.

Məmmədcəfər Cəfərov,
ədəbiyyatşünas

Məmməd Səid Ordubadi Azərbaycan ədəbiyyatı və ictimai fikir xəzinəsini yaradanların ölməz ailəsinə mənsub olan simalardan biridir.

Abbas Zamanov,
ədəbiyyatşünas

M.S.Ordubadi Azərbaycan sovet ədəbiyyatının görkəmli, qocaman nümayəndəsi kimi şeir, nəsr və publisistika sahəsində diqqətəlayiq fəaliyyət göstərmişdir. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının tərəqqisində bu ədibin xidməti böyükdür.

Əli Sultanlı,
professor

M.S.Ordubadi Azərbaycan opera sənətinin inkişafı işində məhsuldar çalışan istedadlı bir yazıçı kimi Azərbaycan musiqi teatr tarixində şərəfli yer tutan görkəmli sənətkardır.

Əfrasiyab Bədəlbəyli,
bəstəkar

M.S.Ordubadinin ədəbi düşüncələri və yazıçı dostları haqqında fikirləri

“**Tarixsiz** insan yaşaya bilməz. İnsan keçib gəldiyi yolları tez-tez xatırlamalı və ondan dərs almalıdır. Gələcəyin yollarını təyin etmək üçün keçmişə unutmamalıyıq”.

***

“**Vətəni** sevmək kifayət deyil, onu layiqincə tanımaq lazımdır. Xalqı sevmək azdır. Onun əxlaq və adətlərini layiqincə öyrənməli... və əsərində tərənnüm etdirməlisən”.

***

“**Azərbaycan xalqının** tarixi irslərini üzə çıxarmaq lazımdır. Çünki yeni nəslə özünün kim olduğunu göstərməklə onun vətənpərvərlik duyğularını inkişaf etdirmək mümkün olacaqdır”.

***

“Bir xalqı məhv etmək istəyirsənsə, onun əlindən üç şeyi al: **dilini, şeirini, musiqisini**”, yaxud “Milli varlıq dil vasitəsilə möhkəm ola bilər”.

***

“**Kitabı** müzakirə vermək, yol qırağında ev tikmək kimi bir şeydir, hər ötən bir söz deyir”.

***

“Hər **insan ömrü** yazılmamış bir romandır. Onu necə yazmaq isə yazıçının qələmindən aslıdır”.

***

“**Həyat** yalnız öz qələmlərini və fırçalarını böyük tarixi döyüş günlərində süngülərlə yanaşı qoya bilən sənətkarları yaşatmışdır”.

***

“**Nizaminin** poemaları geniş, yüksək fikirlər, incə hisslər və oxucunun zövq və marağını canlandıran fəlsəfi düşüncələr xəzinəsidir ...

...Nizami qəhrəmanlarının varlığını təsvir etdiyi zaman oxucular onun müqtədir bir şair olmaqla bərabər, qəhrəmanlar qəlbinə malik bir insan olduğunu görürlər”.

Məmməd Səid Ordubadinin əsərləri**Kitabları****1940**

1. Gizli Bakı: roman / M. S. Ordubadi; red.: Ə. Abbasov.- Bakı: Azərnəşr, 1940.-327 s.

“Gizli Bakı” romanı 1895-1905-ci ilə qədər olan bir döbrü əhatə edir.

Kitabın içindəkilər: Gizli Bakı; Zavodda; Gizli ədəbiyyat; Pavluşa zavoddan qovuldu; “Borba” qəzeti çıxdı; Qısqanlıq; Gizli ədəbiyyat məsələsi; Jenya səyahət istəyir; Jenya Batumiyə gedir; May nümayişi; “Jenya yolunu azmışdır”; Fındıq satan; Həqiqət meydana çıxdı; Çarşafly qadın aradan çıxdı; Nümayişdən sonra; İyul tətillərinə qarşı; Jenya milyonçu evində; Hacının evində ziyafət; Zidd fikirlər mənəşəsində; Mənşeviklərin yeni xəyanəti; Mənşeviklər buruaziya xidmətində; Texniklər məktəbində gizli iş; Silahlı üsyan hazırlığı; Erməni-müsəlman qırğınının zəminəsi; Hacı Harunərrəşid, xanımı isə zübeydə xatundur; İki direktor arasında; Nakaşidze Peterburqdan gəldi; Montin yoldaşın mühakiməsi; Bakı Komitəsinin xətti-hərəkəti; Erməni-müsəlman qırğını başlandı; Susanna; Vasya mənşeviklər təsirində; Qubernator Nakaşidze vuruldu; Hökumətin ikinci xəyanətinə qarşı; Çarizm öz işini gördü.

1941

2. Gizli Bakı: roman / M.S.Ordubadi; red.: Ə. Sadıq.- Bakı: Azərnəşr, 1941.-347 s.

1942

3. Serjant İvanov adına Körpələr Evi / M. S. Ordubadi; red. : M. Arif.- Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1942.-12 s.

1946

4. Qılnc və qələm: Nizaminin həyat və dövrünə aid tarixi roman / M. S. Ordubadi; red.: Ə. Məmmədyanlı.- Bakı: Azərnəşr, - Hissə 1. 1946.- 300 s.

1948

5. Dumanlı Təbriz: roman / M.S.Ordubadi ; red.: Ə. Sadıq.- Bakı: Azərnəşr, 1948. - Kitab 4. - 547 s.

6. Qılnc və qələm: Nizaminin həyat və dövrünə aid tarixi roman / M. S. Ordubadi; red.: Ə.Məmmədbəyli.-Bakı: Azərnəşr, 1948.- Hissə II.- 327 s.

1949

7. Qılnc və qələm: Nizaminin həyat və dövrünə aid tarixi roman / M.S.Ordubadi.- Bakı:Qanun, Əli və Nino, 1949.- Hissə I və II. 830 s.

8. Serjant İvanov adına Körpələr Evi / M. S. Ordubadi; red.: X. Hasilova.- Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1949.-12 s.

1951

9. Seçilmiş şeirlər və hekayələr / M. S. Ordubadi; rəs.: D. Kazımov; red.: M. Rzaquluzadə.- Bakı: Azərnəşr, 1951.-182 s.

1957

10. Qılnc və qələm: 2 hissədə: roman /M. S. Ordubadi; red.; İ. Şəms; rəs.: M. Rəhmanzadə; H. Kazımov.-I II hissə.-Bakı: Azərnəşr, 1957.-786 s.- Mətn kiril qrafikasındadır.

Romanda Nizami dövründə Azərbaycan xalqının yadelli düşmənlərə qarşı qəhrəmancasına mübarizəsi təsvir edilir.

Kitabın içindəkilər: Birinci hissə; İkinci hissə.

1959

11. Serjant İvanov adına Körpələr Evi / M. S. Ordubadi; rəs.: D. Kazımov; red.: Y. Məmmədov.- Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1959.-14 s.

Kitabın içindəkilər: Xəstəxana.

1960

12. Döyüşən şəhər: roman / M. S. Ordubadi ; red.: Y. Məmmədov.- Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1960.- 402 s.

Kitabın içindəkilər: Qonaqlar; Metropol; Fabrik-zavod rayonuna; Brilyant sırğalar; Ərdəhan gəmisində; Neft sənayesi milliləşir; Rayanın romanı; Yerevandan məktub; Şamuyanın çıxışı; Sui-qəsdin ifşa edilməsi; Hacının məktubu; Türkiyə erkani-hərbindən məktub; Hacının bağında; Raya oğurlandı; Əminənin romanı; Sui-qəsdçilərin vahid cəbhəsi; Biçeraxov cəbhədən çəkilir; Raya qaçdı; Cəbhə; Bakı kommunarları; Yeni hökumətin “birinci iclası”; İngilislər gəlir; Esterin romanı; Generalın romanı; Generalın yanında; Yeni hökumətin siması; Esterin həbs edilməsi; Bolşeviklər

Həştərxana gedir; “Üçüncü Bahadırşah”; General Denster-Vil gəlir; Cəbhədə; Məğlubıyyətdən sonra; Məktublar; Qəti vuruşmalar; Sentyabrın 14-də Bakı; Osmanlı xəfiyyəsi; Leylanın romanı; İngilislər Bağdadda; Savlayev Nurəddin; İngilis missiyası; Kirmanşahdan Həmədana; Hərəmxana; Doktor Yusifidis; Tez-tez görüşlər; Qəzvində; Qısqanclıq; Bakıya doğru.

1961

13. Gizli Bakı: roman / M. S. Ordubadi; red.: H. Hacıyev; rəs.: K. Kazımzadə.- Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1961.- 312 s.

“Gizli Bakı” romanı 1895-1905-ci ilə qədər olan bir dövrü əhatə edir.

Kitabın içindəkilər: Gizli Bakı; Zavodda; Gizli ədəbiyyat; Pavluşa zavoddan qovuldu; “Borba” qəzeti çıxdı; Qısqanclıq; Gizli ədəbiyyat məsələsi; Jenya səyahət istəyir; Jenya Batumiyə gedir; May nümayişi; “Jenya yolunu azmışdır”; Fındıq satan; Həqiqət meydana çıxdı; Çarşafılı qadın aradan çıxdı; Nümayişdən sonra; İyul təillərinə qarşı; Jenya milyonçu evində; Hacıнын evində ziyafət; Zidd fikirlər məngənəsində; Mənşeviklərin yeni xəyanəti; Mənşeviklər buruaziya xidmətində; Texniklər məktəbində gizli iş; Silahlı üsyan hazırlığı; Erməni-müsəlman qırğınının zəminəsi; Hacı Harunərrəşid, xanımı isə zübeydə xatundur; İki direktor arasında; Nakaşidze Peterburqdan gəldi; Montin yoldaşın mühakiməsi; Bakı Komitəsinin xətti-hərəkəti; Erməni-müsəlman qırğını başlandı; Susanna; Vasya mənşeviklər təsirində; Qubernator Nakaşidze vuruldu; Hökumətin ikinci xəyanətinə qarşı; Çarizm öz işini gördü.

1964

14. Əsərləri: Şeirlər, felyetonlar və hekayələr: 8 cildə / M. S. Ordubadi; tərt. ed.: F. Vəzirova; red.: H. Məcnunbəyov, M. Mirzəyev.- Bakı: Azərənşr, 1964.- Cild. 1.- 446 s. - Mətn kiril qrafikasındadır.

Birinci cildə Ordubadinin ciddi və satirik şeirləri, felyetonları, mənzum və mənsur hekayələri, bir sıra pyes və romanları daxil edilmişdir.

Kitabın içindəkilər: Müqəddimə; **Şeirlər:** “Şərqi-Rus” qəzetinə; Xabi-qəflət; Vətənimizə bir neçə söz; Loğmanın vəsiyyəti; Ona...; Lövhəyi-bahar; Xilqətimizdən; Biz; Taxtigahi-cəm; Bahar

çiçəkləri; Şeir və məhəbbət; Aprel; Dinsizlik özü də bir dindir; Leninə; Gürcüstan; Borjom; Bahar; Ay; Sindan; Ararat dağı; Məbəd; Xan sarayı; Dilican yolunda; **Satirik şeirlər:** “Kefsiz”ə nəzirə; İnsan yaradıbsan; Ramazan münasibəti ilə; Ramazan və novruz və məhərrəm; A molla; Məhərrəmdə atanın oğluna vəsiyyəti; Bir söylə görüm...; Köhnə dünyanın şirləri; Bir nəfər adam öldürənin ziyarəti münasibəti ilə; Gap; Məktəb nəyə lazım?; Olursa!; Ağbaşlar ictimainin qətnaməsi; İran Astarası və Azərbaycan Astarası; Təziyə günlərində; Əvvəl və indi; “Molla Nəsrəddin” təyyarəsi; Mollanın fırılcaqları; “Molla Nəsrəddin” yazıçılarından “Çiri Məsmə”yə cavab; Şiələr; Möminlərə; Xanbacı; Bizim qız; Bizim arvad; Molla Suğra; Ay tutulanda; Şeyx əmi!; Ağa dərviş; Ağam vay; Ola bilsəm!; “Şərq qadını” məcmuəsinin bir illik bayramına; Rövşəxin şikayəti; Zurnaçılar işə başladı; Dükənçinin müştəri ilə hekayəti; Şeyxin bir moizəsinə ithaf; Lənət ola! Ramazan ayı qurtardı; Rüşvətlə mübarizə zamanı; Körpə nişanlı; Qadınlar; **Felyetonlar:** Söhbət; Məktub; Ana dilində məktub; Elmi-nücum; Balaca felyeton; Qəlbim tutulmuşdu; Məktub; Bəyani-həqiqət; Bilməli xəbərlər; Millətpərvər intelligent; Müsəlman yığıncaqları; Qafqazda idareyi-məşrutə; İbadət; Ana dili; Tazə xəbərlər; Azərbaycan padşahları; Millət ataları Qayıрма hədislər; Azarlamaq; Veyillər; Hamam; Ticarət və ekonomi xəbərlər; Bağ; Görəsən; Vurhavur; Zərafət; Tövhe; Qəribə günə qaldıq; Miyanə; Təəccüb; Müjdə; Mürəkkəb; Bayqot; Şəriət istəriz; Çarə; Dərd; Yeni bir qitə, yaxud supalar çölü; Acığan; Gözüm aydın!; Edərəm; Birik; Əlbəttə ki!; Edərik biz; Varımızdır!; əhli-şəriət; Oğlum!; İstəməm; Qorxuram; Gəlirəm; Balaca felyeton; Balaca felyeton; İranlılar; Mən; Balaca felyeton; Edərəm; Edər; Həzrəti-çar; İran seçkisi; Şahın rəqqasəsi; Qalib; Ülamə məmləkəti; Şahi-İran; İrana gələndə; Balaca felyeton; Hindistanda vəba; Yeni dövrən; Ehsan; Vardır; Vəssəlam; Balaca felyeton; Qalmadı; Balaca felyeton; Bu gün; Vədə; Partlarız...; Hər iki fitnəm baş...; Boş qayıtdılar; Vallah; Oğlan; Nevhələrim; Dükanda; Qan edən; Balaca felyeton; Balaca felyeton; Balaca felyeton; Bəxtəvər İran; Ad etdiyin; Olmaz; Oğurluq; Əcəba; Balaca felyeton; Balaca felyeton; İrandan məni; İran milləti; Dünyaya gəlir; Balaca felyeton; Bir firqə çıxıb; Parlamanımıza; Məhərrəm nəğmələri; Məhərrəm nəğmələri; Hitler “cənnətində”; Canvarsan, canavar!; Tazə təbabət; **Mənzum**

hekayələr: Karvan; Kənd alverçisi; Toy gecəsində; Yurdsuz cocuq; Vaiz və kəndli; Molla və rəssam; Mollanın yuxusu; Şəriət adamları; Tamahkar doktor; Kəndə traktor gəlir; **Mənsur hekayələr:** 600 ayı balası; Qırx dənə baqqal; Ramazan; Boşboğazlar məhkəməsi; Şahqulubəyin nəvəsi; Serjant İvanov adına körpələr evi; Xəstəxana; Bədbəxt milyonçu yaxud Rzaqulu Firəngiməab(roman); Qeydlər.

15. Əsərləri: Pyeslər və romanlar: 8 cildə / M. S. Ordubadi; tərt. ed.: F.Vəzirova; red.: H. Məcnunbəyov, M. Müştəq.- Bakı: Azərənəşr, 1964. - Cild 2. - 496 s.

İkinci cildə M.S.Ordubadinin dram əsərləri toplanmışdır.

Kitabın içindəkilər: **Pyeslər:** Dinçilər; Sevgilər; Maral; Bu da bir möcüzə; Dumanlı Təbriz; Böyük qurluşda; **Romanlar:** Dumanlı Təbriz; Birinci hissə; Qeydlər.

16. Əsərləri: roman: 8 cildə / M. S. Ordubadi; red.: M. Müştəq. - Bakı: Azərənəşr, 1964.- Cild 3. -576 s.

Kitabın içindəkilər: **Roman:** Dumanlı Təbriz; İkinci və üçüncü hissələr

1965

17. Əsərləri : 8 cildə / M. S. Ordubadi; red.: M. Müştəq.- Bakı: Azərənəşr, 1965.- Cild 4. - 458 s.

Kitabın içindəkilər: **Roman:** Dumanlı Təbriz; Dördüncü hissə.

18. Əsərləri: roman: 8 cildə / M. S. Ordubadi; red.: M. Müştəq. - Bakı: Azərənəşr, 1965. - Cild 5. - 335 s.

Kitabın içindəkilər: **Roman:** Gizli Bakı; Zavodda; Gizli ədəbiyyat; Pavluşa zavoddan qovuldu; “Borba” qəzeti çıxdı; Qısqanclıq; Gizli ədəbiyyat məsələsi; Jenya səyahət istəyir; Jenya Batumiyə gedir; May nümayişi; “Jenya yolunu azmışdır”; Fındıq satan; Həqiqət meydana çıxdı; Çarşafly qadın aradan çıxdı; Nümayişdən sonra; İyul tətilinə qarşı; Jenya milyonçu evində; Hacının evində ziyafət; Zidd fikirlər məngənəsində; Mənşeviklərin yeni xəyanəti; Mənşeviklər burjuaziya xidmətində; Texniklər məktəbində gizli iş; Silahlı üsyan hazırlığı; Erməni-müsəlman qırğınının zəminəsi; Hacı Harunərrəşid, xanımı isə zübeydə xatundur; İki direktor arasında; Nakaşidze Peterburqdan gəldi; Montin yoldaşın mühakiməsi; Bakı Komitəsinin xətti-hərəkəti;

Erməni-müsəlman qırğını başlandı; Susanna; Vasya mənşeviklər təsirində; Qubernator Nakaşidze vuruldu; Hökumətin ikinci xəyanətinə qarşı; Çarizm öz işini gördü.

19. Əsərləri: roman: 8 cildə / M. S. Ordubadi; red.: M. Müştəq.- Bakı: Azərənəşr, 1965.- Cild 6. - 358 s.

Kitabın içindəkilər: **Roman:** Döyüşən şəhər.

1966

20. Əsərləri: Nizaminin həyat və dövrünə aid tarixi roman: 8 cildə: / M. S. Ordubadi; red.: Ə. Mehdiyeva.- Bakı: Azərənəşr, 1966.- Cild 7. - 539 s. Mətn kiril qrafikasındadır.

Kitabın içindəkilər: **Roman:** Qılınc və qələm;

1967

21. Əsərləri: Nizaminin həyat və dövrünə aid tarixi roman, axırı: 8 cildə / M. S. Ordubadi; tərt. ed.: F. Vəzirova ; red.:M. Müştəq.- Bakı: Azərənəşr, 1967.- Cild 8.- 404 s.

Kitabın içindəkilər: **Roman:** Qılınc və qələm(sonu); **Xatirələr:** C. Cabbarlı; Böyük ədiblə görüş; Böyük sənətkar barəsində xatiratım; **Məqalələr:** “Tənqidçilərimizə”; Sabir; Bizdə tənqid və təbliğ teatrları; Əski və yeni şeir məktəbləri; Dil bəlası; İncəsənət və müharibə; Musiqimizin növbəti vəzifələri; Şeirmiz haqqında bir neçə söz; Tənqidimiz haqqında; Azərbaycan xalqının qəhrəman keçmişindən - Camal; Böyük dövlət adamları; Vaqif bir dövlət adamı kimi; XII əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatı və onun Şərqi klassik ədəbiyyatına təsiri; Qeydlər.

1969

22. Döyüşən şəhər: roman / M. S. Ordubadi; red.: Ş. Əhədova.- Bakı: Gənclik, 1969.-368 s.

Kitabın içindəkilər: Qonaqlar; Metropol; Fabrik-zavod rayonuna; Brilyant sığalar; Ərdəhan gəmisində; Neft sənayesi milliləşir; Rayanın romanı; Yerevandan məktub; Şamuyanın çıxışı; Sui-qəsdin ifşa edilməsi; Hacının məktubu; Türkiyə erkani-hərbindən məktub; Hacının bağında; Raya oğurlandı; Əminənin romanı; Sui-qəsdçilərin vahid cəbhəsi; Biçeraxov cəbhədən çəkilir; Raya qaçdı; Cəbhə; Bakı kommunarları; Yeni hökumətin “birinci iclası”; İngilislər gəlir; Esterin romanı; Generalın romanı; Generalın

yanında; Yeni hökumətin siması; Esterin həbs edilməsi; Bolşeviklər Həştərxana gedir; “Üçüncü Bahadırşah”; General Denster-Vil gəlir; Cəbhədə; Məğlubiyyətdən sonra; Məktublar; Qəti vuruşmalar; Sentyabrın 14-də Bakı; Osmanlı xəfiyyəsi; Leylanın romanı; İngilislər Bağdadda; Savlayev Nurəddin; İngilis missiyası; Kirmanşahdan Həmədana; Hərəmxana; Doktor Yusifidis; Tez-tez görüşlər; Qəzvində; Qısqanclıq; Bakıya doğru.

1970

23. Serjant İvanov adına körpələr evi: hekayə / M. S. Ordubadi; red.: R. Hacıyeva.- Bakı: Gənclik, 1970. - 9 s.

Kitabın içindəkilər: Serjant İvanov adına körpələr evi; Xəstəxana.

1971

24. Beş manatlıq gəlin: Notlar: 4 pərdəli musiqili komediya / S. Ə. Rüstəmov; liberettosu M. S. Ordubadi; red.: R. Rəhimova.- Bakı: Azərənəşr, 1971.-112 s.

1972

25. Gizli Bakı : roman / M. S. Ordubadi; red.: M. Müştəq.- Bakı: Azərənəşr, 1972.- 296 s.

“Gizli Bakı” romanı 1895-1905-ci ilə qədər olan bir dövrü əhatə edir.

Kitabın içindəkilər: Gizli Bakı; Zavodda; Gizli ədəbiyyat; Pavluşa zavoddan qovuldu; “Borba” qəzeti çıxdı; Qısqanclıq; Gizli ədəbiyyat məsələsi; Jenya səyahət istəyir; Jenya Batumiyə gedir; May nümayişi; “Jenya yolunu azmışdır”; Fındıq satan; Həqiqət meydana çıxdı; Çarşafly qadın aradan çıxdı; Nümayişdən sonra; İyul tətillərinə qarşı; Jenya milyonçu evində; Hacınin evində ziyafət; Zidd fikirlər mənəgənəsində; Mənşeviklərin yeni xəyanəti; Mənşeviklər burjuaziya xidmətində; Texniklər məktəbində gizli iş; Silahlı üsyan hazırlığı; Erməni-müsəlman qırğınının zəminəsi; Hacı Harunərrəşid, xanımı isə zübeydə xatundur; İki direktor arasında; Nakaşidze Peterburqdan gəldi; Montin yoldaşın mühakiməsi; Bakı Komitəsinin xətti-hərəkəti; Erməni-müsəlman qırğını başlandı; Susanna; Vasya mənşeviklər təsirində; Qubernator Nakaşidze vuruldu; Hökumətin ikinci xəyanətinə qarşı; Çarizm öz işini gördü.

1983

26. Qılnc və qələm: Nizaminin həyat və dövrünə aid tarixi roman / M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərənəşr, 1983.- 662 s.

Romanda Nizami dövründə Azərbaycan xalqının yadelli düşmənlərə qarşı qəhrəmancasına mübarizəsi təsvir edilir.

Kitabın içindəkilər: Birinci hissə; İkinci hissə.

1985

27. Dumanlı Təbriz: roman: - I kitab /M. S. Ordubadi; red.: O. Salamzadə, İ. Quliyev.- Bakı: Yazıçı, 1985.-376 s.

Əsrin əvvəllərində Cənubi Azərbaycanda cəryan edən hadisələr, ölkə daxilindəki iqtisadi və siyasi ziddiyyətlər, birinci rus inqilabının İrandakı milli azadlıq hərəkatına təsiri, Zaqafqaziya bolşeviklərinin beynəlmiləçilik köməyi, xalqlar dostluğu, el qəhrəmanı Səttar xanın başçılıq etdiyi ümumxalq mübarizəsi, imperialist casuslarına və yerli hakimiyyət orqanlarına qarşı vətənpərvər qüvvələrin çıxışları romanın əsas məzmununu təşkil edir.

Kitabın içindəkilər: **Birinci hissə:** Araz kənarında; Poçt-teleqraf rəisinin evində; Təbrizə doğru; İnqilab məntəqəsində; İlk görüşlər; Siqətülislam; İran mülkədarlarının evində; Səttar xan; Ninanın məktubu; Mən tacir deyiləm; Nina ərə gedir; Bağır xan; Rəhim xan; Təbriz qadınları; Ziyafət; Nina və Səttar xanın qadınları; Yeni hücumlar; Həsənağanın toyu; Sülh heyəti; Təbriz üzərinə hücum; Qarətlər; Məclisdə; Ninaya qarşı şübhələr; Siyasi dərnək üzvləri; Son iclas; **İkinci hissə:** Təbriz çar kazakları əlində; Ninaya məktub; Ərəblər xanı; Rusiya sahilində; “Səyahətnameyi-İbrahim bəy”; İran Culfasında; Livarcan yaylasına doğru; “Şahın bibisi oğlu”; Hacı xan; Təbriz yollarında; Dumanlı Təbriz; Birinci iclas; Nina ilə ikinci görüş; İranda; Səttar xana məktub; Mahur xanım; Miss Hanna; Silahlar; Payan kəndi; Əmir Heşmət Nəzmiyyə rəisi; Çar hökumətinin yeni macərəsi; Miss Hannanın məktubu; Böyük qazanc; Miss Hanna Şərq haqqında; Bir nömrəli şəbnamə; Hacı Əli ağanın ziyafətində; Şəbnameyi nömrə duvvum; Sünnət toyu; Şəbnamə №3; Çar konsulunun yeni xəyanəti; Çarın ultimatumu; Miss Hannanın ad günü; Mahru və Smiryjv; Rus konsulunun ziyafətində; Döyüş günləri.

28. Dumanlı Təbriz: roman.- II kitab / M. S. Ordubadi; red.: O. **Kitabın içindəkilər:** *Üçüncü hissə:* Təbrizlilərə müraciət; Matəmli günlər; Qorxulu gecə; “Rəhm olunmasın”; Çar konsulxanasında; Məşədi kazım ağa; İki matəm; General-qubernator; Misyonerlər və müstəşirliqlər; Çar konsulxanasında ziyafət; Hacı Səmədxana verilən saat; Rəfizadə və Şümşad xanım; İntibahnamələr; Nizamüddövlə bağında; Şümşad xanım; Mahmud xan; Təbrizin baharı; Tiryək məclisi; Ziyarətgahlar və siğəxanalar; Ninanın ad günü; İntibahnamələr; İraida oğurlandı; İraidanın həbsindən sonra; Məqsədə doğru; Hacı Səmədxanın sağ əli və sol əli; “Hacı Səməd şah”; Diplomatların və İranın notası; Mühəribə hazırlığı; Hacı Səmədxana məktub; “Azərbaycan çar qubernatoru Səmədxana”; Sarı Ağabala xan; Yeni intibahnamələr; Konsula və Peterburqa yazılan məktublar; İngilis - Rus ixtilafı; Miss Hainanın son günləri; *Dördüncü hissə:* Təbriz 1914-cü ildə; Culfaya doğru; Sahibsiz ailə; Gözlənilməyən nəticə; Təzə xəyanətlər; Süruri-xəlvət Hüseynqulu xan; İmam təziyəsi; Xüsusi iclas; Məshəgələr məscidi; Çarın təzə nökrə; Büllurinin məktubu; Nabat xanım; Sərdar Rəşidiniç üzü; “Nicat ordusu”; Hacı Səmədxanın mühəribə hazırlığı; Çar konsulu Təbrizi tərk edir; Qarət başlandı; Miss Hanna; Üz-üzə; Erməni məhəlləsində hücum hazırlığı; Kiçik Siqqətülislam; Axtarışlar; Sərdar Rəşidin evində axtarış; Gizlin sirlər; İntihar ərəfisində; Çar konsulu gəlir; Friksonun evində; Jandarm təşkilatı; Rəfizadə; Polkovnik Berezovski; Şeyx Əbdülzəl Müəyyəd; Arşak Surenyans; Çar kazakları mərsiyəxanlıqda; Şeyx Əbdülzəlin nümayəndəsi; Sərdar Rəşidin son günləri; Şeyx Əbdülzəl gəlir; Vəlihəd gəlir; Sərdar Rəşidin son macərəsi; Sərdar Rəşid Təbrizi satdı; Alış-veriş; Qorxu; Mahrunun toyu; Knyaginaya Osipova; İkinci “inqilab komitəsi”; Ad günü, xalqın şad günü; Rədd olsun mühəribə; Miss Hanna gedir; Oktyabr inqilabı.

1987

29. Serjant İvanov adına körpələr evi /M. S. Ordubadi; rəs.: N. Məmmədov; red. S. Həbibzadə.- Bakı: Gənclik, 1987.-12 s.

Kitabın içindəkilər: Serjant İvanov adına körpələr evi; Xəstəxana.

1991

30. Qanlı illər: 1905-1906-cı illərdə Qafqazda baş verən erməni-müsəlman davasının tarixi / Məmməd Səid Ordubadi; red.: N.Azər; əsəri ərəb əlifbasından çevirən və çapa haz.: Ə. Bağırov; rəyçi: M. İsmayılov, Ş. Cəmşidov; Qarabağa Xalq yardımı Komitəsi.- Bakı: Maarif, 1991.-144 s. - Mətn kirit qrafikasındadır.

M.S.Ordubadi 1911-ci ildə çap etdirdiyi bu əsəri yazarkən özünün müşahidələri ilə yanaşı, “özü qədər etibar etdiyi” müxbirlərin göndərdiyi məktub və sənədlərdən, dövrü mətbuatdan, rəsmi protokol və stenoqramlardan istifadə etmişdir. Bu da dövrün həqiqi, real mənzərəsini verməkdə mühüm rol oynamışdır.

Kitabın içindəkilər: Ön söz; Qanlı illər; Qanlı Bakı faciələri haqqında; Kədərlı Naxçıvan hadisələri; İrəvan hadisələri; Eçmiədzin üç kilsə hadisələri; Cəbrayıl-Qaryagin hadisələri; Ağrılı Şuşa hadisələri, yaxud avamlıq bəlası; İkinci Şuşa faciəsi, yaxud Qalaşçapovun hiyləsi; Qəflətən baş verən ikinci Bakı faciələri; Vətən fəryadnaməsi; Ermənilərin Cavanşir Uyezindəki xam xəyalları; Ağrılı Gəncə hadisələri; Tiflis faciələri haqqında; Noyabrın 28-də başlamış erməni-müsəlman hadisələri.Qazax Uyezdi; Tiflis sülh danışıqları; “İctimai sülh və sünni müsəlmanlar”;Ağrılı qatar hadisələri; Zəngəzurda Oxçu-Şəbadək, yaxud Qapan dərəsi hadisələri haqqında.

1995

31. Top və çövkən: Kiçik yaşlı məktəblilər üçün / M. S. Ordubadi; rəs.: Firavan, red.: G. Əsədova.- Bakı: Gənclik, 1995.-24 s.

1996

32. Həyatım və mühitim: 1872-ci ildən 1920-ci ilə qədər / M. S. Ordubadi; red.: M. Adilov; rəs.: İ. Kərimov; ön sözün müəllifi: N. Səmədova.- Bakı: Azərneşr, 1996.- 150 s. - Mətn kirit qrafikasındadır.

Kitabda Məmməd Səid Ordubadinin həyatı və mühitindən bəhs olunur.

Kitabın içindəkilər: Ön söz (Nailə Səmədova); Famiiliyamız; Məzhəb və təriqət mübarizləri; Şeir və ədəbiyyatın qiyməti; İpək ticarəti; Mənim birinci işləməyim və birinci dərsm; Rus məktəbi, rus idarəsi; Kəndlilər və mülkədarlar; Ordubadda yeni üslubda

məktəb; Mən ipək zavodunda; “Qəflət”; 1905-ci il inqilabından sonra; Culfada; Əbdülbəhanın lövhi; Xoy şəhəri; Əbdürrəzzaq bəy gəldi; İyul günləri; Çar çasusları” Naxçıvan həbsxanasında; Mələknisə; Məhbus qadınların məktubu; Tiflis həbsxanasında; Çar casusları; Bakının Bayıl həbsxanasında; Qoçular odasında; Yatab evi; Saritsında; Həştərxanda; Petrovski-Teymurxanşura.

2001

33. İstanbul səhnələrində "Dursunəli Ballıbadı" / Məmməd Səid Ordubadi; nəşrə hazırlayan və ön sözün müəllifi: T. Həsənzadə; red.: M. Adilov; AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.- Bakı: Tural-Ə NPM, 2001.- 32 s.

2005

34. Qılnc və qələm: iki hissədə: roman / M. S. Ordubadi; bur. məsul: Ə. Güləliyev; tərtibatçı-rəssam: N. Əliyeva. - Bakı: Şərq-Qərb, 2005. - Hissə 2.- 416 s. - Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı.

Yazığın tarixi romanlarından sonuncu olan "**Qılnc və qələm**"də böyük Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin yaşadığı dövrün geniş, hərtərəfli mənzərəsi yaradılmışdır. Tarixi sənədliliklə bədii təxəyyülün ustalıqla əlaqələndirildiyi romanın birinci hissəsində iki qəhrəmana daha geniş yer verilmişdir. Bunlardan biri Nizami, digəri isə Fəxrəddindir. Kitabda Nizaminin fikri-bədii təkamülündə rol oynayan şəxsiyyətlərin bədii surətləri də diqqəti cəlb edir.

Kitabın içindəkilər: İkinci hissə

35. Qılnc və qələm: iki hissədə: roman / M. S. Ordubadi; bur. məsul: Ə. Güləliyev; tərtibatçı-rəssam: N. Əliyeva.- Bakı: Şərq-Qərb, 2005. - Hissə 1.- 344 s. - Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı.

Bütün əhvalat və şəxsiyyətləri, mürəkkəb hadisələri gərgin süjet xətti ətrafında birləşdirən, oxunaqlı və yığcam quruluşlu "Qılnc və qələm", şübhəsiz, Ordubadi yaradıcılığında mühüm yer tutan, Nizami və dövrünü öyrənməyə böyük həvəs oyadan qiymətli tarixi romandır.

Kitabın içindəkilər: Birinci hissə.

2007

36. Qanlı illər: 1905-1906-cı illərdə Qafqazda baş verən erməni-

müsəlman davasının tarixi / M.S.Ordubadi; Əsəri ərəb əlifbasından çevirən və çapa hazırlayan: Ə. Bağirov; rəyçi: M. İsmayılov, Ş. Cəmşidov.- Bakı: Qafqaz, 2007.- 184 s.

M.S.Ordubadi 1911-ci ildə çap etdirdiyi bu əsəri yazarkən özünün müşahidələri ilə yanaşı, "özü qədər etibar etdiyi" müxbirlərin göndərdiyi məktub və sənədlərdən, dövrü mətbuatdan, rəsmi protokol və jenoqramlardan istifadə etmişdir. Bu da dövrün həqiqi, real mənzərəsini verməkdə mühüm rol oynamışdır.

Kitabın içindəkilər: Ön söz; Qanlı illər; Qanlı Bakı faciələri haqqında; Kədərli Naxçıvan hadisələri; İrəvan hadisələri; Eçmiədzin üç kilsə hadisələri; Cəbrayıl-Qaryagin hadisələri; Ağrılı Şuşa hadisələri, yaxud avamlıq bəlası; İkinci Şuşa faciəsi, yaxud Qalaşçapovun hiyləsi; Qəflətən baş verən ikinci Bakı faciələri; Vətən fəryadnaməsi; Ermənilərin Cavanşir Uyezindəki xam xəyalları; Ağrılı Gəncə hadisələri; Tiflis faciələri haqqında; Noyabrın 28-də başlamış erməni-müsəlman hadisələri.Qazax Uyezdi; Tiflis sülh danışıqları; "İctimai sülh və sünni müsəlmanlar";Ağrılı qatar hadisələri; Zəngəzurda Oxçu-Şəbadək, yaxud Qapan dərəsi hadisələri haqqında.

2008

37. Xatirələr / Məmməd Səid Ordubadi, Ə.Əminzadə, Ə.Müznib; AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu; nəşrə haz.və ön söz.: N.Səmədova; red. : M.Məmmədova.- Bakı: Nurlar, 2008.- 104 s.

Xatirələrdə dövrün kaloriti verilməklə yanaşı tanınmış şəxsiyyətlərin, şair və yazıçıların həyat və fəaliyyətləri işıqlandırılmış, bəzi maraqlı məqamlara aydınlıq gətirilmişdir.

Kitabın içindəkilər: Bakıda ikinci kərə Abbas Səhhət haqqında xatirələr; Məhəmməd Hadi haqqında xatirələr Türkcə yazılan tərcümeyi-halının müxtəsər tərcüməsi; Xatirələr.

2012

38. Dumanlı Təbriz: roman / M. S. Ordubadi; Azərb. Resp. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi; üz qabığı tərtibatında Reza Deqqatının foto əsərindən is. ol.- I Kitab, I-II Hissə.- Bakı: Təhsil, 2012.- 375 s.

Əsrin əvvəllərində Cənubi Azərbaycanda cərəyan edən hadisələr, ölkə daxilindəki iqtisadi və siyasi ziddiyyətlər, birinci rus

inqilabının İrandakı milli azadlıq hərəkatına təsiri, Zaqafqaziya bolşeviklərinin beynəlmiləçilik köməyi, xalqlar dostluğu, el qəhrəmanı Səttar xanın başçılıq etdiyi ümumxalq mübarizəsi, imperialist casuslarına və yerli hakimiyyət orqanlarına qarşı vətənpərvər qüvvələrin çıxışları romanın əsas məzmununu təşkil edir.

Kitabın içindəkilər: *Birinci hissə:* Araz kənarında; Poçt-teleqraf rəisinin evində; Təbrizə doğru; İnqilab məntəqəsində; İlk görüşlər; Siqətülislam; İran mülkədarlarının evində; Səttar xan; Ninanın məktubu; Mən tacir deyiləm; Nina ərə gedir; Bağır xan; Rəhim xan; Təbriz qadınları; Ziyafət; Nina və Səttar xanın qadınları; Yeni hücumlar; Həsənağanın toyu; Sülh heyəti; Təbriz üzərinə hücum; Qarətlər; Məclisdə; Ninaya qarşı şübhələr; Siyasi dərnək üzvləri; Son iclas; *İkinci hissə:* Təbriz çar kazakları əlində; Ninaya məktub; Ərəblər xanı; Rusiya sahilində; “Səyahətnameyi-İbrahim bəy”; İran Culfasında; Livarcan yaylasına doğru; “Şahın bibisi oğlu”; Hacı xan; Təbriz yollarında; Dumanlı Təbriz; Birinci iclas; Nina ilə ikinci görüş; İranda; Səttar xana məktub; Mahur xanım; Miss Hanna; Silahlar; Payan kəndi; Əmir Həşmət Nəzmiyyə rəisi; Çar hökumətinin yeni macərəsi; Miss Hannanın məktubu; Böyük qazanc; Miss Hanna Şərq haqqında; Bir nömrəli şəbnamə; Hacı Əli ağanın ziyafətində; Şəbnaməyi nömrə duvvum; Sünnət toyu; Şəbnamə №3; Çar konsulunun yeni xəyanəti; Çarın ultimatumu; Miss Hannanın ad günü; Mahru və Smiryjv; Rus konsulunun ziyafətində; Döyüş günləri.

39. Dumanlı Təbriz: roman: /M. S. Ordubadi; Azərb. Resp. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi.- II Kitab, III-IV Hissə.- Bakı: Təhsil, 2012.- 720 s.

Kitaba məşhur romanın III-IV hissələri daxildir.

Üçüncü hissə: Təbrizlilərə müraciət; Matəmli günlər; Qorxulu gecə; “Rəhm olunmasın”; Çar konsulxanasında; Məşədi kazım ağa; İki matəm; General-qubernator; Misyonerlər və müstəşirliqlər; Çar konsulxanasında ziyafət; Hacı Səmədxana verilən saat; Rəfizadə və Şümşad xanım; İntibahnamələr; Nizamüddövlə bağında; Şümşad xanım; Mahmud xan; Təbrizin baharı; Tiryək məclisi; Ziyarətgahlar və siğəxanalar; Ninanın ad günü; İntibahnamələr; İraida oğurlandı; İraidanın həbsindən sonra; Məqsədə doğru; Hacı Səmədxanın sağ əli

və sol əli; “Hacı Səməd şah”; Diplomatların və İranın notası; Müharibə hazırlığı; Hacı Səmədxana məktub; “Azərbaycan çar qubernatoru Səmədxana”; Sarı Ağabala xan; Yeni intibahnamələr; Konsula və Peterburqa yazılan məktublar; İngilis - Rus ixtilafı; Miss Hainanın son günləri; *Dördüncü hissə:* Təbriz 1914-cü ildə; Culfaya doğru; Sahibsiz ailə; Gözlənilməyən nəticə; Təzə xəyanətlər; Süruri-xəlvət Hüseyinqulu xan; İmam təziyəsi; Xüsusi iclas; Məshəgələr məscidi; Çarın təzə nökrəri; Büllurinin məktubu; Nabat xanım; Sərdar Rəşidiniç üzü; “Nicat ordusu”; Hacı Səmədxanın müharibə hazırlığı; Çar konsulu Təbrizi tərk edir; Qarət başlandı; Miss Hanna; Üz-üzə; Erməni məhəlləsində hücum hazırlığı; Kiçik Siqətülislam; Axtarışlar; Sərdar Rəşidin evində axtarış; Gizlin sirlər; İntihar ərəfisində; Çar konsulu gəlir; Friksonun evində; Jandarm təşkilatı; Rəfizadə; Polkovnik Berezovski; Şeyx Əbdülzəl Müəyyəd; Arşak Surenyans; Çar kazakları mərsiyəxanlıqda; Şeyx Əbdülzəlin nümayəndəsi; Sərdar Rəşidin son günləri; Şeyx Əbdülzəl gəlir; Vəlihəd gəlir; Sərdar Rəşidin son macərəsi; Sərdar Rəşid Təbrizi satdı; Alış-veriş; Qorxu; Mahrunun toyu; Knyaginaya Osipova; İkinci “inqilab komitəsi”; Adgünü, xalqın şad günü; Rədd olsun müharibə; Miss Hanna gedir; Oktyabr inqilabı.

40. Həyatım və mühitim / M. S. Ordubadi; toplayanı, tərt. ed., çapa haz., ön sözün müəllifi İ. Həbibbəyli; red Y. Axundlu; məsul red. H. Mehdiyev.- Naxçıvan: Əcəmi, 2012.- 334 s.

Kitabda görkəmli yazıçı və ictimai xadim Məmməd Səid Ordubadinin (1872-1950) "Həyatım və mühitim" memuarı, "Qanlı sənələr" əsəri və "İki çocuğun Avropaya səyahəti" romanı, habelə ilk mənzum əsərləri toplanmışdır.

41. Qanlı illər: 1905-1906-ci illərdə Qafqazda baş verən erməni-müsəlman davasının tarixi: sənədli povest / M. S. Ordubadi; ərəb əlifbasından çevirən, sadələş. çapa haz.: Ə. Bağırov; Qafqazın Strateji Tədqiqatlar İnstitutu.- Bakı: Elm və təhsil, 2012.-118s.

M.S.Ordubadi 1911-ci ildə çap etdirdiyi bu əsəri yazarkən özünün müşahidələri ilə yanaşı, “özü qədər etibar etdiyi” müxbirlərin göndərdiyi məktub və sənədlərdən, dövrü mətbuatdan, rəsmi protokol və cenoqramlardan istifadə etmişdir. Bu da dövrün həqiqi, real mənzərəsini verməkdə mühüm rol oynamışdır.

Kitabın içindəkilər: Ön söz; Qanlı illər; Qanlı Bakı faciələri haqqında; Kədərli Naxçıvan hadisələri; İrəvan hadisələri; Eçmiədzin üç kilsə hadisələri; Cəbrayıl-Qaryagin hadisələri; Ağrılı Şuşa hadisələri, yaxud avamlıq bəlası; İkinci Şuşa faciəsi, yaxud Qalaşcapovun hiyləsi; Qəflətən baş verən ikinci Bakı faciələri; Vətən fəryadnaməsi; Ermənilərin Cavanşir Uyezindəki xam xəyalları; Ağrılı Gəncə hadisələri; Tiflis faciələri haqqında; Noyabrın 28-də başlamış erməni-müsəlman hadisələri. Qazax Uyezdi; Tiflis sülh danışıqları; “İctimai sülh və sünni müsəlmanlar”; Ağrılı qatar hadisələri; Zəngəzurda Oxçu-Şəbadək, yaxud Qapan dərəsi hadisələri haqqında.

2013

42. Qılınc və qələm: roman: Hissə 1, 2 / M. S. Ordubadi.- Bakı: Qanun, Əli və Nino, 2013.- 614 s.- Klassiklər seriyası.

Romanda Nizami dövründə Azərbaycan xalqının yadelli düşmənlərə qarşı qəhrəmancasına mübarizəsi təsvir edilir.

Kitabın içindəkilər: Birinci hissə; İkinci hissə.

43. Birinci min günümüz / M. S. Ordubadi; nəşrə hazırlayan və ön sözün müəll.: N. Səmədova; red.: P. Kərimov; AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İn-tu.- Bakı: Elm və təhsil, 2013.- 62 s.

Kitabın içindəkilər: Şeirlər Füzuliyə nəzirə; Şeir oğulları haqqında Mənzum hekayələr; Kənd kooperativi; Zəlzələ; Pyes; Fotofaksimile.

2014

44. Həyatım və mühitim / M. S. Ordubadi; red.: D. Əhməd; lay. rəhbəri: Ş. Sadiq; nəşir: M. Xan; korrektə və mətn tərtibi: R. Yerfi; dizayn və qrafika: T. Fərzi; rəs.: V. Səftərov.- Bakı: XAN, 2014.- 207 s. “XAN” Xatirə Ədəbiyyatı silsiləsindən K. 7.

Kitabın içindəkilər: Ön söz; Fəsilimiz; Məzhəb və təriqət mübarizləri; Şeir və ədəbiyyatın qiyməti; İpək ticarəti; Mənim birinci işləməyim və birinci dərsm; Rus məktəbi, rus idarəsi; Kəndlilər və mülkədarlar; Ordubadda yeni üslubda məktəb; Mən ipək zavodunda; “Qəflət”; 1905-ci il inqilabından sonra; Culfada; Əbdülbəhanın lövhi; Xoy şəhəri; Əbdürrəzzaq bəy gəldi; İyul günləri; Çar çasusları” Naxçıvan həbisxanasında; Mələknisə;

Məhbus qadınların məktubu; Tiflis həbsxanasında; Çar casusları; Bakının Bayıl həbsxanasında; Qoçular odasında; Yatab evi; Saritsında; Həştərxanda; Petrovski-Teymurxanşura.

2015

45. Həyatım və mühitim: xatirələr / M. S. Ordubadi ; Miniatur Kitab Muzeyi.- Bakı: n. y., 2015.- 262 s.

Kitabda Məmməd Səid Ordubadinin həyatı və mühitindən bəhs olunur.

2016

46. Həyatım və mühitim: xatirələr /M. S. Ordubadi; red.: D. Əhməd; nəşir: M. Xan; rəs.: V. Səftərov; dizayn və qrafika: T. Fərzi.- Bakı: XAN, 2016.-225 s.- “XAN” Xatirə Ədəbiyyatı silsiləsindən K. 7.

Kitabın içindəkilər: Ön söz (Nailə Səmədova); Fəsilimiz; Məzhəb və təriqət mübarizləri; Şeir və ədəbiyyatın qiyməti; İpək ticarəti; Mənim birinci işləməyim və birinci dərsm; Rus məktəbi, rus idarəsi; Kəndlilər və mülkədarlar; Ordubadda yeni üslubda məktəb; Mən ipək zavodunda; “Qəflət”; 1905-ci il inqilabından sonra; Culfada; Əbdülbəhanın lövhi; Xoy şəhəri; Əbdürrəzzaq bəy gəldi; İyul günləri; Çar çasusları” Naxçıvan həbisxanasında; Mələknisə; Məhbus qadınların məktubu; Tiflis həbsxanasında; Çar casusları; Bakının Bayıl həbsxanasında; Qoçular odasında; Yatab evi; Saritsında; Həştərxanda; Petrovski-Teymurxanşura.

2019

47. Qanlı sənələr: 1905-1906-cı illərdə Qafqazda baş verən erməni-müsəlman davasının tarixi: roman /M. S. Ordubadi; ərəb əlifbasından çevirən və çapa haz.: Ə. Bağırov.- Bakı: Qanun, 2019.- 191 s.- Azərbaycan klassikləri.

M.S. Ordubadinin 1908-ci ildə "Qanlı Sənələr" adı ilə yazıb başa çatdırdığı kitab ilk dəfə onun "Təzə həyat" qəzeti vasitəsilə millətin sərəvət sahiblərinə mübarizətindən sonra Bakı milyonçu-xeyriyyəçisi Murtuza Muxtarovun maddi yardımı ilə 1911-ci ildə nəşr olunmuşdur. XX əsrin əvvəllərində baş vermiş erməni-müsəlman davasının müxtəlif bölgələrdən gələn müxtəlif məktublari əsasında təsviri münaqişənin məzmunu və gedişi haqqında oxucuda tam təsəvvür yaradır.

Kitabın içindəkilər: Təqdimat (Əkrəm Bağirov); Qanlı sənələr; Qanlı Bakı faciələri haqqında; Kədərli Naxçıvan hadisələri; İrəvan hadisələri; Eçmiədzin üç kilsə hadisələri; Cəbrayıl-Qaryagin hadisələri; Ağrılı Şuşa hadisələri, yaxud avamlıq bəlası; İkinci Şuşa faciəsi, yaxud Qalaşçapovun hiyləsi; Qəflətən baş verən ikinci Bakı faciələri; Vətən fəryadnaməsi; Ermənilərin Cavanşir Uyezdindəki xam xəyalları; Ağrılı Gəncə hadisələri; Tiflis faciələri haqqında; Noyabrın 28-də başlamış erməni-müsəlman hadisələri. Qazax Uyezdi; Tiflis sülh danışıqları; “İctimai sülh və sünni müsəlmanlar”; Ağrılı qatar hadisələri; Zəngəzurda Oxçu-Şəbadək, yaxud Qapan dərəsi hadisələri haqqında.

2020

48. Azərbaycan tarixi: məqalələr toplusu /M. S. Ordubadi ; ərəb əlifbasından transfoneliterasiya edib nəşrə hazırl., tərt. və ön söz müəll.: N. Səmədova ; elmi red.: Ş. Fazil ; AMEA, Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İn-tu. K.1. Bakı: Elm, 2020.- 286 s.

Kitabda XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Məmməd Səid Ordubadinin AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundakı şəxsi arxivində saxlanılan Azərbaycan və İran tarixinə aid; xalqımızın tarixi qəhrəmanları - Qara Məlik, Qaradağlı Camal, Səttar xan haqqında məqalələri, eləcə də müxtəlif dövrləri işıqlandıran, bir çox tarixi olayları əks etdirən nümunələr ərəb əlifbasından transfoneliterasiya və tərtib edilərək təqdim olunmuşdur.

Kitabın içindəkilər: Tarixi romanlar müəllifi tarixçi alim kimi; Azərbaycan tarixi; Tariximizdən; Azərbaycan tarixi haqqında; Buxaranın tarixi və Rudəki məktəbi; Bab; Bab və Vəha; İran tarixinə aid oçerklər; İran Pəhləvi dövründə; İran mədəniyyəti; İranın qədim və təzə tarixindən; İranda inqilab; Bugünkü İran; İran tarixi və fars dili haqqında; İngiltərə imperializmi şərqlə xalqlarının düşməni rolunda; Şəmsəddin Təbrizi və onun elmə dair nəzəriyyələri; Böyük dövlət adamları ; Şair Vaqif bir dövlət adamı kimi; Təbriz; Təbriz: iqlimi, iqtisadi vəziyyəti; Qara Məlik; Çobanlar üsyanı. Qarabağlı Camal; Camal ; Səttar xan; Məqalə; Müraciətnamə; Mövhumatla mübarizə; İslam haqqında yazacağım əsərin planı.

2021

49. Nizaminin dövrü və həyatı / M. S. Ordubadi; ərəb əlifbasından transfoneliterasiya edib nəşrə hazırl., tərt. və ön sözün müəll.: N. Səmədova; elmi red.: T. Kərimli; AMEA, M. Füzuli ad. Əlyazmalar İn-tu.- K. 2 Məqalələr toplusu.- Bakı: Elm, 2021.-220 s.

Kitabda XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Məmməd Səid Ordubadinin AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundakı şəxsi arxivində saxlanılan dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi haqqında məqalələri və opera librettosu transfoneliterasiya və tərtib edilərək təqdim olunmuşdur.

Məcmuələrdə

1955

50. Ramazan münasibətilə; Ramazan, novruz və məhərrəm; A molla; Məhərrəmdə atanın oğluna vəsiyyəti; Əvvəl və indi; Mollanın firıl daqları; Möminlərə; Molla Suğra; Ay tutulanda; Ağa dərviş; Ağam vay; Şeyxin bir mövizəsinə ithaf : şeirlər/ Məmməd Səid Ordubadi // Zülmət və cəhalətə qarşı: Azərbaycan ədəbiyyatı klassiklərinin əsərlərinə parçalar / red.: B. Cəfərov.- Bakı: Azərənəşr, 1955.- S. 186-1945.

1959

51. Serjant İvanov adına Körpələr evi / Məmməd Səid Ordubadi // Azərbaycan hekayələri / red.: G. Həsənzadə.- Bakı: “Qızıl Şərq”, 1959.- S. 37-41.

1975

52. Serjant İvanov adına Körpələr evi: hekayə / Məmməd Səid Ordubadi// Alov saçıan sətirələr / tərt.: B. Nəbiyev; red.: S. Hüseynova.- Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1975.- S. 141-145.

1976

53. Serjant İvanov adına Körpələr evi: hekayə / Məmməd Səid Ordubadi //Azərbaycan Sovet uşaq ədəbiyyatı antologiyası: nəsr / tərt. ed.: Q. Namazov; red.: S. Məmmədova.- Bakı: “Gənclik”, 1976.- S. 79-82.

1977

54. Gürcüstan; Borjom /Məmməd Səid Ordubadi//Sevirəm Gürcüstanı: Azərbaycan şairləri Gürcüstan haqqında / tərt.ed.: M.Çobanov; red.: M. Şükür.- Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı,1977.- S. 16-18.

1986

55. Sünnət toyu: hekayə / Məmməd Səid Ordubadi// Cənnətin qəbz / toplayanı və tərt.ed.: Y. Hacıyev; red.: A. Hüseynova; rəs.: Ə. Məmmədov.- Bakı: Azərənəşr, 1986. - S. 294-307.

56. Ağlar; Lənət; Yağlı plov; Nəzm; Var; Gözəl; Xristianların pasxa bayramı münasibətilə; Müsəlmanlara xitab; Kefsizə nəzirə; Zahidlərə ağ gül dəstəsi; Var; Müsəlman qoçusuna; Nələriz biz;

Qürbətdən məktub; Mollanın; Ramazana vida; Olmayan yerdə; Olsun; Dil birliyi; Eyləmişdi; Bir söylə görüm; Qızı qocalmış övrət ərinə deyir; Bu millət; Bu aləm; Şiri-jəyanız; Bəradəranə bir nəsihət; Adamımsan; A kişi, zamanə ilə necə yola gedirsən; Bəradəranə bir tövsiyyə : şeirlər / Məmməd Səid Ordubadi // Mollanəsreddin”çi şairlər: satirik şeirlər / tərt. rd.: A. Zamanov, K. Əliyev; red. və ön söz.: A.Zamanov.- Bakı: Yazıçı, 1986.- S. 219-264.

2005

57. Serjant İvanov adına Körpələr evi / Məmməd Səid Ordubadi// Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı antologiyası: Üç cilddə / tərt. ed.: Q.Namazov; red.: T. Əhmədov; bur. məsul: Ə. Güləliyev.- Bakı: “Öndər nəşriyyatı”, 2005.- Cild 3.- S. 116-119.

58. Ağlar; Müsəlman yığıncaqları; Var; Gözəl; Kefsizə nəzirə; Nələriz biz; Qürbətdən məktub; Ramazana vida; Olsun; Bir söylə görüm; Qızı qocalmış övrət ərinə deyir; Bu millət; Şiri-jəyanız; Gap; Vətəndaşlara; Adamımsan; Bəradəranə bir nəsihət; Xabi-qəflət; Vətənimizə bir neçə söz; Loğmanın vəsiyyəti; Xilqətimizdən; Taxtgahi-cəm / Məmməd Səid Ordubadi // XX əsr Azərbaycan şeri antologiyası: 1905-1920-ci illər / tərt. ed: ön sözün və şərh. müəl.: M.Məmmədov.- Bakı: “Şərq-Qərb”, 2005.- S.158-180.

2006

59. Qırx dənə baqqal; Şahqulubəyin nəvəsi / Məmməd Səid Ordubadi // Azərbaycan nəsr antologiyası: Beş cilddə / tərt.ed.: Z. Əsgərli; bur. məsul: Ə. Güləliyev.-Bakı: “Şərq-Qərb”,2006.- Cild 3.- S. 20-36.

2007

60. Qanlı Bakı faciələri haqqında; Kədərli Naxçıvan hadisələri; Eçmiədzin. Üçkilsə hadisələri / Məmməd Səid Ordubadi // Azərbaycan publisistikası antologiyası / tərt. ed.: C. Məmmədov; bur. məs.: Ə.Güləliyev.- Bakı: “Şərq-Qərb”, 2007.- S. 381-395.

Dövri mətbuatda dərc edilmiş əsərləri

1940

61. Sergey Mironovic gəlir: “Dünya dəyişir” romanından parça Qonqa duracağında: “Gizli Bakı” romanından parça / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1940.- 1 dekabr.

1941

62. Bahar: “Qılınc və qələm”dən bir parça / Məmməd Səid Ordubadi // Vətən uğrunda.- 1941.- №4.- S. 45-57.

63. Dілrübа: hekayə / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.-1941.- 20 iyul.

64. Leytenant İvanov ad. Körpələr evi: hekayə / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1941.- 19 oktyabr.

1942

65. Acı xəbər: “Bədbəxt milyonçu” romanından parça / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 4 avqust.

66. Macərə: “Gənc çekistlər” romanından parça / Məmməd Səid Ordubadi // Vətən uğrunda.- 1942.- №10-11.S. 31-40.

1943

67. Vətən və hüriyyət: şeir / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1943.- 24 sentyabr.

1944

68. Qılınc və qələm / Məmməd Səid Ordubadi // Vətən uğrunda.- 1944.- №3.- S. 44-59; - №6.- S. 6-23.

1945

69. Dumanlı Təbriz / Məmməd Səid Ordubadi // Vətən uğrunda.- 1945.- №2-3.- S. 27-37; - №4.- S. 25-40; №5.- S. 14-22.

70. Kiçik şəhər: romandan parça / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1945.- 23 aprel.

71. Qanlı döyüş: “Dünya dəyişir” romanından parça / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1945.- 10 dekabr.

1947

72. Qılınc və qələm / Məmməd Səid Ordubadi // İnqilab və mədəniyyət.- 1947.- №9.- S. 89-102.

1970

73. İstintaq: “Gənc çekistlər” romanından parça / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1970.- 18 iyul.- S. 8-9.

1972

74. Macərə: “Gənc çekistlər” romanından bir parça / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr.- S. 8.

1990

75. Ərzi - məqsəd : “Qanlı sənələr” dən səhifələr / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1990.- 12 oktyabr.- S.3.

1996

76. Həyatım və mühitim, Culfada: Yazıcının indiyədək üzə çıxarılmayan xatirə - romanından bir parça / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1996.- 29 mart.- S.4.

2020

77. Görkəmli ədəbi simaların əsərlərində baharın tərənnümü / M.S.Ordubadi //Azərbaycan.-2020.- 3 mart.- S.7.

Məmməd Səid Ordubadi və “Molla Nəsrəddin” jurnalı
1988

- 78. Ana dili** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 355.
- 79. Azarlamaq** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 499, 502.
- 80. Azərbaycan padşahları** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 414-415.
- 81. Bəyani-həqiqət** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 222.
- 82. Bir adam lazımdır** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 262.
- 83. Elmi- hücum** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 119.
- 84. Elmi- hücum** : Hacı Nəcmüddövlənin təzə təqvimindən /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 375, 398.
- 85. Etiraz** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 111.
- 86. İbadət** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 339, 342.
- 87. Qeyrət** /Hərdəmxəyal// Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 187.
- 88. Qəlbim tutulmuşdur** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 187,190.

- 89. Məktub** : “Molla Nəsrəddinin möhtərəm yazıçısı “Qızdırmalıya” /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 127.
- 90. Millət ataları** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 459, 462.
- 91. Millətpərvər intelligent** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 255.
- 92. Müsəlman yığıncaqları** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 246-247.
- 93. Politika aləmindən** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 83.
- 94. Sınıq qol** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 695.
- 95. Ticarət və ekonomi xəbərləri** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 671.
- 96. Tuman** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 718-719.
- 97. Veyillər** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 12 cildə (1906-1931). – Cild 1: (1906-1907). – Bakı, 1988. – S. 519.

2009

- 98. Ağanın kərəməti ətrafında**: şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 365.
- 99. Anadolu fəlakətçələrinə yardım**: şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 317.

- 100. Ar eyləmərəm pənd nəsihətdən utanmam:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 341.
- 101. Bağda, bulvarda gəzə əhli-vəfa kim-kimədir?:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 373.
- 102. Bizə axırda bəla oldu lisan neyləməli?! :** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 573.
- 103. Bizim arvad:** şeir/Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 797.
- 104. Bizim qız:** şeir/Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 808
- 105. Bu sirr kommunistlərdə, baqqaldamı bilməm?! :** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 549.
- 106. Dövlətli xanım** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 270-271.
- 107. Elanın zərəri** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 230-231.
- 108. Əlməli vəl fəqarə** əyali əğniyə vəkəlayi /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S.809
- 109. Geri Məsməyə məktub:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 614 .
- 110. Xanbəci, bu kişilər** bizdə həyə qoymadılar :şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 557-558.

- 111. Xəritəyə baxınız:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 349.
- 112. İdarələri milliləşdirmək** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 222.
- 113. İdarənin ixtisarı:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 302.
- 114. İki qaçaq** (Yol xatiratından/Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 128-129.
- 115. İran Astarası və Azərbaycan Astarası:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 397.
- 116. İranda ləğəblər** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S.238.
- 117. İranda seçki kompaniyası :** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 590.
- 118. İranlılarla yunanlılar:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 621.
- 119. İşlər oldu genə axırda** yaman, Molla əmi: şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 309.
- 120. Kəbin kəsəndə:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 437.
- 121. Köhnə adətlər** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 882.

- 122. Köhnə dinsiz şairlər:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 834.
- 123. Küçə uşaqları** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 334.
- 124. Küçələrdə:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 333.
- 125. Qazax qəzasında “Qarapapaq”** kəndində təzə şeyxin cənnət kursu: şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 381.
- 126. “Ləşdirmək”** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 868.
- 127. Medal** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 40.
- 128. Məmul olalı mey məzə,** dövrən unudulmuş: şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 357.
- 129. Məşədinin izhari-məhəbbəti** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 821.
- 130. Minbərdə çıxıb bir yeni əfsanəsi şeyxin:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 785.
- 131. Molla Nəsrəddin təyyarəsi:** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 541.
- 132. Müsəlman avazları:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 413.

- 133. “Nicat”ın nümayəndəsi** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 29.
- 134. Nərdən gəlibsə bilməm..:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 580.
- 135. Nisyə** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 736.
- 136. Oktyabr inqilabı** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S.796.
- 137. Poçta məsələsi:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 325.
- 138. Sədidən** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S.248-249.
- 139. Şadəm!:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 525.
- 140. Şərq açdı gözün get-gedə dövrən dəyişildi** : şeir/Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 565.
- 141. “Şərq qadını” məcmuəsinə** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 845.
- 142. Tazə partilər** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 256-257.
- 143. “Təərrüfə” və ticarət** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cilddə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 286.

- 144. Təzə dünya** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 880.
- 145. Təzə zəvvarlar** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 319.
- 146. Təziyə günləri:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 501.
- 147. Türkiyədə parılman intixabı:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 429.
- 148. Tüstü** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S.263.
- 149. Vurhavur** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1917, 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 761.
- 150. Yavrum:** şeir/Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 881.
- 151. Yeni dünya** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 784.
- 152. Yorğan altında çəkir xorna,** deyir yatmamışam: şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 5: 1921-1924-cü illər. – Bakı, 2009. – S. 293.

2010

- 153. Ağstafada teatro** /Zığ-zığ// Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 7: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.104.
- 154. Allah qəzəb eyləyib**/M.S.O. // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.857.

- 155. Allahu əbha** /Divanə // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 7: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S. 638.
- 156. Bakıdan Ağstafaya/ S//** Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 7: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S. 769.
- 157. Bayram xəbərləri** / Zığ-zığ// Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.127.
- 158. Ey şənsüvar ağam vay!** : şeir/Lüt// Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.376.
- 159. Haziq həkim** /Bəhayi // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.405, 415. 427, 449.
- 160. Xoşa gəlməyən iş** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.162.
- 161. Füzuliyə beşləmə** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.245.
- 162. Gözümüz aydın olsun** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.354.
- 163. İdarədən** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.295.
- 164. İncimək nə lazım?** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.185.
- 165. İtibdir** / Lüt // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 7: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S. 33.
- 166. 20 il** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.208.

- 167. Qaxdan** / Lüt // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 7: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.22-23.
- 168. Molla əmi sözün nədir...:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.89.
- 169. Novruz bayramı** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.124.
- 170. Özüm kamil bir insan,** yurdum İran: şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.53.
- 171. Ramazan münasibətilə** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.149
- 172. Rəmazanəl-mübarək** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.148
- 173. Rüsvətxorluq** /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 6: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.377.
- 174. Üçlər** /Lüt// Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 7: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.230-231.
- 175. Zaqataladan** /Lüt // Molla Nəsrəddin: Satirik jurnal: 8 cildə (1906-1931). – Cild 7: 1925-1926-cı illər. – Bakı, 2010. – S.56.

2018

- 176. Anadolu fəlakətçələrinə yardım:** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S.103.
- 177. Ar eyləməyəm pənd nəsihətdən utanımam:** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906-1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 127.
- 178. Bağda, bulvarda gözə əhli-vəfa kim-kimədir?:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906-1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 159.

- 179. Bizə axırda bəla oldu lisan neyləmli?!** :şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S.359.
- 180. Bizim qız:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 594.
- 181. Bu sirr kommunxozdamı,** baqqaldamı bilməm?! : şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906-1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 335.
- 182. Çeri Məsməyə məktub:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 400.
- 183. Dama, kavalərlər və şəhər dilənçiləri :** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 175.
- 184. Dövlətli xanım** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 56-57.
- 185. Ədəbiyyat:** şeir /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 79.
- 186. Ədəbiyyat:** İşlər oldu genə axırda yaman, Molla əmi: şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906-1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 95.
- 187. Hamam müdiri** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 669.
- 188. Xəritəyə baxımız:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 135.
- 189. İdarələri milliləşdirmək** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 8.

- 190. İdarənin ixtisarı:** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 88.
- 191. İran Astarası və Azərbaycan Astarası:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 183.
- 192. İranda ləğəblər** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 24.
- 193. İranda seçki kompaniyası :** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 376.
- 194. İranda və Türkiyədə:** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 351.
- 195. İranlılarla yunanlılar:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 407.
- 196. Kəbin kəsəndə:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 223.
- 197. Köhnə dinsiz şairlər:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 620.
- 198. Küçə uşaqları** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S.120.
- 199. Küçələrdə :** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 119.
- 200. Qazax qəzasında “Qarapapaq”** kəndində təzə şeyxin cənnət kursu: şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 167.

- 201. Məmul olalı, meyməzə,**dövrən unudulmuş: şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S.143.
- 202. Molla Nəsrəddin təyyarəsi:** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 327.
- 203. Müsəlman avazları:** şeir / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 199.
- 204. Nərədən gəlibsə bilməm..:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 366.
- 205. Oktyabr inqilabı** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 583.
- 206. Poçta məsələsi:** şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S.111.
- 207. Sədidən** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 34-35.
- 208. Şadəm!:** şeir(Ədəbiyyat) / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 311.
- 209. Təzə partilər** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S.42-43.
- 210. “Təərrüfə” və ticarət** / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 72.
- 211. Təzə dünya/** Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cilddə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 666.

212. Təzə zəvvarlar / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal:10 cildə (1906-1931). - Cild 6: (1921-1924) .- Bakı, 2018. - S. 105.

213. Türkiyədə parılman intixabı: şeir/ Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 215.

214. Tüstü / Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 49.

215. Vurhavur /Hərdəmxəyal // Molla Nəsrəddin: satirik jurnal: 10 cildə (1906- 1931). – Cild 6: (1921-1924). – Bakı, 2018. – S. 547.

Sözlərinə bəstələnmiş musiqi əsərləri

1940

216. Burşteyn, Q. Pambıq nəğməsi = Песня о хлопке : orta səslə fortepiano üçündür /Q. Burşteyn ; söz. M. S. Ordubadi ; rus tərc.: G. Burşteyn; red.:N.Karniskaya- Bakı: Azərb.Döv.Musiqi.(Azmusnəşr), 1940.-3 s.

1952

217. Hacıbəyov, Ü. Kor-oğlu beş pərdəli opera= Кёр-оглы опера в пяти действиях: fortepiano ilə oxumaq üçün /Üzeyir Hacıbəyov ; şeirləri M. S. Ordubadi ; tərc. ed.: L. Zorin ; red.: Ə. Abbasov.- Bakı: Azmusnəşr, 1952.-437 s.

1958

218. Rüstəmov, S. Könül mahnısı= Песня сердца [Notlar] : fortepiano ilə oxumaq üçün /Səid Rüstəmov ; tərc.: V. Qafarov, Y. Fidler, İ.Oratovsk ; red.: Ş. Kərimova// Bakı: Azmusnəşr, 1958.-94 s.

Kitaba sözləri M.S.Ordubadiyə aid olan “ Sənindir ” mahnısı daxil edilib.

1969

219. Əmirov, F. Sevdiiyim yardıq mənim= Любимый : [Notlar] : fortepiano ilə oxumaq üçün mahnılar /Fikrət Əmirov ; tərc.: P. Paçenko [və b.] ; [red.: T. Bakıxanov.- Bakı: Azərnəşr, 1969.- 48 s. Kitaba sözləri M.S.Ordubadiyə aid olan “Gülərəm gülsən” mahnısı daxil edilib (S.42- 48).

1975

220. Hacıbəyov, Ü. Seçilmiş ariyalar, romanslar və mahnılar = Избранные арии, романсы, и песни [Notlar] : fortepiano ilə oxumaq üçün /Ü. Hacıbəyov ; tərt. ed.: Ə. Abbasov ; söz. Füzuli.- Bakı: Işıq, 1975.-87 s. Mətn paralel olaraq Azərb., və rus dillərindədir.

Kitaba sözləri M.S.Ordubadiyə aid olan Koroğlunun ariyası ("Koroğlu" operasının üçüncü pərdəsindən) Nigarın ariyası ("Koroğlu" operasının birinci pərdəsindən) Nigarın ariyası ("Koroğlu" operasının ikinci pərdəsindən) daxil edilib. (S.23-49)

221. Maqomayev, M. Operalardan parçalar= Отрывки из опер / Müslüm Maqomayev ;tərt. ed. və red. Ə. Abbasov ; söz. M. S. Ordubadi ; tərc.: S. Məmmədzadə ; V. Kazlov ; İ. Oratovski ; fortepiano üçün asanlaşdırılmış köçürmə Z. Stelnik ; red.:Ş.Hüseynova.- Bakı: Işıq, 1975.- 45 s.

1977

222. Əmirov, F. 20 mahnı=20 песни [Notlar] : fortepiano ilə oxumaq üçün / F. Əmirov ; söz. M. Dibazi ; T. Əyyubov ; T.Elçin; N. Xəzri ; S.Vurğun ; M. S.Ordubadi; Nizami ; tərc.: C. Məmmədov ; A. Jarov ; S. Məmmədzadə ; P. Paçenko ; V. Qafarov; Q. Stroqanov; Y. Fidler; C. Xəndan [red.: Ş. Hüseynova.- Bakı: Işıq, 1977.-111 s. Gözəl müğənnimiz R. Behbudova həsr edilir .

1983

223. Hacıbəyov, Ü. Əsərləri = Сочинения: Лейли и Меджнун = Compositions Leili and Medjnun [Notlar] /Üzeyir Hacıbəyov ; libretto H. İsmayılov ; şeir M. S. Ordubadi ; red. N. Əliverdibəyov, R. Abdullayev ; red. hey. Q. Qarayev (baş red.) [və b.] ; ön söz və şərhlər Z. Səfərova ; AzSSR EA, Memarlıq və İncəsənət İn-tu.- C. 3.- Bakı: Işıq, 1983.-414 s.

1985

224. Hacıbəyov, Ü. Əsərləri = Сочинения= Compositions: [Notlar] /Üzeyir Hacıbəyov ; red. hey.: Q. Qarayev (baş red.), F. Əmirov [və b.] ; AzSSR EA, Memarlıq və İncəsənət İn-tu.- C. 3 Pərdə 1 Koroğlu : 5 pərdəli opera: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında / red.: N. Əliverdibəyov, R. Abdullayev ; ön söz. müəl.: Z. Səfərova.- Bakı: Işıq, 1985.-308 s. Azərb., rus və ing. dillərindədir kirit

Kitaba daxil edilər "Koroğlu" əsərinin librettosu H. İsmayılovun, şeirləri M.S.Ordubadinindir

225. Hacıbəyov, Ü. Koroğlu [Not]: [5 pərdəli opera]: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında // Hacıbəyov Ü. Əsərləri; librettosu H.İsmayılov; şeir. M.S.Ordubadi; ön söz və şərhlər: Z.Səfərova; red.: N.Əliverdibəyov, R.Abdullayev.- Partitura.- Bakı: Işıq, 1985.- C.3.- 308 s.

1989

226. Hacıbəyov, Ü. Əsərləri [Not] /Üzeyir Hacıbəyov; red. heyəti:

Q.Qarayev, M.S.Ordubadi, L.Zorin N.Hüseynov; ön söz və şərhlər Z.Səfərovanındır; (Koroğlu: 5 pərdəli opera. Eyni adlı xalq dastanının motivləri əsasında).- Partitura. 2-ci və 3-cü pərdələr / red. H.Əliverdibəyov, R.Abdullayev; Azərbaycan SSR EA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu.- Bakı: Işıq, 1989.- C.3.- 523 s.

227. Hacıbəyov, Ü. Əsərləri = Сочинения =Compositions [Notlar] /Üzeyir Hacıbəyov ; red. hey.: Q. Qarayev (baş red.), F. Əmirov [və b.] ; AzSSR EA, Memarlıq və İncəsənət İn-tu.- C. 3 Pərdə 2-3 Koroğlu : 5 pərdəli opera: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında / red.: N. Əliverdibəyov, R. Abdullayev ; ön söz. müəl.: Z. Səfərova.- Bakı: Işıq, 1989.-524 s. Azərb., rus və ing. dillərindədir kirit

Kitaba daxil edilən "Koroğlu" əsərinin librettosu H. İsmayılovun, şeirləri M.S.Ordubadinindir.

2010

228. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu [Not]: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında 5 pərdəli opera Üzeyir Hacıbəyli: libretto müəllifi H.İsmayılov; şeir.müəllifi M.S.Ordubadi; Heydər Əliyev Fondu; Azərbaycan Mədəniyyət Fondu.- Partitura.- Bakı: Şərq- Qərb, 2010.- C.I.- Pərdə I.- 278 s. - "Üzeyir dünyası" lahiyəsi

229. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu [Not]: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında 5 pərdəli opera /Üzeyir Hacıbəyli; lib. müəllifi H.İsmayılov; şeir. müəllifi M.S.Ordubadi; Heydər Əliyev Fondu; Azərbaycan Mədəniyyət Fondu.- Partitura.- Bakı: Şərq- Qərb, 2010.- C.II.- Pərdə II.- 246 s. - "Üzeyir dünyası" lahiyəsi

230. Hacıbəyov, Ü. Koroğlu, Ü. [Not]: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında 5 pərdəli opera /Üzeyir Hacıbəyov; lib. müəllifi H.İsmayılov; şeir. müəl. M.S.Ordubadi; Heydər Əliyev Fondu; Azərbaycan Mədəniyyət Fond.- Partitura.- Bakı: Şərq- Qərb, 2010.- C.III.- Pərdə III.- 240 s.- "Üzeyir dünyası" lahiyəsi

231. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu [Not]: Partitura: [5 pərdəli opera: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında] /Üzeyir Hacıbəyli libretto müəl. H.İsmayılov; şeir. müəl.: M.S.Ordubadi; red.: F.Əlizad; burax. məsul Ə.Güləliyev; Heydər Əliyev Fondu; Azərbaycan Mədəniyyət Fondu.-Bakı: Şərq-Qərb, 2010.-C.IV.-Pərdə IV.-288 s.

232. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu [Not]: eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında 5 pərdəli opera /Üzeyir Hacıbəyli; libretto müə. H. İsmayılov; şeir. müə. M.S.Ordubadi; Heydər Əliyev Fondu. Azərbaycan Mədəniyyət Fondu.- Partitura.- Bakı: Şərq-Qərb, 2010.- C.V.- Pərdə V.- 176 s.

2011

233. Əmirov, F. Gülərəm gülsən : Notlar /F. Əmirov; söz. M. S. Ordubadi.- Bakı: 2011.-12 s.

2013

234. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu : [5 pərdəli opera : eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında] /Üzeyir Hacıbəyli ; [libretto müə. H. İsmayılov ; şeirlərin müə. M. S. Ordubadi ; musiqi red.: F. Əlizadə [ön söz əvəzi] ; buraxıl. məsul: S. İsmayılova ; dizayn: S. Bayramov, D. Kuznetsova.- Pərdə 1.- Bakı: Şərq-Qərb, 2013.-278 s.

235. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu : [5 pərdəli opera : eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında] /Üzeyir Hacıbəyli ; [libretto müə. H. İsmayılov ; şeirlərin müə.: M. S. Ordubadi ; musiqi red.: F. Əlizadə ; buraxıl. məsul: S. İsmayılova ; dizayn: S. Bayramov, D. Kuznetsova.- Pərdə 2.- Bakı: Şərq-Qərb, 2013.-245 s.

236. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu [Notlar] : 5 pərdəli opera eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında / Üzeyir Hacıbəyli ; libretto müə.: H. İsmayılov ; şeirlərin müə.: M. S. Ordubadi ; musiqi red.: F. Əlizadə ; buraxıl. məsul: S. İsmayılova ; dizayn: S. Bayramov, D. Kuznetsova.- Pərdə 3.- Bakı: Şərq-Qərb, 2013.-237 s.

237. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu [Notlar] : [5 pərdəli opera : eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında] /Üzeyir Hacıbəyli ; libretto müə.: H. İsmayılov ; şeirlərin müə.: M. S. Ordubadi ; musiqi red.: F. Əlizadə ; buraxıl. məsul: S. İsmayılova ; dizayn: S. Bayramov, D. Kuznetsova.- Pərdə 4.- Bakı: Şərq-Qərb, 2013.-283 s.

238. Hacıbəyli, Ü. Koroğlu : [5 pərdəli opera : eyniadlı xalq dastanının motivləri əsasında] /Üzeyir Hacıbəyli ; [libretto müə. H. İsmayılov ; şeirlərin müə.: M. S. Ordubadi ; musiqi red.: F. Əlizadə ; buraxıl. məsul: S. İsmayılova ; dizayn: S. Bayramov, D. Kuznetsova.- Pərdə 5.- Bakı: Şərq-Qərb, 2013.-173 s.

239. Süleymanov, M. 1937-ci il. "Koroğlu" operası : Üzeyir Hacıbəyov və Məmməd Səid Ordubadının xatirələri /Məmməd Süleymanov.- //Azad Azərbaycan. 2013.- 30 iyul.- S. 7.

Ədəbi tənqidi qeydləri, publisistik məqalələri və öçerkləri

**Kitabda
1962**

240. Müasirləri Sabir haqqında / tərt.: A. Zamanov; red.: H.Arashlı, Y. Məmmədov; rəs.: S. Qəmbərov.- Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1962. 324 s.

Kitaba Məmməd Səid Ordubadinin "Sabir" haqqında fikirləri daxil edilmişdir [S.75-76].

***

**Dövri mətbuatda
1941**

241. Camal: XIX əsr Azərbaycan şairi haqqında / Məmməd Səid Ordubadi // Vətən uğrunda.- 1941.- №1.- S. 31-35.

242. Qara Məlik: Azərbaycan xalqının qəhrəman keçmişindən / Məmməd Səid Ordubadi // Vətən uğrunda.- 1941.- №7-8.- S. 55-59.

243. Şərəfişimiz: Yazıçıların böyük vətən müharibəsi qəhrəmanlarına aid əsərlər yaratmağı haqqında / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1941.- 20 noyabr.

1942

244. Böyük dövlət adamları: XII əsr Azərbaycan dövləti / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 15 dekabr.

245. İncəsənət və müharibə / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 11 mart.

246. Səttarxan: Azərbaycan xalqının qəhrəman keçmişindən / Məmməd Səid Ordubadi // Vətən uğrunda.- 1942.- №2.- S.38-42.

247. Tarix və qələbə: Ş.İ.Xətəinin hərbi yürüşləri haqqında / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 1 oktyabr.

1942

248. Musiqimizin növbəti vəzifələri / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 14 oktyabr.

249. Tarix və qələbə: XVI əsr Azərbaycan şairi Şah İsmayıl Xətai haqqında/Məmməd Səid Ordubadi//Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 1 may.

1943

250. Cəfər Cabbarlı haqqında xatirələrim / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1943.- 31 dekabr.

251. Farsca yazılmış klassik Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatında azadlıq ideyaları / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1943.- 30 mart.

252. XII əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatı və onun şərqi klassik ədəbiyyatına təsiri / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1943.- 9 mart.

253. Vaqif bir dövlət xadimi kimi / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1943.-9-18 aprel.

1944

254. Böyük ədiblə görüşlərim: C.Məmmədquluzadə haqqında xatirələr / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1944.- 24 dekabr.

255. Tsaritsın xatirələri / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1944.- 21 dekabr.

256. Unudulmaz ədib: C.Məmmədquluzadənin vəfatının 7-ci ildönümü münasibətilə / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1944.- 24 dekabr.

1946

257. Xətib Təbrizi və onun əsərləri / Məmməd Səid Ordubadi // Azərbaycan.- 1946.- №1.- S. 8-10

258. Şeirimiz haqqında bir neçə söz: Şeir konfransında məruzə / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1946.- 23 aprel-9 may.

259. Şərqi klassik ədəbiyyatında təsəvvüf / Məmməd Səid Ordubadi // Azərbaycan.- 1946.- №10.- S. 8-11.

260. Tənqidimiz haqqında / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1946.- 18 iyun.

1947

261. Xoşbəxt həyat yaradıcısına eşq olsun / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1947.- 18 dekabr.

262. Böyük şairin yaşadığı mühit: Nizaminin 800 illiyi münasibətilə / Məmməd Səid Ordubadi // Ədəbiyyat qəzeti.- 1947.- 27 sentyabr.

1967

263. Müasirləri Mirzə Cəlil haqqında / Məmməd Səid Ordubadi // Azərbaycan.- 1967.- №5.- S. 59-61

1979

264. Cəfər Cabbarlı haqqında xatirələrım / Məmməd Səid Ordubadi // Azərbaycan.- 1944.- №3.- S. 90-92.

1991

265. Qanlı illər /M. S. Ordubadi : 1905-1906-cı illərdə Qafqazda baş verən erməni-müsəlman davasının tarixi//Yeni fikir.-1991.-3 iyul.

Redaktoru olduğu kitablar

1930

266. Çumandırın, F. M. Rablenin fabriki / Mixail Fyodoroviç Çumandırın ; çevirəni: Əli Səbri ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.- 270 s.

267. Dubinkin, P. Əmək intizamı haqqında qanunlar / P. Dubinkin, Q. Kuzanov ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.- 36 s. Hüquq kitabxanası seriyası

268. Gürcü ədəbiyyatından nümunələr: Gürcü hekayələri / çevirəni: F. İsmixanov ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.-96 s

269. Lavrenyev, B. Külək /B. Lavrenev ; çevirəni: Y. V. Çəmənşəminli ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.-105 s.

270. Lavrenyev, B. Qırx birinci : hekayə / B. Lavrenev ; çevirəni: Y. V. Çəmənşəminli ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.- 88 s.

271. Lavrenyev, B. Ulduz rəngi : hekayə / B. Lavrenev ; çevirəni: Y. V. Çəmənşəminli ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.- 58 s.

272. Novikov-Priboy, A. Çala-çuxur /A. Novikov-Priboy ; çevirəni: C. Axundov ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.- 102 s.

273. Rəhimov, S. Şamo / Süleyman Rəhimov ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1931.-118 s.

274. Sinkler, E. Yüzfaiz / Epiton Sinkler ; mütərcimi: R. Səfərov ; red.: M. S. Ordubadi.-Bakı: Azərnəşr, 1930.-171 s.

275. Vəliyev, Ə. Nənəmin cəhrəsi : hekayələr / Əli Vəliyev ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1930.- 152 s.

1931

276. İlleş, B. Tissa yanır : Orta Avropa inqilabının izilə : roman / Bela İlleş ; çevirəni: İ. Nəfisi ; red.: M. S. Ordubadi.-Bakı: Azərnəşr, 1931.-305 s.

277. Tolstoy, L. N. Gənclik / L. N. Tolstoy ; çevirəni: S. Məlikov ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərnəşr, 1931.- 172 s.

1932

278. İlleş, B. Tissa yanır : roman/ Bela İlleş ; çevirəni: İ. Nəfisi ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərənəşr, 1932.- II kitab. 119 s.

279. Qorki, M. Arxip baba və Lyonka / Maksim Qorki ; çevirəni : P. Səfərov ; red.: M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərənəşr, 1932.- 38 s.

280. İvanov, N. Piyada mühafizəsi / N. İvanov ; red.: M. S. Ordubadi ; çevirən: M. Babyev.- Bakı: Azərənəşr,- 1932.- 72 s.

1934

281. Puşkin, A. S. Boris Qodunov : tragediya 4 pərdədə /Aleksandr Sergeteviç Puşkin ; çevirəni: M. S. Ordubadi ; red.: M. Arif, H. Mehdi.- Bakı: Azərənəşr, 1934.- 135 s.

1938

282. Abasov, Ə. Günəşli yollar / Əyyub Abasov ; red. M. S. Ordubadi.- Bakı: Azərənəşr, 1938.- 78 s.

1941

283. Nizami, G. İskəndərnamə =Искендернамə. I Şərəfnamə / N. Gəncəvi ; çevirəni: A. Şaiq ; red.: M. S. Ordubadi, C. Rüstəm.- Bakı: Azərənəşr, 1941.- 438 s.

1948

284. Belinski, V. Q. Aleksandr Puşkinin əsərləri / Vissarion Qriqoryeviç Belinski ; tərc.: V. Hacıoğlu ; şeirləri tərc.: ed. M. S. Ordubadi, S.Vurğun ; red.:C. Cəfərov.- Bakı: Azərənəşr, 1948.- 315 s.

Məmməd Səid Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında

Kitablar

1951

285. Xəndan, Cəfər. XX əsr Azərbaycan Ədəbiyyatı / C. Xəndan ; [red. M. C. Cəfərov] S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universiteti.- Bakı: ADU, 1951.-253 s.

Kitabda "M.S.Ordubadi: həyat və yaradıcılığı" bölməsi də verilmişdir [S. 186-196].

1957

286. Sultanlı, Ə. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi / Əli Sultanlı; red.: Bakı: n.y, 1957.

Kitabda M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 385-403].

1958

287. Azərbaycan sovet yazıçıları: ədəbi portretlər /- Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1958.- 256 s.

Kitabda Kamal Talıbzadənin M.S.Ordubadi haqqında fikirləri daxil edilmişdir [S. 53-58].

288. Hüseyin, M. Ədəbiyyat və sənət məsələləri / Mehdi Hüseyin; red.: C. Məmmədov.-Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1958.- 612 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin "Qılınç və qələm" əsəri də təhlil edilmişdir [S. 195-210].

1966

289. Xəndan, C. Ədəbi qeydlər / Cəfər Xəndan; tərt. ed.: R.F.Xəndan; red.:M.Müştaq.-Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1966.-196 s.

M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında kitabda məlumat verilmişdir [S. 120-1135].

1967

290. Arif, M. Seçilmiş əsərləri: 3 cilddə / Məmməd Arif; tərt.ed.: M. Axundova; red.: Ə.Mirəhmədov.- Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1967. - Cild 1.- 618 s.

Kitaba M.S.Ordubadinin yaradıcılığı da təhlil edilmişdir [S.90-96]

291. Azərbaycan Sovet ədəbiyyatı tarixi / baş red.: M.Arif; red.: H. Babayev; Q. Qasımzadə; B. Nəbiyev.- Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 1967.- 636 s.

Kitaba M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat daxil edilmişdir [S.331-340].

292. Rza, R. Mənim fikrimcə...: məqalələr / Rəsul Rza; red.: M.Aslanov.- Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1967. - 420 s.

M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında kitabda məlumat verilmişdir [S. 104-114].

1968

293. Bağrova, N. M.S.Ordubadi və tarixi roman janrı: Dumanlı Təbriz /Nuridə Bağrova; red.: H. Mehdiyev.-Bakı: Azərənşr,1968.- 132 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin tarixi roman janrında yazdığı "Dumanlı Təbriz" romanı təhlil edilmişdir.

Kitabın içindəkilər: Giriş; **I fəsil:** Tarixi roman janrının yaranmasında M.S.Ordubadinin rolu; **II fəsil:** "Dumanlı Təbriz" romanında Cənubi Azərbaycanın ictimai-siyasi mühiti; **III fəsil:** Romanda inqilabi hərəkatın bədii inikası.

1969

294. Mir Cəlal. XX əsr Azərbaycan Ədəbiyyatı: ali məktəblilər üçün dərslik / Mir Cəlal, F. C. Hüseynov; elmi red.: B. Nəbiyev.- Bakı: Maarif, 1969.- 348 s.

Dərslikdə M.S.Ordubadinin yaradıcılığı da təhlil edilmişdir.[S. 145-151].

1970

295. Vəzirova, F. Məmməd Səid Ordubadi: monoqrafiya / Fəridə Vəzirova; bədii red.: Y. Salnkov; red.: Z.Qarayev.- Bakı: Gənclik, 1970.- 124 s.

Kitab M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığına həsr olunub.

1971

296. Sultanlı, Ə. Məqalələr / Əli Sultanlı; tərt.ed.: A. Zmanov, Q. Yaşar; red.: S.Hüseynova.- Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1971.- 328 s.

78

Kitaba M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat daxil edilmişdir [S.245-251].

1972

297. Xəndan, C. Seçilmiş əsərləri / Cəfər Xəndan: tərt.ed.: Rəfiq Zəka; bədii red.: N.Nəsirov; red.: S.Hüseynova.- Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1972.- 260 s.

M.S.Ordubadinin yaradıcılığında inqilabi - satirik şeirlər haqqında məlumat verilmişdir [S. 118-122].

298. Məmməd Səid Ordubadi: Fotolar və sənədlər / tərt. ed.: T. Rüstəmov; red.: M. Axundov, S.Quliyev.- Bakı: İşiq,1972. - 41s.

Kitabda Məmməd Səid Ordubadi haqqında fotolar və sənədlər toplanmışdır.

299. Vəzirova, F. M. S. Ordubadi: anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə / Fəridə Vəzirova; red.: H. Mehdiyev.- Bakı: "Elm" nəşriyyatı, 1972.- 44 s.

Kitabda Məmməd Səid Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir.

1974

300. Talıbzadə, K. Ədəbi irs və varislər / Kamal Talıbzadə; red.: Y. Qarayev. - Bakı: Azərənşr, 1974.- 320 s.

Kitaba M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat daxil edilmişdir [S. 281-297].

1975

301. Cəfərov, M. Sənət yollarında / Məmmədcəfər Cəfərov ; red.: B.Nəbiyev.- Bakı: Gənclik, 1975.- 368 s.

Kitaba M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat daxil edilmişdir [S.187-197].

302. M.S.Ordubadi bibliografiya (1872-1972) / Tağıyev Rasim; red.: N.F.Axundov. Azərb. Elmlər Akad. Əsaslı Kitabxana.- Bakı: "Elm" nəşriyyatı, 1975.-138 s.

1979

303. Axundov, Y. Azərbaycan sovet tarixi romanı / Yavuz Axundov; elmi red.: A. Zamanov.- Bakı: Yazıçı,1979. - 239 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verilmişdir [S. 40-93].

79

304. Azərbaycan yazıçılarının həyatından dəqiqələr / tərt. ed.: K. Məmmədov; red. M.Zeynalova.-Bakı: Gənclik, 1979. - 302 s.

Kitabda M.S.Ordubadi haqqında xatirələr yer almışdır [S. 169-173].

305. Əlioğlu, M. Məhəbbət və qəhrəmanlıq / Məsud Əlioğlu; tərt. ed.: A.Məsud; red.: Q.Xəlilov.- Bakı: Yazıçı,1979. 408 s.

M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 371-390].

306. Hüseyin M. Əsərləri: 10 cildə / Mehdi Hüseyin; tərt. ed.: İ.Şıxlı, Z. Hüseyinova; red.: İ. Mustafayev.- Bakı: Yazıçı, Cild 9. 1979.- 634 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin “Qılınc və qələm” romanı haqqında ətraflı məlumat verilmişdir [S.567-580].

307. Seyidov, Y. Yazıçı və dil / Yusif Seyidov; red.: Z.Qiyasbəyli.- Bakı: Yazıçı, 1979.- 288 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 187-206].

308. Zamanov, A. Əməl dostları / Abbas Zamanov; red.: B.Nəbiyev.-Bakı:Yazıçı,1979.-372 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 281-288].

1980

309. Xəlilov, Q. Həyat və idrak / Qulu Xəlilov; red.: H. Qasımsadə.- Bakı: Yazıçı, 1980.-364 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 207-215].

310. Xəndan, C. Ədəbiyyatımızın dünəni və bu günü / Cəfər Xəndan; tərt. R.Zəka; elmi red. və ön söz müəl.: Y. Qarayev.- Bakı: Yazıçı, 1980.- 248 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 132-140].

1981

311. Rüstəmov, T. Alovlarda bərkıyən qələm / Tofiq Rüstəmov; red.: F.Vəzirova.- Bakı: Yazıçı, 1981.- 207 s.

Kitabda böyük Azərbaycan yazıçısı, ictimai xadim Məmməd Səid

Ordubadinin yarım əsrlik zəngin yaradıcılıq yoluna nəzər salınır, onun publisistikasının fərqləndirici xüsusiyyətləri, məqalə və felyetonlarının ideya-bədii mənbələri göstərilir.

Kitabın içindəkilər: Redaktordan (Fəridə Vəzirova); Əsrlər övladı, inqilablar şahidi; Buludlar arasında günəşə doğru; Rusiyadan gələn səslər; İkinci gənclik; Yaradıcılıq üfüqləri; Publisist sənətinə sədaqət.

1982

312. Mir Cəlal. XX əsr Azərbaycan Ədəbiyyatı: ali məktəblilər üçün dərslik / Mir Cəlal, F. C. Hüseyinov; elmi red.: B. Nəbiyev.- Bakı: Maarif, 1982.- 428 s.

Dərsliyə M.S.Ordubadi haqqında məlumat da daxil edilmişdir [S. 206-212].

1983

313. Azərbaycan sovet ədəbiyyatşünaslığı 1920-1975: Bibliografiya / tərt. N.Axundov, O. Bayramova, R. Tağıyev, V. Feyzullaeva; red.: Ə. Elburus, İ. Səfərov.- Bakı: “Elm” nəşriyyatı,- 1983.- 944 s.

314. Seyidov, Y. Axtarış yollarında / Yəhya Seyidov; red.: Q. Qasımsadə.- Bakı: Yazıçı, 1983.- 288 s.

M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 21-41].

1986

315. Hüseyinov, F. “Molla Nəsrəddin” və molla-nəsrəddinçilər / F. Hüseyinov; bədii red.: R. Əhmədov; red.: Ə. Atakişiyev.- Bakı: Yazıçı, 1986.- 279 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 214-225].

1987

316. Azərbaycan sovet yazıçıları: ədəbi sorğu kitabı / tərt. ed.: T. Əhmədov; red.: N. Qurbanova. Bakı: Yazıçı, 1987.- 704 s.

Kitaba M.S.Ordubadi haqqında bibliografik məlumat daxil edilib [S.365-367].

317. Xəndan, C. Uğur yolu / Cəfər Xəndan; red.: B. Rüstəmsadə.- Bakı: Azərnəşr, 1987.- 288 s.

M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 233-245].

318. Məftun, Ə. M.Ə.Ordubadi / Əkbər Məftun; red.: F.Hüseynov; rəyçi: F. Vəzirova.- Bakı: Yazıçı, 1987.- 136 s.

Filologiya elmlər namizədi Əkbər Məftunun kitabında görkəmli Azərbaycan ədibi M.S.Ordubadinin şeir yaradıcılığından bəhs olunur. Kitabda sənətkarın poeziyasının üslub və janr xüsusiyyətləri də ətraflı işıqlandırılmışdır.

Kitabın içindəkilər: Bir neçə söz; Poeziyada ilk addımlar; Satira yollarında; Sürgün illəri; Yeni həyat uğrunda; Şeirdən nəsrə doğru.

1988

319. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı: Ali məktəblər üçün dərslik / elmi red.: Ə.Ağayev.- Bakı: Maarif, 1988.- 543 s.

Kitabda M.S.Ordubadi haqqında ətraflı məlumat verilmişdir [S. 149-166].

320. Əkbərov, Z. Klassik irs və müasir ədəbiyyat / Zahid Əkbərov; red.: Z. Qiyasbəyli.- Bakı: Yazıçı, 1988.-184 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S. 36-43].

1997

321. Axundlu, Y. Məmməd Səid Ordubadi : həyatı, mühiti və yaradıcılığı / Yavuz Axundlu ; red.: V. Yusifli, T. Kərimli ; nəşir : Şirindil.- Bakı: Sabah, 1997.-352 s.

Monoqrafiyada görkəmli Azərbaycan yazıçısı M. S. Ordubadinin 50 ildən artıq bir dövrü əhatə edən çoxcəhətli yaradıcılığı sistemli şəkildə izlənilmişdir/

Kitabın içindəkilər: Müəllifdən; **I. Dövri mühiti və həyatı: II Bədii yaradıcılığı:** 1. Şeir yaradıcılığı; 2. Felyetonları; 3. Dram yaradıcılığı; 4. Elmi publisist məqalələri və əsərləri; 5. Qanlı əsərləri; 6. M.S.Ordubadinin əsərləri; a) hekayələri; b) felyetonlar; **III.Tarixi romanlar:** 1. M.S.Ordubadi və tarixi roman janrının bəzi məsələləri; 2. “Dumanlı Təbriz” romanının mövzusu və ideyası; 3. Əsərin əsas surətləri; 4. Romanın bədii xüsusiyyətləri və dili; 5.“Dumanlı Təbriz” ədəbi tənqidə; 6. Bakıdakı inqilabı hərəkətin bədii inikası; 7. “Qılınc və qələm”; Son söz.

2002

322. Məmməd Səid Ordubadi arxivindəki məktublar / nəşrə hazırlayan: N.Səmədova; red.: P.Kərimov; AMEA, Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.- Bakı: Nurlan, 2002.-100 s. Mətn azərbaycan və rus dillərində verilmişdir.

323. Naxçıvan ensiklopediyası / elmi redaksiya şurası: M.K.Kərimov, C.B.Quliyev, A.A.Abbasov, S.Y.Babayev. - Bakı: 2002.- 598 s.

Kitaba M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat daxil edilmişdir. [S. 465-467].

2003

324. Cəfər, M. Seçilmiş əsərləri: 3 cildə / tərt.ed.: T. Fərzəliyev; elmi red.: Elçin; red.: İsrail İsrailov.- Bakı: Çinar-Çap,- Cild 3.- 2003,- 360 s.

Kitabda “Ordubadi haqqında söz” bölməsi də verilmişdir [S. 5-12].

2004

325. “Azərbaycan” - 80: 1923-2003: Biblioqrafik göstərici / Əmin Əfəndiyev; məsləhətçi və elmi red.: B.Nəbiyev; ideya və layihənin rəhbəri: Q. İsmayilov.- Bakı: “Çinar-Çap” nəşriyyatı, 2004.-544 s.

“Azərbaycan”- 80: 1923-2003-ci: biblioqrafik göstəricisində M.S.Ordubadinin müvafiq illər üzrə əsərlərinin təsvirləri verilmişdir.

326. XX əsr Azərbaycan yazıçıları : ensiklopedik məlumat kitabı / tərtibçi-müəllif: T. Əhmədov; nəşir : H. İ. Allahverdi; red.: N. Rüstəmli.- Bakı: “Nurlar”NPM, 2004.- 984 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S.372].

327. Mir Cəlal. Azərbaycanda ədəbi məktəblər: (1905-1917) / Mir Cəlal; elmi red.: T. Mütəllibov.- Bakı: “Ziya-Nurlan” NPM,- 2004.- 392 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin tərcümeyi həyatı və yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verilmişdir [S.184-193].

328. Ordubadi Məmməd Səid xatirələrdə və məqalələrdə / tərt.ed: A. Hüseynova; red.: A. Əliqızı; rəyçi: Q. Namazov, V. Allahverdiyev.- Bakı: Bakı Universiteti, 2004.-112 s.

Kitabda şair, publisist, ictimai xadim, tarixi romanlar müəllifi Məmməd Səid Ordubadinin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən məqalə və xatirələr toplanmışdır.

Kitabın içindəkilər: **Nazim Rizvan.** Böyük ədibin ruhuna yeni ərməğan; **I Xatirələr: Abdulla Şaiq.** Xatirə; **Məmməd Arif.** “Böyük yazıçı, maraqlı şəxsiyyət”; **Hüseyn Şərif.** Monumental romanlar müəllifi; **Əfrasiyab Bədəlbəyli.** Həmişə bizimlə; **Eynulla Ağayev;** “*Gənc çekistlər*” romanı haqda bildiklərim; **Lətif Hüseynzadə.** *Görüşlərim*; **Taisiya Vasilyevna Ordubadi.** Unuda bilmirəm; **II Məqalələr: Məmməd Cəfər.** Məmməd Səid Ordubadi; **C.Hacıyev.** “Məmməd Səid Ordubadi”; **Əli Sultanlı.** “M.S.Ordubadi”; Yəhya Seyidov. “M.S.Ordubadi tarixi romançı kimi”; **III. Əlavə: M.S.Ordubadi.** Nərimançılıq (məqalə); **M.S. Ordubadi.** Azərbaycan xalqının qəhrəman keçmişindən; **Səttarxan** (məqalə).

329. Səmədova, N. Azərbaycan memuar ədəbiyyatı tarixi : / Nailə Səmədova; elmi red.: T.Əhmədov; red.: V. Səmədova; Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-Bakı: Nurlan, 2006.- 331 s.

Kitaba “M.S.Ordubadi və onun” Həyatım, mühitim” memuarı” daxil edilmişdir [188-252].

2007

330. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı: Ali məktəblər üçün dərslik / elmi red.: C.Abdullayev, T. Hüseynoğlu, V. Sultanlı.- Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı,- 2007.- 504 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verilmişdir [S.155-169].

2008

331. Süleymanlı, Ş. Azərbaycan ədəbiyyatı ensiklopediyası: ən qədim dövrlərdən 1920-ci ilədək // Şamil Süleymanlı ; elmi red. S. Rüstəm xanlı, Y. Nəsirli.-C. -I.-Bakı: Nağıl evi, 2008.- 414 s.

Kitabda “M.S.Ordubadi” bölməsi də verilmişdir [S.275-278].

2011

332. Azərbaycan yazıçıları : XX-XXI yüzillikdə ensiklopedik məlumat kitabı / T. Ə. Əhmədov ; nəşir : H. İ. Allahverdi ; red.: N. Qurbanova.- Bakı: “Nurlar”NPM, 2011.- 1056 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S.611-612].

2012

333. Axundlu, Y. Məmməd Səid Ordubadi : həyatı, dövrü, mühiti və yaradıcılığı / Y. İ. Axundlu ; ön söz müəll.: İ. Həbibbəyli ; elmi red.: T. Kərimli, V. Məmmədov ; çapa hazırlayan: N. Sadıqzadə.- Bakı: Elm və təhsil”, 2012.- 384 s.

Kitab M. S. Ordubadinin həyat və yaradıcılığından bəhs olunur.

Kitabın içindəkilər: Müəllifdən; **I. Dövri mühiti və həyatı: II Bədii yaradıcılığı:** 1. Şeir yaradıcılığı; 2. Felyetonları; 3. Dram yaradıcılığı; 4. Elmi publisist məqalələri və əsərləri; 5. Qanlı əsərləri; 6. M.S.Ordubadinin əsərləri; a) hekayələri; b) felyetonlar; **III. Tarixi romanlar:** 1. M.S.Ordubadi və tarixi roman janrının bəzi məsələləri; 2. “Dumanlı Təbriz” romanının mövzusu və ideyası; 3. Əsərin əsas surətləri; 4. Romanın bədii xüsusiyyətləri və dili; 5. “Dumanlı Təbriz” ədəbi tənqidə; 6. Bakıdakı inqilabı hərəkatın bədii inikası; 7. “Qılınc və qələm”; Son söz.; M.S.Ordubadi haqqında xatirələr 1; M.S.Ordubadi haqqında xatirələr 2.

334. Həbibbəyli, İ. Böyük ədəbiyyat nəhəngi: Məmməd Səid Ordubadi / İ. Həbibbəyli; elmi red.: Y. Axundlu.-Bakı: Elm və təhsil, 2012.- 89 s.

335. Məmməd Səid Ordubadi taleyi və sənəti / elmi red.: İ. Həbibbəyli.- Naxçıvan: Əcəmi, 2012, 168 s.

Kitabda görkəmli yazıçı və ictimai xadim Məmməd Səid Ordubadinin (1872-1950) həyatı və yaradıcılığına dair məqalələr toplanmışdır.

Kitabın içindəkilər: İsa Həbibbəyli. Azərbaycan tarixi romanın güdrətli yaradıcısı; **İsmayıl Hacıyev.** Qanlı illərin salnaməsi; **Yavuz Axundlu.** Ustad sənətkar; **Əbülfəz Quliyev.** Böyük ədibimiz haqqında; **Əsgər Qədimov.** Fəqir Ordubadi və Məmməd Səid Ordubadinin atası haqqında xatirələri; **Kamal Camalov.** Mollanəsrəddinçi Məmməd Səid Ordubadinin dünyagörüşünün formalaşmasında ailə və təhsil mühitinin rolu; **Aypara Behbudova.** Məmməd Səid Ordubadinin dünyagörüşünün formalaşmasında ailə və təhsil mühitinin rolu; **Zülfüyyə İsmayıl, Rasim Qasımov.** Məmməd

Səid Ordubadinin tarixi romanlarında milli düşüncə və dövlətçilik dəyərləri; **Abbas Hacıyev**. Zəhmətkeş yazıçı, maarifçi ideyalar qarçısı; **Nigar Sadiqzadə**. Görkəmli Ordubadişünas alim; Əli Həşimov. Məmməd Səid Ordubadi və Üzeyir Hacıbəyovun ortaq yaradıcılıq əlaqələri tarixdən; Nuray Əliyeva. Məmməd Səid Ordubadinin əsərlərində qrammatik cəhətdən cümlə üzvləri ilə bağlı olmayan sözlər; Ömrün anları.

2013

336. Əsgərov, B. Məmməd Səid Ordubadinin dramaturgiyası : monoqrafiya / Bəxtiyar Əsgərov ; elmi red.: İ. Həbibbəyli.- Bakı: "E.L" NPS, 2013.-183 s.

Azərbaycan ədəbiyyatının böyük simalarından olan M. S. Ordubadinin dramaturji yaradıcılığında bəhs edir. Monoqrafiyada M. S. Ordubadinin təkcə çap olunan dramları deyil, eyni zamanda M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun arxivində özünün və Əhməd Qəmərlinin dəsti-xətti ilə saxlanılan dram əsərləri də hərtərəfli tədqiqata cəlb edilmiş, müasir, milli dövlətçilik kontekstində təhlil olunmuşdur.

Kitabın içindəkilər: Böyük roman ustasının dramaturq obrazı: **I Fəsil: M.S.Ordubadi dramaturgiyası:** Təşəkkülü və formalaşması; M.S.Ordubadinin dramları: ənənə və tarixi-sosial kontekst ; M. S. Ordubadinin nəzəri-estetik görüşləri və dram yaradıcılığı ; **II Fəsil: M.S.Ordubadinin dramaturji irsi ;** Mövzu və ideya qaynaqları; M.S.Ordubadinin çap edilən normaları; tematik-funksionol aspekt; M.S.Ordubadinin çap edilməyən əsərləri; **III Fəsil: M.S.Ordubadinin dramaturgiyasının bədii xüsusiyyətləri:** Obraz yaradıcılığı ; Dil-üslub sənətkarlığı.

337. Məmmədov, K. Azərbaycan yazıçılarının həyatından dəqiqələr / Kəmaran Məmmədov; red.: Ş. Sadiq.- Bakı: Hədəf nəşləri,- 2013.- 256 s.

Kitaba M.S.Ordubadinin müəyyən fikirləri daxil edilib [S.162-164].

2014

338. "Ədəbiyyat qəzeti"- 1934-1964: Biblioqrafiya: 4 cildə / tərt.ed.: Ə. Əfəndiyev (ixtisas red.), Z.Əliyeva, S. Ayaz qızı; elmi red.: və ön sözün müəllifi: A. Vəfalı; Layihənin baş məsləhətçisi: Elçin.- Bakı: Təhsil, 2014.- 640 s.

Biblioqrafik vəsait 30 illik bir dövr ərzində "Ədəbiyyat qəzeti"nin səhifələrində dərc olunmuş materialları əhatə edir. Tərtibçilərin topladığı və təsvir etdiyi materiallar elm sahələrinə uyğun qruplaşdırılmış, mövzulara görə sistemləşdirilmiş və bölmələr üzrə əlifba ardıcılığı ilə düzülmüşdür.

2015

339. Şərif, H. Xatirələr: "Xan" xatirə ədəbiyyatı silsiləsindən / Hüseyn Şərif; Layihə rəh.: və red.: Ş.Sadiq; rəs.: V.Bağirov.- Bakı: "Xan" nəşriyyatı, - 2015.- 152 s.

Kitabda yazıçı-tərcüməçi Hüseyn Şərifin Azərbaycanın bir çox görkəmli şəxsiyyətlər haqqında xatirələri ilə yanaşı M.S.Ordubadi ilə bağlı xatirələri də yer almışdır [S.65-70].

340. Mir Cəlal. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı / Mir Cəlal, Firidun Hüseynov; elmi red.: T.Mütəllibov.- Bakı: "Elm və təhsil", - 2018.- 560 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında məlumat verilmişdir [S.257-266].

2018

341. Mir Cəlal. Ədəbi tənqid / Mir Cəlal; tərt. ed.: və elmi red.: K.Tahirov; ön söz müəl.: Asif Rüstəmli.- Bakı: M,F,Axundov adına Milli Kitabxana, 2018, - 520 s.

Kitabda M.S.Ordubadinin "Dumanlı Təbriz" romanı haqqında geniş məlumat verilmişdir [S.154 -167].

342. Məmməd Səid Ordubadi [İzomaterial] : (1872-1950) : əməkdar incəsənət xadimi, nasir, şair, dramaturq, publisist, tərcüməçi, jurnalist : [böyük formatlı fotoportret] /- Bakı: Azərb. Resp. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, 2018.

Avtoreferatlar**1996**

343. Əliyeva, D. M.S.Ordubadinin romanlarında onomastik vahidlərin linqvistik xüsusiyyətləri / Dürdanə Əliyeva. avtoreferat.- Naxçıvan: [n.y.].- 2021.- 26 s.

2006

344. Hüseynova, A. Məmməd Səid Ordubadinin nəsrində cənubi Azərbaycan / Arzu Hüseynova.- avtoreferat.- Naxçıvan: [n.y.].- 2006.- 22 s.

2018

345. Rəcəbli, R. Azərbaycan Etnoqrafiyası M.S.Ordubadi yaradılıcılığında / Rəna Rəcəbli. avtoreferat.-Bakı: [n.y.].-2018.- 22 s.

2021

346. Əliyeva, R. Məmməd Səid Ordubadinin maarifçilik görüşlərində məktəb və tərbiyə məsələləri / Ruhəngiz Məmməd. avtoreferat.- Naxçıvan: [n.y.].- 2021.- 26 s.

Dövri mətbuatda çap olunan məqalələr**1940**

347. Ağayev, Ə. Dostum döyüşkənə cavab: M.S.Ordubadinin “Dumanlı Təbriz” və “Döyüşən şəhər” kitabları haqqında / Əkbər Ağayev // Ədəbiyyat qəzeti.- 1940.- 6 mart.

348. Nəsrimizdə yeni insanlar və qəhrəmanlar: M. S. Ordubadi, Mir Cəlal, S.Rəhman və başqalarının yaradıcılığından bəhs olunur// Ədəbiyyat və incəsənət.- 1940.- 25 oktyabr.

1941

349. Ağayev, Ə. M.S.Ordubadi / Əkbər Ağayev // Ədəbiyyat qəzeti.- 1941.- 12 may.

1942

350. Ağayev, Ə. M.S.Ordubadi tarixi romançı kimi / Əkbər Ağayev // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 4 avqust.

351. Bakı intelgensiya evində: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə yığıncaq // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 12 avqust.

352. Dadaşzadə, M.A. Kommunist yazıçı: M. S. Ordubadinin ədəbi-ictimai fəaliyyətindən bəhs olunur/ Məmməd Arif Dadaşzadə // Vətən uğrunda.- 1942.- № 7-8.- S 15-20.

353. Görkəmli yazıçıya təbrik teleqramları: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə // Kommunist.- 1942.- 5 avqust.

354. Həsənov, O. M.S.Ordubadinin satirası / Orucəli Həsənov // Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 12 avqust.

355. Mir Cəlal. Xalq ədibi: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə / Mir Cəlal / Ədəbiyyat qəzeti.- 1942.- 4 avqust.

356. Bolşevik yazıçı, alovlu vətənpərvər: M. S. Ordubadinin anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə // Kommunist.- 1942.- 5 avqust.

357. Kommunist yazıçı: M.S.Ordubadinin ədəbi-ictimai fəaliyyətindən bəhs olunur // Vətən uğrunda.- 1942.- № 7-8.-s 15-20.

1944

358. Hüseyn, M. “Ürək çalanlar”: Yazıçı M.S.Ordubadinin librettosu haqqında / Mehdi Hüseyn // Kommunist.- 1944.- 9 aprel.

359. İsgəndərov, A. Şən tamaşa: M.S.Ordubadinin librettosu üzrə tamaşaya qoyulmuş “Ürək çalanlar” operettası haqqında / Adil İsgəndərov // Ədəbiyyat qəzeti.-1944.

1945

360. Arif, M. “Dumanlı Təbriz”: M.S.Ordubadinin “Dumanlı Təbriz”dramının tamaşası haqqında / Məmməd Arif // “Kommunist” qəzeti.- 1945.- 30 may.

1946

361. Ədəbi gecə: “Molla Nəsrəddin” jurnalının 40 illiyi münasibətilə M.S.Ordubadi jurnal haqqında xatirələrini danışmışlar // Ədəbiyyat qəzeti.- 1946.- 23 aprel.

1947

362. Babayev, N. Gözəl sənətkar: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 75 illiyi münasibətilə / Nurəddin Babayev // Azərbaycan müəllimi.- 1947.- 3 aprel.

363. Sultanlı, Ə. M.S.Ordubadi bir dramaturq kimi / Əli Sultanlı // Ədəbiyyat qəzeti.- 1947.- 27 mart.

364. Mir Cəlal. Qocaman ədibin yaradıcılıq yolu: [Məmməd Səid Ordubadinin anadan olmasının 75 illiyi münasibətilə] //Ədəbiyyat qəzeti.- 1947.- 27 mart.

1950

365. Mir Cəlal. Məmməd Səid Ordubadi: Vəfatı münasibətilə nekroloq / Mir Cəlal // Azərbaycan müəllimi.- 1950.-7 may.

366. Mir Cəlal. Məmməd Səid Ordubadi / Mir Cəlal // Azərbaycan müəllimi.- 1950.- 11 may.

367. Müciri, C. Görkəmli söz ustası Məmməd Səid Ordubadi / Müciri C // Azərbaycan.- 1950.- 3 may.

1952

Məmməd Səid Ordubadi - 80

368. Mirəhmədov, Ə. Mübariz yazıçı: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə / Əziz Mirəhmədov // Azərbaycan gəncləri.- 1952.- 23 mart.

369. Müciri C. M.S.Ordubadi ingilis imperializminə qarşı / C. Müciri // Azərbaycan.- 1952.- 29 mart.

370. Talıbzadə, K. M.S.Ordubadi / Kamal Talıbzadə // Ədəbiyyat qəzeti.- 1952.- 25 mart.

1953

371. Talıbzadə, K. M.S.Ordubadinin “Molla Nəsrəddin” jurnalında çap edilmiş əsərləri haqqında: 1906-1917 / Talıbzadə Kamal // Azərbaycan EA Xəbərləri.- 1953.- №1.- S.93-104.

1954

372. Zamanov, A. M.S.Ordubadinin naməlum bir pyesi / Abbas Zamanov // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1954.- 28 iyul.

1955

373. Ağayev, Ə. Tarixi romanlar müəllifi: M.S.Ordubadinin vəfatının 5 illiyi münasibətilə / Əkbər Ağayev // Ədəbiyyat qəzeti.- 1955.- 14 may.

90

374. Talıbzadə, K. “Bədbəxt milyonçu” povesti: M.S.Ordubadinin əsəri haqqında / Kamal Talıbzadə // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1955.- 14 may.

375. Zamanov, A. Fəal molla nəsrəddinçi: M.S.Ordubadinin vəfatının 5 illiyi münasibətilə / Abbas Zamanov // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1955.- 14 may.

1957

376. Xəndan, C. Mübarizə səhifələri: M.S.Ordubadinin satirik şeirləri haqqında / Cəfər Xəndan // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1957.- 28 aprel.

1961

377. Cəfərzadə, Ə. M.S.Ordubadi: “Klassiklərimizin arxivlərində nələr var” qeydi ilə / Əzizə Cəfərzadə // Azərbaycan müəllimi.- 1961.- 14 may.

1962

378. Axundov, Y. Görkəmli yazıçı: M. S. Ordubadi haqqında / Yavuz Axundov//Elm və həyat.- 1962.- № 7.-S.16-17

379. Talıbzadə, K. Böyük yaradıcılıq yolu: M.S.Ordubadi haqqında / Kamal Talıbzadə // Kommunist.- 1962.- 4 avqust.

380. Zamanov, A. Böyük bədii söz ustası: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə / Abbas Zamanov // Azərbaycan müəllimi.- 1962.- 5 avqust.

381. Zeynallı, A. Görkəmli ədib: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 90 illiyi münasibətilə /Atif Zeynallı // 1962.- 4 avqust.- S.

1963

382. Bağrova, N. “Dumanlı Təbriz” romanında azadlıq və demokratiya uğrunda mübarizə/Nuridə Bağirova//Azərbaycan məktəbi.-1963.- №1.-S. 52-62

383. Bağirova, N. M. S. Ordubadinin “Dumanlı Təbriz” romanında tarixi -ictimai mühit / Nuridə Bağirova // ADU-nun elmi əsərləri (Dil və ədəbiyyat seriyası).- 1963. - №1.- S.11-18.

384. Vəzirova, F. M.S.Ordubadinin son dram əsəri / Fəridə Vəzirova // Ədəbiyyat və incəsənət.-1963.- 27 iyul.

91

385. Vəzirova, F. Roman nəsrin tacıdır / Fəridə Vəzirova // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1963.- 19 oktyabr.

1964

386. Məhərrəmli, C. M.S.Ordubadi bir jurnalist kimi / Camal Məhərrəmli // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1964.- 1 may.

1965

387. Abdullayev, C. M.S.Ordubadinin əsərlərinin yeni nəşri: M.S.Ordubadi əsərlərinin 1və 2-ci cildləri haqqında / Calal Abdullayev // Bakı (axş.qəz.).-1965.- 26 mart.

388. Abdullayev, X. M. S. Ordubadinin əsərlərinin yeni nəşri: Əsərlərinin 1 və 2-ci cildləri haqqında/ Xeyrulla Abdullayev // Bakı (axşam qəzeti).- 1965.- 27 mart

1966

389. Məftun, Ə. M.S.Ordubadi və “Molla Nəsrəddin” məcmuəsi / Əkbər Məftun // ADU-nun Elmi əsərləri (dil və ədəb.seriyaı).- 1966. - №4.- S.44-45.

390. Rüstəmov, T. Arazoğlu Volqa sahilində: Yazıçı M.S.Ordubadinin Həştərxanda yaşadığı dövr haqqında / T. Rüstəmov // Elm və həyat.- 1966.- №9.- S.20-21

391. Rüstəmov, T. Ordubadinin inqilaba qədərki jurnalistik fəaliyyətinə dair: 1903-1907-ci illər / T. Rüstəmov // ADU-nun elmi əsərləri.- 1966.- S.143-153.

1967

392. Məftun, Ə. M.S.Ordubadi poeziyası və poetik ənənələri / Əkbər Məftun // ADU-nun Elmi əsərləri(dil və ədəb.seriyaı).- 1967. - №6.- S.93-104.

1968

393. Məftun Ə. M.S.Ordubadi ifşa edir / Əkbər Məftun // Azərbaycan.- 1968. - №7.- S.185-188.

1969

394. Ramazanov, F. M.S.Ordubadi əxlaqi tərbiyədə ədəbiyyat və incəsənətin rolu haqqında / F. Ramazanov // ADU-nun Elmi əsərləri(tarix və fəlsəfə elm.seriyaı).- 1969.- №6.- S.79-86.

395. Rüstəmov, T. Ordubadi mətbuat haqqında: 1920-1926 /T. Rüstəmov //ADU-nun Elmi əsərləri (jurnalistika seriyası).- 1969.- №3.- S.22-28.

1970

396. Rüstəmov, T. Ordubadinin məktəb və maarif məsələlərinə dair fikirləri / T. Rüstəmov // Azərbaycan məktəbi.- 1970.- №12.- S. 67-72.

397. Vəirova, F. Bir zamanın taleyi: M.S.Ordubadinin “Gənc çəkistlər” romanı haqqında / Fəridə Vəzirova // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1970.- 18 iyul.- S.7.

1971

398. Bağırov, N. M.S.Ordubadinin publistikası İran Azərbaycan mövzusu / Bağırov Nəriman // “Elm və həyat”.- 1971.- №3.-S. 14.

399. Məftun, Ə. M.S.Ordubadinin mənzum hekayələrində tematika - bəzi dil və üslub xüsusiyyətləri haqqında / Əkbər Məftun // ADU-nun Elmi əsərləri (dil və ədəb.seriyaı).- 1971. - №3.- S.9-14.

400. Vəzirova, F. Ədibin əsas mövzusu: M.S.Ordubadinin yaradıcılığında inqilab mövzusu / Fəridə Vəzirova // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1971.- 6 noyabr.- S. 10-11.

1972

Məmməd Səid Ordubadi - 100

401. Abbasov, A. Böyük problemlər romançısı: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 100 illiyi münasibəti ilə / Abdulla Abbasov // ADU-nun Elmi əsərləri(dil və ədəb.seriyaı).- 1972. - №4.- S.33-38.

402. Abdullayev, C. M.S.Ordubadinin tənqidçilik fəaliyyətinə dair / Cəlal Abdullayev // ADU-nun Elmi əsərləri (dil və ədəb.seriyaı).- 1972. - №4.- S.21-25.

403. Abdullayev, C. Ədib - tənqidçi: M.S.Ordubadi haqqında / Cəlal Abdullayev // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 23 sentyabr.

404. Ağayev, E. “Gənc çəkistlər” romanı haqqında bildiklərim: M.S.Ordubadi haqqında xatirələr / Emin Ağayev // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 9 iyun.- S. 12.

405. Axmetov, P. Görkəmli söz ustası: Moskvada M.S.Ordubadiyə həsr edilmiş təntənəli yığıncaq haqqında / P. Axmetov // Kommunist.- 1972.- 26 noyabr.

- 406. Babayev, A.** Sənətkarın xatirəsinə: M.S.Ordubadinin 100 illiyi münasibətilə / Adil Babayev // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 1 iyun.- S.
- 407. Babazadə, E.** Xalq məhəbbətinin ifadəsi: M.S.Ordubadinin 100 illik yubileyi münasibətilə bir qrup yazıçı Ordubadda ədibin ev muzeyində olmuş, yubiley gecəsində, ədibin abidəsinin açılışında iştirak etmişdilər / E. Babazadə // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr.- S. 3-4.
- 408. Bağırov, N.** Böyük ədib: M.S.Ordubadi haqqında / Əbdülhəmid Bağırov // Azərbaycan müəllimi.- 1972.- 17 noyabr.
- 409. Bağırov, N.** “Dumanlı Təbriz” romanında azadlıq hərəkatının təsviri / Əbdülhəmid Bağırov // Azərbaycan müəllimi.- 1972.- 15 noyabr.
- 410. Bağırov, Ə.** M.S.Ordubadinin dili və üslubuna dair qeydlər / Əbdülhəmid Bağırov // ADU-nun Elmi əsərləri(dil və ədəb.seriyası).- 1972. - №4.- S.26-32.
- 411. Bayramov, F.** M.S.Ordubadi yaradıcılığında mütaliə məsələləri / Bayramov Fərman // ADU-nun Elmi əsərləri(Dil və ədəbiyyat seriyası).- 1972.- №4.- S.62-65.
- 412. Bədəlbəyli, Ə.** Musiqi ilə döyünən ürək: M.S.Ordubadi haqqında / Əfrasiyab Bədəlbəyli // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr.
- 413. Bədirbəyli, L.** Sevdiyim sənətkar: M.Ə.Ordubadi haqqında / Leyla Bədirbəyli // Azərbaycan gəncliyi.-1972.- 16 noyabr.
- 414. Böyük problemlər romançısı:** M.S.Ordubadinin anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə // ADU-un elmi əsərləri (Dil və ədəbiyyat seriyası).- 1972, № 4.- s. 33-38
- 415. Cavadlı, C.** On lövhə qarşısında: M.S.Ordubadi haqqında / Cavad Cavadlı // Azərbaycan müəllimi.- 1972.- 15 noyabr.
- 416. Dadaşzadə, M.A.** Döyüşən şair: M.S.Ordubadi haqqında / Məmməd Arif Dadaşzadə// Kommunist.-1972.-17 noyabr.-S.4
- 417. Elmi sessiya:** Noyabrın 15-də Azərbaycan Elmlər Akademiyasının iclas salonunda görkəmli söz ustası, inqilabçı yazıçı

- 418.** M.S.Ordubadinin anadan olmasının 100 illiyi münasibəti ilə keçirilən elmi sessiya haqqında / Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972. - 18 noyabr.- S. 9.
- 419. Ədib-tənqidçi:** M. S. Ordubadi haqqında // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 23 sentyabr
- 420. Ədibin yeni abidəsi:** M.S.Ordubadinin 100 illiyi münasibətilə qəbrüstü abidəsi qoyulmuşdur / Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972. - 18 noyabr.- S. 9.
- 421. Əfəndiyev, Ə.** Bir daha Nina haqqında: M.S.Ordubadinin “Dumanlı Təbriz” romanında Nina surəti haqqında / Əzim Əfəndiyev // Ədəbiyyat və incəsənət.-1972.- 11 noyabr.- S.11-12.
- 422. Əkbər, M.** Yada qalanlar: Məmməd Əkbərin M.S.Ordubadi ilə bağlı xatirələri / Məmməd Əkbər // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 13 may.- S.2-3.
- 423. Əliyev, Ə.** Duzlu felyetonlar müəllifi: M.S.Ordubadinin feleytonları haqqında / Əli Əliyev // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972. - 18 noyabr.- S. 16.
- 424. “Gənc çekistlər”** romanı haqqında bildiklərim: M. S. Ordubadi haqqında xatirələr// Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 9 iyun
- 425. Görkəmli yazıçı, söz ustası, vətənpərvər:** Noyabrın 24-də Moskvada Mərkəzi ədiblər evində M.S.Ordubadinin 100 illik yubileyi münasibətilə keçirilən tədbir haqqında // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 2 dekabr.-S. 2-3.
- 426. Hacıyev, D.** Tariximizə məhəbbət: M.S.Ordubadinin “Dumanlı Təbriz” dramı və “Maral” pyesi haqqında / Davud Hacıyev // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr. - S. 10-11.
- 427. Hacıyev, D.** Tariximizə məhəbbət: M.S.Ordubadi haqqında / Davud Hacıyev // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr. - S.
- 428. Hacıyev, V.** M.S. Ordubadinin yaradıcılığında tarixilik məsələsi / Vəkil Hacıyev // ADU-nun Elmi əsərləri(dil və ədəb.seriyası).- 1972. - №4.- S.15-20.
- 429. Həsənəliyev, N.** Unuda bilmirəm: M.S.Ordubadinin həyat yoldaşı Tansiya Vasilyevna Ordubadi ilə söhbət / Nəriman Həsənəliyev // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr.- S.4.

- 430. Hüseyinzadə, L.** Görüşlərim: M.S.Ordubadi haqqında / Lətif Hüseyinzadə // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr. - S.
- 431. Xalq şairi ilə görüşlər:** M.S.Ordubadinin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlərdə xalq şairi Məmməd Rahim yazıçının həyat və yaradıcılığında söhbət açmışdır // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 29 aprel.- S. 4.
- 432. Xəlilov, Q.** Tarixi romanlar müəllifi: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 100 illiyi qarşısında / Qulu Xəlilov // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 19 fevral.- S.10.
- 433. Xəlilov, P.** Ədibin şöhrəti: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 100 illiyi qarşısında / Pənah Xəlilov // Azərbaycan gəncləri.- 1972.- 27 iyun.
- 434. Xəlilov, P.** Ninanın əsl adı: M.S.Ordubadinin anadan olmasının 150 illiyi qarşısında / Pənah Xəlilov // Ədəbiyyat və incəsənət.-1972.- 16 may. - S. 7.
- 435. İbadoğlu, Ə.** M.S.Ordubadinin tədqiqi haqqında: F. Vəzirovanın “M.S.Ordubadi” monoqrafiyası haqqında / Əbülfəz İbadoğlu // “Azərbaycan EA Xəbərləri (dil. və inc. seriyası).- 1972.- №1.- S.133-135.
- 436. İbrahimov, M.** Müəllimimiz, Ustadımız: M.S.Ordubadi haqqında / Mirzə İbrahimov // Kommunist.- 1972.- 17 noyabr.
- 437. İsgəndərov, A.** Əbədi bayramlar: M.S.Ordubadi haqqında / Adil İsgəndərov // Ulduz.-1972.- №10.- S. 34-35.
- 438. İnqilab salnaməsi:** M.S.Ordubadinin anadan olmasının 100 illiyi şərəfinə keçirilən təntənəli yığıncaq haqqında // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 25 noyabr.- S. 2.
- 439. “Qılınc və qələm”** özbək dilində: M.S.Ordubadinin “Qılınc və qələm” romanın Daşkənddə Qafur Qulam adına ədəbiyyat və incəsənət nəşriyyatında çap olunması haqqında // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 11 mart.- S.4.
- 440. Məftun, Ə.** Onun poeziyası: M.S.Ordubadinin şeir yaradıcılığı haqqında / Əkbər Məftun // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr.- S.10-11.

- 441. Məmmədov, A.** Bəstəkar ürəkli ədib: M.S.Ordubadi haqqında / Arif Məmmədov // Azərbaycan gəncləri.- 1972.- 22 iyun.
- 442. M. S. Ordubadinin** tənqidçilik fəaliyyətinə dair // ADU-un elmi əsərləri (dil və ədəbiyyat seriyası).- 1972, № 4.- s. 21-25
- 443. Onun sənət qayğıları:** M.S.Ordubadinin anadan olmasının 100 illiyi qarşısında // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 112 avqust.- S.10.
- 444. Rüstəm, S.** Xalq məhəbbətinə layiq: M.S.Ordubadi haqqında / Süleyman Rüstəm // Kommunist.-1972.- 17 noyabr.
- 445. Rüstəm, S.** M.S.Ordubadını yad edərkən: Anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə/ Süleyman Rüstəm // Ulduz.-1972.- №6.- S. 39-14.
- 446. Rüstəmov, T.** Alovlu publisist: M.S.Ordubadi haqqında / T Rüstəmov // ADU-nun Elmi əsərləri (dil və ədəb.seriyası).- 1972. - №4.- S.39-49.
- 447. Rüstəmov, T.** M.S.Ordubadi və “Yeni yol” qəzeti / T.Rüstəmov // ADU-nun Elmi əsərləri (jurnalistika seriyası).- 1972. - №2.- S.13-65.
- 448. Rüstəmov, T.** Onun sənət qayğıları: M.S.Ordubadi haqqında / T.Rüstəmov // Ədəbiyyat qəzeti.- 1972. - 12 avqust.
- 449. Rüstəmov, T.** Vətəndaş, vətənpərvər: M.S.Ordubadi haqqında / T.Rüstəmov // Azərbaycan gəncləri.- 1972. - 24 avqust.
- 450. Səmədov, Z.** Məktəblilərin sevimlisi: M.S.Ordubadi haqqında / Zərbəli Səmədov // Azərbaycan müəllimi.- 1972.- 17 noyabr.
- 451. Vəzirova, F.** Dostluğun tərənnümçüsü: M.S.Ordubadi yaradıcılığında xalqlar dostluğu haqqında / Fəridə Vəzirova // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 18 noyabr.- S.3.
- 452. Zamanov, A.** Həmişə bizimlə: M.S.Ordubadi haqqında / Abbas Zamanov // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1972.- 8 noyabr.- S.

1973

- 453. Əbilova, M.** “M. S. Ordubadi”: Ədəbiyyatşünas Fəridə Vəzirovanın “M.S.Ordubadi” monoqrafiyası haqqında / M. Əbilova // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1973.- 7 aprel.- S.9.

1974

454. Əsgərov, İ. O. yaşamaqdan, yazmaqdan doymadı: Məmməd Səid Ordubadi haqqında xatirələr / İsmayıl Əsgərov // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1974.- 15 iyun.- S.12.

1976

455. Bünyadov, Z. Tarixi dəqiqlik mühüm şərtidir: Rejissor Tofiq Kazımovun M.S.Ordubadinin “Qılinc və qələm” romanı əsasında hazırladığı tamaşa haqqında / Ziya Bünyadov // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1976.- 10 iyul.- S. 4.

456. Yusifzadə, C. Qılincə qələmin ittifaqı: Rejissor Tofiq Kazımovun M.S.Ordubadinin “Qılinc və qələm” romanı əsasında hazırladığı tamaşa haqqında / Camal Yusifzadə // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1976.- 10 iyul.- S. 4.

1982

457. Abbaszadə, H. Redaksiyada və redaksiyanın tapşırığı ilə: M.S.Ordubadi ilə bağlı xatirələr / Hüseyin Abbaszadə // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1982.- 2 aprel.- S. 3.

458. Qafqazlı, H. Məmməd Səid Ordubadi haqqında / Hacıməmməd Qafqazlı // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1982.- 2 aprel.- S.3.

459. Vəzirova, F. İnqilabçı yazıçı, mübariz mətbuat işçisi: M.S.Ordubadinin - 110 / Fəridə Vəzirova // Ədəbiyyat və incəsənət.- 1982.- 2 aprel.- S.3.

1986

460. Onullahi, S. Fars dilində : M.S.Ordubadinin Tehrandə fars dilində çap olunan “ Dumanlı Təbriz” əsəri haqqında / Seyidağa Onullahi // Ədəbiyyat və incəsənət .- 1986.-11 iyul.- S.3.

1987

461. Sultanova, G. Tərcümə məsələləri : M.S.Ordubadinin A. S.Puşkinin “ Baris Qodinov” dramının tərcüməsi haqqında / Gültəkin Sultanova // Ədəbiyyat və incəsənət .- 1987.-13 fevral.- S.3.

1990

462. Axundlu, Y. "Qanlı sənələr" in ibrət dərsi və ya tarix təkrar olunur : M.S.Ordubadinin "Qanlı sənələr" əsəri haqqında / Yavuz Axundlu // Azərbaycan.-1990.- №6.- S.155-164.

463. Axundlu, Y. "Qanlı sənələr" in ibrət dərsi: M.S.Ordubadinin eyni adlı əsəri haqqında / Yavuz Axundlu // Ədəbiyyat və incəsənət.-1990.- 23fevral.- S. 6.

1991

464. Axundlu, Y. Qanlı sənələr : M.S.Ordubadinin "Qanlı sənələr" əsərindən İrəvan hadisəsi haqqında / Yavuz Axundlu // Vətən səsi.-1991.- 3 aprel.

465. Qanlı illər /M. S. Ordubadi : 1905-1906-cı illərdə Qafqazda baş verən erməni-müsəlman davasının tarixi // Yeni fikir.-1991.-3 iyul.

2001

466. Yeni nəşrlər : Məmməd Səid Ordubadinin «Pursunəli Ballıbadı» komediyasının və filologiya elmləri doktoru Cənnət Nağıyevanın “Azərbaycanda Nəvai”monografiyasının çapdan buraxılması haqqında// Azərbaycan.- 2001.- 3 avqust.- S.4.

2008

467. Abbaszadə, L. Ədəbiyyat tariximizin ən gözəl inciləri: M.S.Ordubadinin məqalələri / Lalə Abbaszadə // İki sahil.-2008.- 20 may. - S. 6.

2009

468. Abbaszadə, L. Tarixdən ibrət... Yaxud M.S.Ordubadinin ilk dramları haqqında / Lalə Abbaszadə // Mədəniyyət.- 2009.- 15 aprel.- S. 5.

469. Fərhadqızı, Ş. Bakıda bir ünvan var...: M.S.Ordubadinin xatirə muzeyindən reportaj/ Şəmsiyyə Fərhadqızı // Ekran-efir.- 2009.- 20 fevral.- S. 7

470. Hacıbabayev, A. M.S.Ordubadinin xatirə muzeyində /Atabala Hacıbabayev // Respublika.- 2009.- 11 aprel.- S.6.

471. Mürvətqızı, S. Məmməd Səid Ordubadi yad edilib / Sevinc Mürvətqızı // 525-ci qəzet.- 2009.- 10 aprel.- S.7.

2010

- 472. Həşimov, Ə.** Məmməd Səid Ordubadinin 1920-ci ilə qədərki dramaturgiyasına qısa baxış / Əli Həşimov//AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin xəbərləri: İctimai və humanitar elmlər seriyası.- 2010.- №1.- S.214-218.
- 473. İranda "Dumanlı Təbriz"** əsasında çoxseriyalı film çəkilir : // Ədəbiyyat qəzeti. -2010.- 8 oktyabr.- S.5.
- 474. Məmməd Səid Ordubadinin** ev-muzeyi yenidənqurmadan sonra açılmışdır AZƏRTAC //Azərbaycan.-2010. - 13 yanvar.- S.2 .

2012

Məmməd Səid Ordubadi-140

- 475. Abaszadə, L.** Müdrik insan, böyük yazıçı : M.S.Ordubadi - 140 / Lalə Abaszadə // Mədəni həyat.- 2012.- dekabr. - №12.- S.18-19.
- 476. Ağdaşda M.S.** Ordubadinin 140 illik yubileyi qeyd olunmuşdur // Azərbaycan.-2012.- 22 iyul.- S. 8.
- 477. Axundlu, Y.** M.S.Ordubadinin şeir yaradıcılığı / Yavuz Axundlu.- Respublika.- 2012.- 5 iyun.-S. 13.
- 478. Azəri, L.** Məmməd Səid Ordubadi və musiqi / Lalə Azəri // Mədəniyyət .- 2012.-19 dekabr.
- 479. Bağırov, Ə.** M.S.Ordubadi və 1905-1906-cı illərin qanlı hadisələri / Əkrəm Bağırov // Elm.-2012.- 24 fevral.- S.30.
- 480. Cəfərova, N.** "Məmməd Səid Ordubadi-Azərbaycan tarixi roman məktəbinin banisi kimi" / Nərmin Cəfərova // Ədəbiyyat qəzeti.-2012.- 12 oktyabr.- S. 8.
- 481. Elektron kitabxananın təqdimatı:** M.S.Ordubadinin 140 və Naxçıvan MR Kitabxanasının 90 illik yubiley tədbirləri haqqında // İki sahil.-2012.- 5 dekabr.- S.15-18.
- 482. Günel.** Məmməd Səid Ordubadinin 140 illik yubileyi qeyd olunub / Günel // 525-ci qəzet.- 2012.- 3 may.- S.7.
- 483. Hidayətoğlu, Y.** Xatirələr dilə gəlir ... : M.S.Ordubadi - 140 / Y. Hidayətoğlu // Mədəni həyat.- 2012.- sentyabr.- №9.- S. 32-35.

- 484. Xəlilzadə, F.** Sənət mülkünün sultanı : Erməni zülmünün hər üzünü görmüş yazıçı: Məmməd Səid Ordubadi -140 / F.Xəlilzadə // Azərbaycan.- 2012.- 29 mart.- S.7.
- 485. İntiqam.** Böyük ədib anıldı : Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində M.S.Ordubadinin yaradıcılığına həsr olunmuş tədbir haqqında / İntiqam // Ədəbiyyat qəzeti.-2012.- 12 oktyabr.- S.4.
- 486. Məhərrəmov, T.** Məmməd Səid Ordubadi 140 yaşında: Görkəmli Azərbaycan yazıçısı, şair, dramaturq, publisist və ictimai xadim Məmməd Səid Ordubadi haqqında / T. Məhərrəmov // Kaspi.- 2012.- 14-16 aprel.- S.8.
- 487. Məmmədli, A.** Azərbaycançılıq mollaşırəddinçilərin fərdi yaradıcılıq kontekstində: şair, dramaturq, tərcüməçi, publisist, ictimai xadim Məmməd Səid Ordubadinin 140 illiyi münasibətilə /A.Məmmədli // 525-ci qəzet.- 2012.- 16 may.- S.6.
- 488. Mərdanov, M.** Məmməd Səid Ordubadinin 140 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında: Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin əmri; 21 may 2012-ci il / M.Mərdanov //Azərbaycan müəllimi.- 2012.- 25 may.- S.2.
- 489. Mürvətqızı, S.** Məmməd Səid Ordubadi professor Yavuz Axundlunun təqdimatında: professor Yavuz Axundlunun "Məmməd Səid Ordubadi" kitabı haqqında / S.Mürvətqızı // 525-ci qəzet.- 2012.- 19 dekabr.- S. 7.
- 490. Novruzova, G.** Məmməd Səid Ordubadi-140 / Günel Novruzova // Ədəbiyyat qəzeti.- 2012.- 5 oktyabr.- S.8.
- 491. Yusifli, V.** Ustad haqqında söz: M.S.Ordubadinin yaradıcılığı haqqında / Vaqif Yusifli // Ədəbiyyat qəzeti.-2012.- 12 oktyabr.- S.4.
- 492. Vahid, T.** Qılnc, yoxsa qələm? : M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında görkəmli nasir, şair, dramaturq Məmməd Səid Ordubadinin 140 illik yubileyinə həsr edilmiş tədbir haqqında / Təranə Vahid // Mədəniyyət.- 2012.- 29 iyun.- S. 3.
- 493. Vahid, T.** Taleyi romana bənzəyən yazıçı: Məmməd Səid Ordubadi - 140 / Təranə Vahid // Mədəniyyət.- 2012.- 10 avqust.- S. 15.

494. Yusifli, Y. Ordubadi haqqında söz/ Vaqif Yusifli // Ədalət.- 2012.-28 aprel.- S.19.

495. Yusifli, V. Məmməd Səid Ordubadi M.S.Ordubadi-140 : Görkəmli Azərbaycan yazıçısı, şair, dramaturq, publisist və ictimai xadim Məmməd Səid Ordubadi haqqında / Vaqif Yusifli //Azərbaycan.-2012.- №3.- S.100-104.

496. Yunisli, F. Satirik ruhun daşıyıcısı : Məmməd Səid Ordubadi - 140 / Fariz Yunisli // Mədəniyyət.- 2012.- 28 sentyabr.- S. 15.

497. Zərbəliyev, C. Ordubadi irsini yaşadan məkan: M.S. Ordubadinin 140 illiyi ərəfəsində ev muzeyinə ziyarət / Ceyhun Zərbəliyev // Mədəniyyət.- 2012.- 25 aprel.- S. 15.

498. Zümrüd. Görkəmli dramaturq roman-epopeyasının əsasını qoyub: Məmməd Səid Ordubadi-140 / Zümrüd // Səs.-2012.-18 avqust.-S 12.

2013

499. Axundlu, Y. Məmməd Səid Ordubadi irsinin nəşrində mühüm addım:Məmməd Səid Ordubadi professor Yavuz Axundlunun təqdimatında /Yavuz Axundlu // 525-ci qəzet.-2013.-6 fevral.-S. 7

500. Həbibbəyli, İ. Məmməd Səid Ordubadinin "İldırım Bəyazid və Teymurləng" pyesi / İsa Həbibbəyli // 525-ci qəzet.- 2013.- 15 yanvar.- S.4.

501. İsmayılqızı, X. "Məmməd Səid Ordubadinin dramaturgiyası": Bəxtiyar Əsgərovun eyniadlı monoqrafiyası haqqında / Xuraman İsmayılqızı // İki sahil.- 2013.- 24 yanvar.- S.17.

502. Sadıqlı, A. Azərbaycan ictimai-siyasi və ədəbi mədəni mühitinin "Qılınc və qələm" romanında bədii inikası /Ayşən Sadıqlı // Dil və ədəbiyyat.-2013.- №2(86).- S.229-231.

503. Vəkilova, H. Əsrin tərcümeyi-halı : "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri M.S.Ordubadi haqqında / Heyran Vəkilova // Dil və ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal.-2013.- №4(88). - S.156-157.

2014

504. Nərimanoğlu, M. Dumanlı dövrün aydın fikirli ədibi: M.S. Ordubadi adına xatirə muzeyinin 35 illiyi münasibətilə /Məhəmməd Nərimanoğlu // Mədəni həyat.-2014.- №12.- S.76-77.

505. Nərimanoğlu, M. Dumanlı dövrün aydın fikirli ədibi: Məmməd Səid Ordubadi adına xatirə muzeyinin 35 illiyi münasibətilə / Məhəmməd Nərimanoğlu // Azərbaycan.- 2014.- 2 noyabr.- S.6.

506. Rəcəbli, R. Məmməd Səid Ordubadinin yaradıcılığında qadın azadlığı və gender münasibətləri haqqında (tarixi-etnoqrafik tədqiqat) / Rəna Rəcəbli // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri. Tarix, fəlsəfə və hüquq seriyası.-2014.- №1.- S.158-164.

2015

507. Abbaslı, T. Universal-total ədib: Yazdıqca yazmış və oxuduqca qurtarmayan Məmməd Səid Ordubadi : Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, yazıçı-dramaturq, tarixi roman ustası, jurnalist və tərcüməçi Məmməd Səid Ordubadi haqqında / Tahir Abbaslı // Mədəniyyət.- 2015.- 1 may. - №33.- S.12.

508. Axundova, G. Məmməd Səid Ordubadi yaradıcılığında felyeton janrı/Gülnar Axundova // //Dil və ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi- nəzəri jurnal.-2015.- № 1(93).- S.376-378.

2016

509. Cəbrayilov, N. M.S.Ordubadinin "Qılınc və Qələm" romanındakı Atabəy Məhəmmədin bədii obrazı / Nəsim Cəbrayilov// Filologiya məsələləri / Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2016.- №7.- S.347-356.

510. Qasımov, R. Məmməd Səid Ordubadinin tarixi roman yaradıcılığı ("Dumanlı Təbriz" və "Qılınc və Qələm" əsərləri əsasında / Ramiz Qasımov // AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin xəbərləri:İctimai və humanitar elmlər seriyası.- 2016.- C.12, № 3.- S.271-276.

511. Məmməd Səid Ordubadi arxivinin izahlı təsviri / Mədəniyyət.- 2016.- 13 yanvar.- S. 13.

512. Muxtarov, Ə. Məmməd Səid Ordubadinin Nizamişünaslıq fəaliyyəti: M.S.Ordubadinin elmi-bədii yaradıcılığının zirvəsi Nizami Gəncəvi və onun obrazı ilə əbədiyaşarlıq qazanan "Qılınc və qələm" romanı haqqında / Əlimuxtar Muxtarov // Ədalət.-2021.- 23 fevral

2017

513. Lalə. Məktəblilər M.S.Ordubadinin xatirə muzeyində ekskursiyada olublar / Lalə // Mədəniyyət.-2017.- 19 may.- S.5.

514. Rəcəbli, R. M.S. Ordubadinin əsərlərindəki xalq bayramları və mərasimlərə dair tarixi- etnoqrafik tədqiqat / Rəna Rəcəbli // Azərbaycan MEA-nın Xəbərləri: İctimai elmlər seriyası.-2017.- №4.- S.51-56.

2018

515. Aslanlı, M. M.S.Ordubadi yaradıcılığında fiziki tərbiyə məsələləri / M.Aslanlı // Bakı Universitetinin xəbərləri. Humanitar elmləri seriyası.-2018.- №2.- S.35-44.

516. Qafaroğlu, F. Tarixdə iz buraxanlar: Məmməd Səid Ordubadi / Fazil Qaraoğlu // Bakı Xəbər.- 2018.- 3-5 fevral.- S.15.

517. Yanardağ, M. Vadar oldum: Məmməd Səid Ordubadinin "Qılinc və qələm" kitabı haqqında / Mayis Yanardağ // Ədalət.-2018.- 18 aprel.- S.5.

2019

518. Əliyeva, R. Ordubadi irsinə dövlət qayğısının parlaq təzahürü: Onun yaradıcılığının öyrənilməsi təkcə tarixilik nöqtəyi-nəzərdən deyil, həm də bu gün üçün faydalıdır /Ruhəngiz Əliyeva.- //Kaspi.- .- 2019.- 10 yanvar.- S. 15 ;Səs.-2019.- 14 yanvar; İki sahil.-2019.-14 yanvar; Respublika.-2019.- 6 fevral.

519. Həsənzadə, T. Nisvani-islam və Madam Olqa: M.S.Ordubadinin şərq qadınlarından bəhs edən eyni adlı kitabında fransız xanımı Olqa İslam qadınları haqqında / Tahirə Həsənzadə // Elmi əsərlər AMEA-nın M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.- 2019.- №1.- S.12-16.

520. Müşfiq, Ş. Azərbaycan ədəbiyyatında Məmməd Səid Ordubadi imzası / Şahanə Müşfiq // 525-ci qəzet.- 2019.- 5,8 avqust.

521. Seyidzadə, T. "Məmməd Səid Ordubadi: Şərq və Qərb": monoqrafiyasının təqdimatı olub / Tofiq Seyidzadə // Azad Azərbaycan.- 2019.- 19 dekabr.- S.5. ; İki sahil.-2019.- 19 dekabr.- S.14.

522. Səmədova, N. Məmməd Səid Ordubadi "Azərbaycan tarixi"

haqqında / Nailə Səmədova // Filologiya məsələləri Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.- 2019.- №5.- S.272-276.

523. Səmədova, N. Məmməd Səid Ordubadinin İran tarixi haqqında məqalələri /Nailə Səmədova // Əlyazmalar yanmır Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2019.- № 2 (9).- S.135-138.

524. Səmədova, N. Tariximiz böyük ədibin araşdırmalarında / Nailə Səmədova // Elmi əsərlər AMEA-nın M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2019.- №1.- S.8-11.

2020

525. İsmayıl. "Şərqi-rus"un misilsiz xidmətləri olub : dövrün böyük publisistləri kimi M.S.Ordubadi də məhz bu nəşrdə xalqa sözünü çatdırıb / İsmayıl //Şərq.-2020.- 8 fevral.- S.11.

526. Ordubadinin Azərbaycan tarixi haqqında məqalələri nəşr edilib : Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundakı şəxsi arxivində Azərbaycan və İran tarixi, məşhur şəxsiyyətlər haqqında yazdığı məqalələr saxlanılır //Mədəniyyət-2020.- 11 mart.- S.7

527. Səmədova, N. Nəriman Nərimanov Məmməd Səid Ordubadinin xatirələrində (Nəriman Nərimanov-150) / Nailə Səmədova // Elmi əsərlər AMEA-nın M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2020.- №2.- S.13-17.

528. Səmədova, N. Məmməd Səid Ordubadinin "Səttar Xan" əsəri və onun əlyazma nüsxələri / Nailə Səmədova // Elmi əsərlər AMEA-nın M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.-2020.- №1.- S.13-16.

2021

529. Cəbrayılov, N. L.N.Tolstoy və M.S. Ordubadi romanlarının poetikası ("Qılinc və qələm" və "Hərb və sülh" romanlarının müqayisəli təhlil əsasında / Nəsib Cəbrayılov // Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq /AMEA, N.Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu.- 2021.- №1.- S.41-45.

530. Muxtarov, Ə. Məmməd Səid Ordubadinin Nizamişünaslıq fəaliyyəti : Nizami Gəncəvi-880 /Əlimuxtar Muxtarov//Ədalət.-2021-25, 27 fevral.- S. 15

Мамед Сеид Ордубади - основоположник жанра исторического романа в азербайджанской литературе

Мамед Саид Ордубади - азербайджанский писатель, основоположник жанра исторического романа в азербайджанской литературе. Мамед Сеид Ордубади родился 24 марта 1872 года в городе Ордубад Нахчыванского уезда в семье прославленного поэта, который писал стихи под псевдонимом «Фагир». После смерти отца Мамед Сеид в 14 лет вместе с матерью начал работать на шелковой фабрике. В 1904 году Ордубади пишет первое свое произведение «Qəflət». В первых сборниках стихов «Беспечность» (1906) и «Родина и свобода» (1907) определяются такие черты его поэзии, как призыв к свободе, критика невежества и фанатизма. Революция 1905-1907-х годов, сотрудничество с журналом «Молла Насреддин» способствовали формированию революционного миропонимания писателя. В романах «Путешествие двух мальчиков в Европу» (1908), «Несчастный миллионер» (1914) высказаны просветительские идеи. В 1933 году М.С. Ордубади издал роман «Тавриз туманный», в котором изображает иранскую революцию 1908 года, критикуя духовенство, русское самодержавие и купечество. В 1935 году написал либретто для оперы «Наргиз» Муслима Магомаева, в 1936 году (совместно с поэтом Габибом Исмаиловым) - для оперы «Кёроглы» Узеира Гаджибейли. Является также автором либретто для оперы «Низами» Афрасияба Бадалбейли.

Основное содержание романов «Борющийся город» (1938), «Подпольный Баку» (1940)- освободительное движение в Азербайджане, революционная борьба бакинского пролетариата.

Роман «Меч и перо» (1946-1948), действие которого происходит в средневековом Азербайджане, посвящен поэту Низами. Написал также ряд драматургических произведений, перевел на азербайджанский язык произведения А.С. Пушкина, М.Ю. Лермонтова и др.

М. С. Ордубади умер 1 мая 1950 года. Похоронен в Баку в Аллее почетного захоронения.

Основные даты жизни и творчество Мамеда Саида Ордубади

Выдающийся писатель, поэт, драматург, журналист, переводчик, заслуженный деятель искусств Азербайджана
Мамед Саид Ордубади родился 24 марта 1872 года в Ордубаде. Он сын поэта Факира Ордубади.

- 1901** - С четырнадцати лет работал на шелковой фабрике
- 1903** - Издается первое печатное стихотворение «Литература» направленное против невежества опубликованное в 31-м номере газеты «Восточно-Русская», вышедшее в Тбилиси 13 июля.
- 1905** - После революции в печати часто встречается подпись М.С. Ордубади.
- 1906** - В Тбилиси издается первая книга «Гафлят». В 9 номере журнала «Молла Насреддин» издается фельетон под названием «Из жизни политики»
- 1907** - М.С.Ордубади переезжает в Джульфу. Причиной переезда является его творческая деятельность. Издается книга «Ватан ве хуррият»
- 1908** - Издается роман «Путешествие двух детей в Европу»
- 1910** - Были опубликованы пьесы «Баги-шах, или трагедия Тегерана», «Последние дни Андалусии, или капитуляция Гренады»
- 1911** - При финансовой поддержке миллионера Муртузы Мухтарова в Бакинской типографии "Сада" издана книга "Кровавые даты, 1908 год".
- 1914** - Издается роман «Несчастный миллионер, или Рзагулухан фирангимааб» . Писатель был арестован и сослан в Царицино.
  - В Баку издаются авторские произведения "Несчастный миллионер" и "Последние дни Андалусии или Сдача Гренады", затем "Бабаи-

- Амир", "Тути", "Братская помощь" и другие. Стихи и фельетоны публикуются в журналах и газетах..
- 1917** - Ордубади освобожден из ссылки в результате Февральской революции
- 1918** -Писатель, являющийся членом Коммунистической партии, приехал в Астрахань по приглашению азербайджанских большевиков, работающих в Астрахани, где сотрудничал с газетой «Гуммат».
- 1920** - Ордубади попал в Дагестан в составе XI армии, где принял активное участие в национализации типографий, создании полиграфической базы, издавал газету «Красный Дагестан», а затем попал в Азербайджан.
- Приехав в Баку, он стал заместителем главного редактора газеты «Ахбар», а позже и редактором.
- Успешно ставятся пьесы «Саботажники», «Религиозная», «Октябрьская революция» и другие.
- 1925** - Издается книга «Материнство» (со стихотворениями о женской жизни).
- 1925-1928** - Работал редактором газеты «Ени йол» и некоторое время директором журнала «Молла Насреддин».
- 1929** - Издается книга стихов «Сон Моллы», «Деревенский торговец», «Стихи».
- 1930** - Изданы книги стихов «Мои стихи», «Старики». В свет выходит пьеса из двух актов «Это чудо».
- 1933-1948** - Заложил основу жанра в азербайджанской литературе своим четырехтомным романом-эпопеей «Туманный Тебриз»
- 1934** - Избран членом Союза писателей Азербайджана
- 1935** - Написал либретто к опере « Наргиз»

- 1937** - Издается книга «Стихи против религии»
Написал либретто к опере « Короглы»
- 1938** - Был опубликован роман «Воюющий город» .
- Ему присвоено звание Заслуженного деятеля искусств Азербайджанской ССР.
- Избран председателем Верховного Совета.
- 1939** - Написал либретто к музыкальной комедии «Невеста за пять манат».
- 1940** - Опубликован исторический роман «Тайный Баку».
- 1943** - Написал либретто к музыкальной комедии «Сердцеядки».
- 1946-1948** - написал роман «Меч и перо».
- 1947** - Написал либретто к оперы «Низами».
- 1950 г.** - Умер в Баку, похоронен на Аллее почетного захоронения.
- 1972** - По случаю 100-летия писателя в его квартире в Нахчыване открыт дом-музей.
- 1979** - Квартира, где жил М.С. Ордубади в Баку, функционирует как дом-музей.
- 2012 г.** - Президент Азербайджанской Республики подписал указ о 140 летию со дня рождения Мамеда Саида Ордубади.

М.С. Ордубади
Произведения в книгах

1966

531. Тавриз туманный : Роман. Ч.1/ Ордубади М.С. кн. первая в переводе М. Гиясбейли, кн. вторая в пер. С. Беглярбековой; худ. А. Мамедов.- Баку: «Азербайджанское Государственное Издательство», 1966.- 429 с.

Содержание: кн. первая. На берегу Аракса; К Тавризу; В зоне революции; Первые встречи; У Иранского помещика; Саттар-хан; Нина; Новоселье; Любовь и ревность; Откровенный разговор; Купцы и революция; Замужество Нины; Тяжелые дни; Объяснения с Саттар-ханом; Ираида; Доставка оружия; Неудачный брак; Военная диктатура; Багир хан; Рахим-хан ; Наступление контрреволюции; Женщины Тавриза; «Отец нации»; Кровавые сражения; В гостях у аристократа; Влюбленный переводчик; Перед новыми испытаниями; Жестокие бои; Верблюд и петух; Свадьба Гасан-аги; Корреспонденты газет; Прием у Саттар-хана; Мирная делегация; Семейная сцена; Эйн-уд-Довле в Тавризе; Маска сброшена; В курильне опиума; Поражение Эйн-уд-Довле; Исповедь Нины; Блестящая победа; Мародеры; **кн. вторая.** Тавриз в руках царских казаков; Письмо к Нине; Араблярский хан; На русской границе; « Путевые записки Ибрагим бека»; В Иранской Джульфе; На Ливарджанском эйлаге; Гаджи -хан; Двоюродный брат шаха; На Тавризской дороге; Тавриз туманный; Первое заседание; Встреча с Ниной; Свидани е с Саттар-ханом; Ираида; Махру-ханум; Мисс Ганна; Оружие; Селение Паян; Амир Хашемит - начальник к незмие; Падени Саттар-хана; Тегеранские события и Саттар-хан; Мухбириссалтане; Новые схватки; Новая авантюра царского правительства; Огромный барыш; Мисс Ганна о Востоке; Первая нелегальная листовка; В гостях у Гаджи-Али-аги; Вторая листовка; Роман полковника Смирнова; Листовка №3; Новая авантюра царского консула; Царский ультиматум; Именины мисс Ганны; Махру и Смирнов; В гостях у русского консула; Дни битв; Объяснения непонятных слов встречающихся в тексте; Комментарии и примечания.

532. Тавриз туманный : Роман . Ч.2 / Ордубади М.С; кн. третья в переводе С.Беглярбковой, кн. четвертая в переводе А.Сабри; худ.Мамедов А.- Баку: «Азербайджанское Государственное Издательство», 1966.-607 с.

Содержание: кн.третья. Провокация царского консула; Траурные дни; Страшная ночь; Никакой пощады; В царском консульстве; Мешади-Кязым-ага; Два траура; Генерал-губернатор; Миссионеры и ориенталисты; банкт в царском консульстве; Часы, поднесенные Гаджи -Самед-хану; Рафи-заде и Шумшад-ханум; Махмуд-хан;Тавризская весна; Курильщики опиума; Места паломничества и заключения брака; Нинины именины; Прокламации; Похищение Ираиды; После похищения Ираиды; К цели; Правая и левая рука Гаджи - Самед-хана; Гаджи - Самед-«шах»; Дипломатические ноты; Подготовка к войне; Письмо Гаджи-Самед-хану; Сары-Ага-Бала-хан; Снова прокламации; Письма консулу и в Петербург; Русско-английский конфликт; Последние дни мисс Ганны в Тавризе. **кн. четвертая.** Тавриз в 1914году; В Джульфе; Беззащитная семья; Неожиданный результат; Новые предательства; Сурури-Халват Гусейнгулу хан; Визит Махру - ханум; Болезнь Гаджи-Самед-хана; Первая религиозная провокация; Траурное собрание в память имама Гусейна; патриот родины Абульгасан; Специальное совещание; Конец цыганского притона; Кинотеатры; Письмо из Турции; Мечеть остряков; Новый сатрап царя; Второе письмо Биллури; Набат ханум; Обыск в доме Рзабалы; Суд; Закулисные интриги Сардар - Рашида; Возвращение Гаджи - Самед-хана; План обороны; Паника; Военные действия Гаджи-Самед-хана; Царский консул покидает Тавриз; Вступление Хелми-бека в Тавриз; Грабеж начался; Переписка с Хелми-беком; Три совещания; Мисс Ганна;Перед банкетом; Лицом к лицу; Подготовка к нападению на армянский квартал; Смгатульислам младший; Сардар - Рашид обезаружен; Обыск у Абульфат - Мирзы; Обыск в доме Сардар-Рашида; Разгром отряда Хелми-бека; Визит Сарадар-Рашида; На грани самоубийства; Возвращение царского консула; В консульстве; В гостях у Мирзы-Алекпер хана; В доме Фриксона; Еще одна беседа с Сардар-Рашидом; Рафи-заде; Возмездие; Полковник

Березовский; Шейх Абуль-Муайад; Сивдание с Ксенией; Царские казаки на траурном собрании; Представитель Шейха Абуль-Азала; Последние дни Сардар-Рашида; Шейх Абуль-Азал в Тавризе; Наследный принц едет в Тавриз; Последняя авантюра Сардар-Рашида; Сардар Рашид продал нас; Коммерция; Страх; Свадьба Махру; Новогодний банкет у русского консула; Княжна Осипова; Визит к мисс Ганне; Именины княжны; Второй революционный комитет; День именин - радость народная; Долой войну; Мисс Ганна покидает Тавриз; Митинг на кладбище; Октябрьская революция; Эпилог; Биографическая справка.

1980

533. Подпольный Баку: Исторический роман / Ордубади М.С. перевод с азербайджанского И. Печенева.- Баку.- «Азербайджанское Государственное Издательство», 1980.- 320 с.

Краткое описание: Автор исторического романа «Подпольный Баку» Мамед Саид Ордубади один из виднейших представителей азербайджанской классической литературы XX века. М. С.Ордубади вошел в историю азербайджанской литературы как выдающийся прозаик. Перу его принадлежат такие яркие самобытные, полные глубокой жизненной правды произведения, как роман «Тавриз туманный», двухтомная эпопея «Меч и перо» и превосходная историко-революционная трилогия: «Подпольный Баку», «Борющийся город» и «Мир меняется» (1933-1940) - о революционной борьбе многонационального Бакинского пролетариата. Говоря о прозаических произведениях М. С. Ордубади, отметим умелое сочетание глубокого психологизма с сюжетной занимательностью, превосходный юмор и несравненный национальный колорит в обрисовке человеческих характеров. Все эти и многие другие художественные достоинства прозы М.С. Ордубади читатель в полной мере может оценить и при чтении романа «Подпольный Баку»

1981

534. Меч и перо: Исторический роман / Ордубади М.С. перевод с азербайджанского И. Печенева.- Баку. «Язычы», 1981.- 735 с.

Краткое описание: С.Ордубади своей творческой вершины достиг в популярнейшем романе «Меч и перо». Прекрасно владея историческим материалом, он дает здесь широкую картину общественно-исторических событий, происходящих в средневековом Азербайджане, с особой чуткостью и душевной болью изображает положение угнетенного народа. Автор символично соединяет меч полководца Фахреддина и перо великого поэта Низами - защитников Родины от арабских завоевателей и поработителей.

Образы поэтессы Мехсети, Кызыл-Арслана, Хюсамеддина, эмира Инанча, Гатибы и др. составляет галерею запоминающихся героев.

Содержание: Первое чувство; На берегу Куры; Смерть; Любовь и яд; Опять война; Новые события; В деревне Пюсаран; Нахичевань; Конец Тогрула; Лук и стрела; 1136-1225; Слово об авторе (Тофиг Рустамов).

О нем в книгах

1963

535. Очерк Истории Азербайджанской Советской Литературы / Ответственные редакторы З. С. Кедрина, Г.Б.Бабаев.- Москва. Издательство академии наук СССР, 1963.- 571 с.

В книге говорится о стихотворении М.С. Ордубади «Ленину» посвященное смерти вождя.(С.61-62.)

1968

536. Краткая литературная энциклопедия. В 9-ти томах.- Гл. редактор Сурков А. А.- Т. 5.- Москва. Советская энциклопедия,1968.- 976 с.

О творчестве М.С.Ордубади (С.457-458)

1971

537. Ариф, М. История Азербайджанской Литературы / Мамед Ариф: редактор Портнов.- Баку. «Элм», 1971.- 215 с.

О книге М.С.Ордубади «Тавриз туманный» (С.155-156)

1978

538. Гаджиев, А. Реализм в литературах Советского Востока / Ариф Гаджиев: редактор Рашевская Т. - Баку. «Язычы», 1978.- 180 с.

В книге говорится о революционной деятельности М. С. Ордубади (С.129)

1979

539. Дадашзаде, А. Азербайджанская литература / Мамед Ариф Дадашзаде: рецензенты, доктор филологических наук профессор Короглы Х.Г.- Москва. «Высшая школа»,1979.-232 с.

В книге говорится о жизни и творчестве М.С. Ордубади (С. 203-0207)

1981

540. Гаджиев, А. В поисках героя: Литературные исследования, размышления, разборы / Ариф Гаджиев.- Баку. Язычы, 1981.- 203.

О революционной деятельности М.С. Ордубади (С.185)

1984

541. Гаджиев, А. Азербайджанский реализм: Проблемы исторической и национальной типологии / Ариф Гаджиев.- Баку. Язычы,1984.- 240 с.

О деятельности М. С. Ордубади в журнале «Молла Насреддин» (С.149 С.199)

542. Гулиев, Г. Этапы формирования и развития Азербайджанского романа / Гасан Гулиев: редактор акад. Мамед Джафар.- Баку. Элм ,1984.-237 с.

В книге говорится о вкладе М. С. Ордубади в развитии дореволюционного азербайджанского романа (С.159-168)

1985

543. Ибрагимов, М. Голоса жизни: Классики и современники / Мирза Ибрагимов.- Москва. Советский писатель ,1985.-320 с.

Статья «Борец за счастье народа.» О литературном творчестве М.С. Ордубади (С.179-182)

1987

544. Дадашзаде, М. История азербайджанской литературы: С древнейших времен до середины 70-х годов XXв. / Мамед Ариф Дадашзаде.- Баку. «Маариф»,1987.- 216 с.

В книге говорится о творчестве М. С. Ордубади (С.193-196)

1997

545. Гулиев, Г. Азербайджанская литература: Очерк развития / Гасан Гулиев; научный ред. академик Бекир Набиев.- Баку. ИПО «Азербайджанское объединение»,1997.- 324 с.

В книге дается краткое описание романа «Несчастный миллионер» (С.169-173)

2000

546. Гулиев, Г. Азербайджанская литература: Исторический очерк.Учебное пособие / Гасан Гулиев; научный редактор проф. М.Дамирли.- Баку. Тафаккур,2 000.- 532 с.

В книге говорится о творчестве М. С. Ордубади и его романе «Несчастный миллионер» (С. 185-190).

2009

547. Ассоциативные сравнения и символы в романе М. С. Ордубади "Меч и перо": перевод И. Печеновой // Tədqiqələr : сборник статей: Книга 4 - Баку.- 2009.- С. 206-215

2010

548. Гулиев, Г. Азербайджанская литература: Исторический очерк / Гасан Гулиев; научный редактор акад. Б. Набиев.- Баку. Элм и тахсил, 2010.- 488 с.

О заметном вкладе М. С. Ордубади в развитие дореволюционного азербайджанского романа (С.156-160)

О нем в периодической печати

2010

549. Дом-Музей М. С. Ордубади Организовал Передвижную Выставку // Бакинский рабочий.- 2010.- 8 сентября.- С.4.

550. Восстановлен Дом - Музей Ордубади // Азербайджанские известия.- 2010.-13 мая.- С.3

2012

551. Мероприятие, посвященное 140-летнему юбилею М. С. Ордубади // Бакинский рабочий.- 2012.- 3 мая.- С.6.

552. Ислам, А. «Откроем миру глубину и блеск таланта М.С.Ордубади.Под таким девизом прошел «круглый стол», посвященный 140летнему юбилею великого азербайджанского писателя» // Зеркало.- 2012.- 1 августа.- С.8.

2013

553. 63-я годовщина Мамеда Саида Ордубади // Неделя.- 2013.- 3 мая.- С.18

554. День памяти Мамед Саида Ордубади // Зеркало.- 2013.- 3 мая.- С.8

KÖMƏKCİ GÖSTƏRİCİLƏR**Kitablarının əlifba göstəricisi**

Azərbaycan tarixi 48
 Beş manatlıq gəlin 24
 Birinci min günümüz 43
 Döyüşən şəhər 12, 22,
 Dumanlı Təbriz 5, 27, 28, 38, 39, 40
 Əsərləri 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21,
 Gizli Bakı 1, 2, 13, 25
 Həyatım və mühitim 32, 40, 44, 45, 46
 Xatirələr 37
 İstanbul səhnələrində "Dursunəli Ballıbadı" 33
 Qanlı illər 30, 36, 41, 47
 Qılınc və qələm 4, 6, 7, 10, 26, 34, 35, 42,
 Nizamının dövrü və həyatı 49
 Seçilmiş şeirlər və hekayələr 9
 Serjant İvanov adına Körpələr Evi 3,8, 11, 23, 29
 Top və çövkən 31

Məcmuələrdə çap olunan əsərlərinin əlifba göstəricisi

A kişi, zəmanə ilə necə yola gedirsən 56
 A molla 50
 Adamımsan 56
 Adamımsan 58
 Ağa dərviş 50
 Ağam vay 50
 Ağlar 56, 58
 Ay tutulanda 50
 Bəradəranə bir nəsihət 56, 58
 Bir söylə görüm 56, 58
 Borjom 54
 Bu aləm 56, 56, 58
 Dil birliyi 56
 Eçmiədzin 60
 Eyləmişdi 56
 Əvvəl və indi 50
 Gap 58

Gözəl 56, 58
 Gürcüstan 54
 Xabi-qəflət 58
 Xilqətimizdən 58
 Xristianların pasxa bayramı münasibətilə 56
 Kefsizə nəzirə 56, 58
 Kədərli Naxçıvan hadisələri 60
 Qanlı Bakı faciələri haqqında 60
 Qırx dənə baqqal 59
 Qızı qocalmış övrət ərinə deyir 56, 58
 Qürbətdən məktub 56, 58
 Lənət 56
 Loğmanın vəsiyyəti 58
 Məhərrəmdə atanın oğluna vəsiyyəti 50
 Molla Suğra 50
 Mollanın 56
 Mollanın fırladaqları 50
 Möminlərə 50
 Müsəlman qoçusuna 56
 Müsəlman yığıncaqları 58
 Müsəlmanlara xitab 56
 Nələriz biz 56, 58
 Nəzm 56
 Olmayan yerdə 56
 Olsun 56, 58
 Ramazan münasibətilə 50
 Ramazan, novruz və məhərrəm 50
 Ramazana vida 56, 58
 Serjant İvanov adına Körpələr evi 51, 52, 53, 57
 Sünnət toyu 55
 Şahqulubəyin nəvəsi 59
 Şeyxin bir mövzəsinə ithaf 50
 Şiri-jəyanız 56, 58
 Taxtgahi-cəm 58
 Üçkilsə hadisələri 60
 Var 56, 58
 Vətəndaşlara 58

Vətənimizə bir neçə söz 58
Yağlı plov 56
Zahidlərə ağ gül dəstəsi 56

**Dövri mətbuatda dərc edilmiş əsərlərinin
əlifba göstəricisi**

Acı xəbər 65
Bahar 62
Dilruba 63
Dumanlı Təbriz 69
Ərzi - məqsəd 75
Görkəmli ədəbi simaların əsərlərində baharın tərənnüm 77
Həyatım və mühitim, Culfada 76
İstintaq 73
Kiçik şəhər 70
Qanlı döyüş 71
Qılınc və qələm 68, 72
Leytenant İvanov ad. Körpələr evi 64
Macəra 74
Macəra 66
Sergey Mironovic gəlir 61
Vətən və hürriyyət 67

**Məmməd Səid Ordubadi və “Molla Nəsrəddin” jurnalında
dərc olunmuş əsərlərinin əlifba göstəricisi**

Ağanın kəraməti ətrafında 98
Ağstafada teatro 153
Allah qəzəb eyləyib 154
Allahu əbha 155
Ana dili 78
Anadolu fəlakətzadələrinə yardım 99, 176
Anadolu fəlakətzadələrinə yardım 99
Ar eyləməyəm pənd nəsihətdən utanımam 100, 177
Azarlamaq 79
Azərbaycan padşahları 80
Bağda, bulvarda gözə əhli-vəfa kim-kimədir? 101, 178
Bakıdan Ağstafaya 156
Bayram xəbərləri 157

Bəyani-həqiqət 81
Bir adam lazımdır 82
Bizə axırda bəla oldu lisan neyləməli?! 102,179
Bizim arvad 103
Bizim qız 104,180
Bu sirt kommunistlərdən, baqqaldamı bilməm?! 105, 181
Çeri Məsməyə məktub 182
Dama, kavalərlər və şəhər dilənçiləri 183
Dövlətli xanım 106, 184
Elanın zərəri 107
Elmi- hücum 83, 84
Etiraz 85
Ey şənsüvar ağam vay! 158
Ədəbiyyat 185,186
Əlmalmali vəl füyaraə əyali əğniya vükəlayi 108
Füzuliyə beşləmə 161
Geri Məsməyə məktub 109
Gözümüz aydın olsun 162
Hamam müdiri 187
Hazıq həkim 159
Xanbacı, bu kişilər bizdə həya qoymadılar 110
Xəritəyə baxınız 111,188
Xoşa gəlməyən iş 160
İbadət 86
İdarədən 163
İdarələri milliləşdirmək 112,189
İdarənin ixtisarı 113, 190
İki qaçaq 114
İncimək nə lazım? 164
İran Astarası və Azərbaycan Astarası 115,191
İranda ləğəblər 116,192
İranda seçki kompaniyası 117,193
İranda və Türkiyədə 194
İranlılarla yunanlılar 118,195
İşlər oldu genə axırda yaman, Molla əmi 119
İtibdir 165
20 il 166

- Kəbin kəsəndə 120,196
 Köhnə adətlər 121
 Köhnə dinsiz şairlər 122,197
 Küçə uşaqları 123,198
 Küçələrdə 124,199
 Qaxdan 167
 Qazax qəzasında “Qarapapaq” kəndində təza şeyxincənnət kursu 125, 200
 Qeyrət 87
 Qəlbim tutulmuşdur 88
 Ləşdirmək 126
 Medal 127
 Məktub 89
 Məmul olalı mey məzə, dövrən unudulmuş 128,201
 Məşədinin izhari-məhəbbəti 129
 Millət ataları 90
 Millətpərvər intelligent 91
 Mınbərdə çıxıb bir yeni əfsanəsi şeyxin 130
 Molla əmi sözün nədir 168
 Molla Nəsrəddin təyyarəsi 131,202
 Müsəlman avazları 132,203
 Müsəlman yığıncaqları 92
 Nərədən gəlibsə bilməm 134,204
 Nicat’ın nümayəndəsi 133
 Nisyə 135
 Novruz bayramı 169
 Oktyabr inqilabı 136,205
 Özüm kamil bir insan, yurdum İran 170
 Poçta məsələsi 137,206
 Politika aləmindən 93
 Ramazan münasibətilə 171
 Rəməzanəl-mübarək 172
 Rüşvətxorluq 173
 Sədidən 138,207
 Sınıq qol 94
 Şadəm! 139,208
 Şərq açdı gözün get-gedə dövrən dəyişildi 140

- Şərq qadını” məcmuəsinə 141
 Təzə partilər 142, 209
 Təərrüfə” və ticarət 143,210
 Təzə dünya 144,211
 Təzə zəvvarlar 145,212
 Təziyə günləri 146
 Ticarət və ekonomi xəbərləri 95
 Tuman 96
 Türkiyədə parılman intixabı 147,213
 Tüstü 148,214
 Üçlər 174
 Veyillər 97
 Vurhavur 149,215
 Yavrum 150
 Yeni dünya 151
 Yorgən altında çəkir xorna, deyir yatmamışam 152
 Zaqataladan 175

**Sözlərinə bəstələnmiş musiqi bəstəkarlarının
əlifba göstəricisi**

- Burşteyn, Q. 216
 Əmirov, F. 219, 222, 233
 Hacıbəyov, Ü. 217, 220, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238
 Maqomayev, M. 221
 Rüstəmov, S. 218
 Süleymanov, M. 239

**Ədəbi tənqidi qeydləri, publisistik
məqalələri və oçerklərinin əlifba göstəricisi**

Dövri mətbuatda

- Böyük dövlət adamları 244
 Böyük ədiblə görüşlərim 254
 Böyük şairin yaşadığı mühit 262
 Camal 241
 Cəfər Cabbarlı haqqında xatirələrim 250,264
 Farsca yazılmış klassik Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatında azadlıq ideyaları 251

- Xətib Təbrizi və onun əsərləri 257
 XII əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatı və onun şərqi klassik ədəbiyyatına təsiri 252
 Xoşbəxt həyat yaradıcısına eşq olsun 261
 İncəsənət və müharibə 245
 Qanlı illər 265
 Qara Məlik 242
 Musiqimizin növbəti vəzifələri 248
 Müasirləri Mirzə Cəlil haqqında 263
 Səttarxan 246
 Şeirimiz haqqında bir neçə söz 258
 Şərəf işimiz 243
 Şərqi klassik ədəbiyyatında təsəvvüf 259
 Tarix və qələbə 247
 Tarix və qələbə 249
 Tənqidimiz haqqında 260
 Tsaritsın xatirələri 255
 Unudulmaz ədib 256
 Vaqif bir dövlət xadimi kimi 253

**Redaktoru olduğu kitabların
əlifba göstəricisi**

- Aleksandr Puşkinin əsərləri / Belinski, V. Q. / 284
 Arxip baba və Lyonka / Qorki, M. / 279
 Boris Qodunov / Puşkin, A. S. / 281
 Çala-çuxur / Novikov-Priboy, A. / 272
 Əmək intizamı haqqında qanunlar / Dubinkin, P. / 267
 Gənclik / Tolstiy, L. N. / 277
 Günəşli yollar / Abasov, Ə. / 282
 Gürcü ədəbiyyatından nümunələr 268
 İskəndərnamə / Nizami, G. / 283
 Külək / Lavrenyev, B. / 269
 Qırx birinci / Lavrenyev, B. / 270
 Nənəmin cəhrəsi / Vəliyev, Ə. / 275
 Novikov-Priboy 271
 Piyada mühafizəsi / İvanov, N. / 280
 Rablenin fabriki / Çumandırin, F. M. / 266

- Şamo / Rəhimov, S. / 273
 Tissa yanır / İlles, B. / 276, 278
 Ulduz rəngi / Lavrenyev, B. / 271
 Yüzfaiz / Sinkler, E. / 274

**Məmməd Səid Ordubadının həyat və yaradıcılığı haqqında
yazılan kitabların əlifba göstəricisi**

- Axtarış yollarında / Seyidov, Y. / 314
 Alovlarda bərkiyən qələm / Rüstəmov, T. / 311
 Azərbaycan ədəbiyyatı ensiklopediyası / Süleymanlı, Ş. / 331
 Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi / Sultanlı, Ə. / 286
 Azərbaycan memuar ədəbiyyatı tarixi / Səmədova, N. / 329
 Azərbaycan sovet ədəbiyyatı 319
 Azərbaycan Sovet ədəbiyyatı tarixi 291
 Azərbaycan Sovet ədəbiyyatşünaslığı 1920-1975 313
 Azərbaycan Sovet tarixi romanı / Axundov, Y. / 303
 Azərbaycan Sovet yazıçıları 287, 316
 Azərbaycan yazıçıları 332
 Azərbaycan Yazıçılarının həyatından dəqiqələr 304
 Azərbaycan Yazıçılarının həyatından dəqiqələr / Məmmədov, K. / 337
 Azərbaycanda ədəbi məktəblər / Mir Cəlil / 327
 Böyük ədəbiyyat nəhəngi / Həbibbəyli, İ. / 334
 Ədəbi irs və varislər / Talıbzadə, K. / 300
 Ədəbi qeydlər / Xəndan, C. / 289
 Ədəbi tənqid / Mir Cəlil / 341
 Ədəbiyyat qəzeti"- 1934-1964 338
 Ədəbiyyatımızın dünəni və bu günü / Xəndan, C. / 310
 Ədəbiyyət və sənət məsələləri / Hüseyn, M. / 288
 Əməl dostları / Zamanov, A. / 308
 Əsərləri / Hüseyn M. / 306
 Həyat və idrak / Xəlilov, Q. / 309
 Xatirələr / Şərif, H. / 339
 XX əsr Azərbaycan Ədəbiyyatı / Xəndan, C. / 285
 XX əsr Azərbaycan Ədəbiyyatı / Mir Cəlil / 294, 312, 340
 XX əsr Azərbaycan yazıçıları 326

- Klassik irs və müasir ədəbiyyat / Əkbərov, Z. / 320
 M. S. Ordubadi / Vəzirova, F. / 299
 M.Ə.Ordubadi / Məftun, Ə. / 318
 M.S.Ordubadi bibliografiya 302
 M.S.Ordubadi və tarixi roman janrı / Bağrova, N. / 293
 Məhəbbət və qəhrəmanlıq / Əlioğlu, M. / 305
 Məqalələr / Sultanlı, Ə. / 296
 Məmməd Səid Ordubadinin dramaturgiyası / Əsgərov, B. / 336
 Məmməd Səid Ordubadi 298, 342
 Məmməd Səid Ordubadi / Axundlu, Y. / 321, 333
 Məmməd Səid Ordubadi / Vəzirova, F. / 295
 Məmməd Səid Ordubadi arxivindəki məktublar 322
 Məmməd Səid Ordubadi taleyi və sənəti 335
 Mənim fikrimcə / Rza, R. / 292
 Molla Nəsrəddin" və molla nəsrəddinçilər / Hüseyinov, F. / 315
 Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı 330
 Naçıvan ensiklopediyası 324
 Ordubadi Məmməd Səid xatirələrdə və məqalələrdə 328
 Seçilmiş əsərləri / Arif, M. / 290
 Seçilmiş əsərləri / Cəfər, M. / 325
 Seçilmiş əsərləri / Xəndan, C. / 297
 Sənət yollarında / Cəfərov, M. / 301
 Uğur yolu / Xəndan, C. / 317
 Yazıçı və dil / Seyidov, Y. / 307

**Məmməd Səid Ordubadi haqqında məqalə yazan
 müəlliflərin əlifba göstəricisi**

- Abaszadə, L. 474
 Abbaslı, T. 506
 Abbasov, A. 401
 Abbaszadə, H. 456
 Abbaszadə, L. 466, 467
 Abdullayev, C. 387, 402, 403
 Abdullayev, X. 388
 Ağayev, E. 404
 Ağayev, Ə. 347, 349, 350, 373
 Axmetov, P. 405

- Axundlu, Y. 378, 461, 462, 463, 476, 498
 Axundova, G. 507
 Arif, M. 360
 Aslanlı, M. 514
 Azəri, L. 477
 Babayev, A. 406
 Babayev, N. 362
 Babazadə, E. 407
 Bağırov, Ə. 410
 Bağırov, Ə. 478
 Bağırov, N. 382, 383, 398, 408, 409
 Bayramov, F. 411
 Bədəlbəyli, Ə. 412
 Bədirbəyli, L. 413
 Bünyadov, Z. 448
 Cavadlı, C. 415
 Cəbrayılov, N. 508, 529
 Cəfərova, N. 479
 Cəfərzadə, Ə. 377
 Dadaşzadə, M.A. 352, 416
 Əbilova, M. 452
 Əfəndiyev, Ə. 420
 Əkbər, M. 421
 Əliyev, Ə. 422
 Əliyeva, R. 517
 Əsgərov, İ. 453
 Fərhadqızı, Ş. 468
 Günel. 481
 Hacıbabayev, A. 469
 Hacıyev, D. 425, 426
 Hacıyev, V. 427
 Həbibbəyli, İ. 499
 Həsənəliyev, N. 428
 Həsənov, O. 354
 Həsənzadə, T. 518
 Həşimov, Ə. 471
 Hidayətoğlu, Y. 482

Hüseyn, M. 358
 Hüseyinzadə, L. 429
 Xəlilov, Q. 431
 Xəlilov, P. 432, 433
 Xəlilzadə, F. 483
 Xəndan, C. 376
 İbadoglu, Ə. 434
 İbrahimov, M. 435
 İntiqam 484
 İsgəndərov, A. 359, 436
 İsmayıl. 524
 İsmayılqızı, X. 500
 Qafaroglu, F. 515
 Qafqazlı, H. 457
 Qasimov, R. 509
 Lalə. 512
 Məftun, Ə. 389, 392, 393, 399, 439
 Məhərrəmli, C. 386
 Məhərrəmov, T. 486
 Məmmədli, A. 485
 Məmmədov, A. 440
 Mərdanov, M. 487
 Mir Cəlal. 355, 364, 365, 366
 Mirəhmədov, Ə. 368
 Muxtarov, Ə. 511, 530
 Müciri, C. 367, 369
 Mürvətqızı, S. 470, 488
 Müşfiq, Ş. 519
 Nərimanoğlu, M. 503, 504
 Novruzova, G. 489
 Onullahi, S. 459
 Ramazanov, F. 394
 Rəcəbli, R. 505, 513
 Rüstəm, S. 442, 443
 Rüstəmov, T. 390, 391, 395, 396, 446, 447, 454
 Sadıqlı, A. 501
 Seyidzadə, T. 520

Səmədov, Z. 449
 Səmədova, N. 521, 522, 523, 525, 526
 Sultanlı, Ə. 363
 Sultanova, G. 460
 Talibzadə, K. 370, 371, 374, 379
 Vahid, T. 491, 492
 Vəirova, F. 397, 400
 Vəkilova, H. 502
 Vəzirova, F. 384, 385, 450, 458
 Yanardağ, M. 516
 Yunisli, F. 495
 Yusifli, V. 490, 494
 Yusifli, Y. 493
 Yusifzadə, C. 455
 Zamanov, A. 372, 375, 380, 451
 Zeynallı, A. 381
 Zərbəliyev, C. 496
 Zümrüd 497

М.С. Ордубади
Произведения в книгах

Меч и перо 534
 Подпольный Баку 533
 Тавриз туманный 531, 532

О нем в книгах

Азербайджанская литература / Гулиев, Г. / 545, 546, 547
 Азербайджанская литература / Дадашзаде, А. / 539
 Азербайджанский реализм / Гаджиев, А. / 541
 В поисках героя / Гаджиев, А. / 540
 Голоса жизни / Ибрагимов, М. / 543
 История Азербайджанской Литературы / Ариф, М. / 537
 История азербайджанской литературы / Дадашзаде, М. / 544
 Краткая литературная энциклопедия 536
 Очерк Истории Азербайджанской Советской
 Литературы 535
 Реализм в литературах Советского
 Востока / Гаджиев, А. / 538

Этапы формирования и развития Азербайджанского романа / Гулиев, Г./ 542

О нем в периодической печати

Ассоциативные сравнения и символы в романе М. С. Ордубади "Меч и перо" 548
 Восстановлен Дом - Музей Ордубади 550
 День памяти Мамед Саида Ордубади 554
 Дом-Музей М. С. Ордубади Организовал Передвижную Выставку 549
 Мероприятие, посвященное 140-летию юбилею М. С. Ордубади 551
 Откроем миру глубину и блеск таланта М.С.Ордубади 552
 63-я годовщина Мамеда Саида Ордубади 553

MÜNDƏRİCAT

Vəsait haqqında.....	2
Məmməd Səid Ordubadinin 140 illik yubileyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı	3
Məmməd Səid Ordubadinin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri	4
Şahanə Müşfiq. Azərbaycan ədəbiyyatında Məmməd Səid Ordubadi imzası	7
Vaqif Yusifli. Ordubadi haqqında söz - Əbədi həyat	17
Laçın Mehdiyeva. Məmməd Səid Ordubadinin publisistikası	25
Görkəmli şəxslərin Məmməd Səid Ordubadi haqqında fikirləri	28
M.S.Ordubadinin ədəbi düşüncələri və yazıçı dostları haqqında fikirləri.....	31
Əsərləri	
Kitabları	32
Məcmuələrdə	50
Dövri mətbuatda dərc edilmiş əsərləri	52
Məmməd Səid Ordubadi və "Molla Nəsrəddin" jurnalı	54
Sözlərinə bəstələnmiş musiqi əsərləri	67
Ədəbi tənqidi qeydləri, publisistik məqalələri və oçerkləri	
Kitabda	72
Dövri mətbuatda	72
Redaktoru olduğu kitablar	75
Məmməd Səid Ordubadinin həyat və yaradıcılığı haqqında	
Kitablar	77
Avtoreferatlar	88
Dövri mətbuatda çap olunan məqalələr	88
Maməd Seid Ordubadi - основоположник жанра исторического романа в азербайджанской литературе	106
Основные даты жизни и творчество М.С.Ордубади	107
М.С.Ордубади. Произведения в книгах	110
О нем в книгах	114
О нем в периодической печати	117
Köməkçi göstəricilər	
Məmməd Səid Ordubadinin əsərlərinin adlar göstəricisi	118
Məcmuələrdə çap olunan əsərlərinin əlifba göstəricisi	118
Dövri mətbuatda dərc edilmiş əsərlərinin əlifba göstəricisi	120
"Molla Nəsrəddin" jurnalında dərc olunmuş əsərlərinin əlifba göstəricisi	120
Sözlərinə bəstələnmiş musiqi bəstəkarlarının əlifba göstəricisi	123

Ədəbi tənqidi qeydləri, publisistik məqalələri və oçerklərinin əlifba göstəricisi	123
Redaktoru olduğu kitabların əlifba göstəricisi	124
Həyat və yaradıcılığı haqqında yazılan kitabların əlifba göstəricisi.....	125
Məmməd Səid Ordubadi haqqında məqalə yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi	126

Məmməd Səid Ordubadi

(Məmməd Səid Hacı Fəqir oğlu Ordubadi)

Bibliqrafik göstərici

Dizayner: Bahar Əhmədova